

PHYSIOLOGICAL BASIS OF STRESS IN HORTICULTURAL PLANTS AND IMPROVING STRESS ADAPTATION

Editor: AHMET TURHAN

BİDGE Yayınları

**Physiological Basis of Stress in Horticultural Plants and
İmproving Stress Adaptation**

Editör: AHMET TURHAN

ISBN: 978-625-8989-89-2

1. Baskı

Sayfa Düzeni: Gözde YÜCEL

Yayınlama Tarihi: 2026-06-25

BİDGE Yayınları

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının ve editörün yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Sertifika No: 71374

Yayın hakları © BİDGE Yayınları

www.bidgeyayinlari.com.tr - bidgeyayinlari@gmail.com

Krc Bilişim Ticaret ve Organizasyon Ltd. Şti.

Güzeltepe Mahallesi Abidin Daver Sokak Sefer Apartmanı No: 7/9 Çankaya /
Ankara

Editor's Preface

Horticultural crops are rarely produced under fully ideal conditions. Drought, salinity, temperature extremes, nutrient imbalance, oxidative stress, and pathogen pressure are persistent environmental and physiological constraints affecting fruits, vegetables, and ornamental plants. These stress factors influence yield, product quality, nutritional value, and postharvest performance. A clear understanding of how plants perceive, respond to, and adapt to such stresses is therefore essential for developing more resilient horticultural production systems.

This book, *Physiological Basis of Stress in Horticultural Plants and Improving Stress Adaptation*, aims to connect the physiological foundations of plant stress responses with practical approaches for improving crop adaptation. The chapters examine stress responses across different levels of plant organization, including water relations, photosynthesis, respiration, hormonal regulation, osmotic adjustment, antioxidant defense systems, secondary metabolism, and molecular signaling. Particular attention is given to the practical implications of these mechanisms for crop improvement, cultivation strategies, protected cultivation, and stress management under changing environmental conditions.

The relevance of this subject has increased considerably in the context of climate change, growing pressure on water and land resources, and rising expectations for high-quality horticultural products. Improving stress adaptation requires a sound understanding of plant physiology together with agronomic knowledge that can be applied in production systems. This volume therefore brings together fundamental mechanisms and applied perspectives that may contribute to the development of more stable and sustainable horticultural practices.

The book is intended for researchers, graduate students, academics, and professionals working in horticulture, plant physiology, crop science, and related fields. It may also serve as a reference for those interested in plant adaptation, sustainable agriculture, and the development of stress-tolerant horticultural crops.

I am grateful to the contributing authors for their valuable expertise and scholarly contributions. I hope that this volume will contribute to a deeper understanding of stress physiology in horticultural plants and encourage further research on adaptation mechanisms that support productivity, quality, and sustainability in horticultural production.

Prof. Dr. Ahmet TURHAN

Editor

İÇİNDEKİLER

Fındıkta Görünmeyen Verim Kaybının Akıllı Tarım Tabanlı Erken Uyarı Yaklaşımıyla Değerlendirilmesi: Boş Meyve, Çotanak Dökümü ve Randıman Düşüşü	1
--	---

MERAL KUTLU

SELECTION OF DROUGHT-RESILIENT CUCUMBER GENOTYPES USING MULTIVARIATE STATISTICAL APPROACHES	39
---	----

MEVLÜDE TATAR

PHYSIOLOGICAL AND BIOCHEMICAL RESPONSES OF CUCUMBER GENOTYPES TO DROUGHT STRESS	62
---	----

MEVLÜDE TATAR

ELMA (MALUS DOMESTICA BORKH.) BİTKİSİNDE STRES KOŞULLARININ FİTOKİMYASAL BİLEŞİM ÜZERİNE ETKİLERİ	89
---	----

ÖMER FARUK BALTA, SAİD EFE DOST

BÖLÜM 1

FINDIKTA GÖRÜNMEYEN VERİM KAYBININ AKILLI TARIM TABANLI ERKEN UYARI YAKLAŞIMIYLA DEĞERLENDİRİLMESİ: BOŞ MEYVE, ÇOTANAK DÖKÜMÜ VE RANDIMAN DÜŞÜŞÜ

MERAL KUTLU¹

Giriş

Fındık, Türkiye tarımı içinde ekonomik değeri, ihracat gücü ve Karadeniz Bölgesi'nde oluşturduğu üretim kültürü nedeniyle özel bir yere sahiptir. Bu ürün, birçok üretici ailesi için gelir kaynağı olmanın ötesinde, bölgesel kalkınma ve dış ticaret açısından da stratejik bir tarımsal değer taşır. Türkiye'nin küresel fındık üretimi ve ihracatındaki güçlü konumu, fındıkla ilgili gelişmelerin dünya piyasalarında doğrudan karşılık bulmasına neden olmaktadır (Bakanlığı T, 2023) TÜİK verileri de fındığın Türkiye bitkisel üretimi içinde yüksek önemini açık biçimde göstermektedir (TÜİK

¹ Dr., Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Tarla Bitkileri/Akıllı Tarım Anabilim Dalı, Orcid: 0000-0002-3288-1266

2024, 2025). Fakat fındıkta verim konusu çoğu zaman dar bir çerçevede ele alınır. Dekara verim, toplam kabuklu ürün miktarı veya üretim tonajı ilk bakışta yeterli göstergeler gibi görünür. Sahaya biraz daha yakından bakıldığında tablo değişir. Çünkü üreticinin gerçek kazancını belirleyen unsur, dalda görünen çotanak sayısından ibaret değildir. O çotanakların ne kadarının dolu içe dönüştüğü, randımanın hangi düzeyde gerçekleştiği, boş meyve oranının ne kadar yükseldiği ve ürünün pazarlanabilir kaliteye ulaşp ulaşmadığı asıl belirleyici noktalardır.

Bu bölümün çıkış noktası tam olarak buradadır. Fındıkta kayıp her zaman çıplak gözle erken dönemde fark edilmez. Bahçe dışarıdan sağlıklı görünebilir. Çotanak oluşumu üreticiye umut verebilir. Sezon içinde verimin iyi olacağı düşünülebilir. Ancak hasat sonrasında kırma, sınıflandırma ve randıman değerlendirmesi yapıldığında beklenen ekonomik karşılık alınamayabilir. Bazı meyveler boş çıkar, bazı içler zayıf gelişir, bir kısım çotanak erken dökülür, ürünün bir bölümü kalite bakımından değer kaybeder. Bu nedenle fındıkta verim kaybını hasat sonunda tartılan ürün miktarıyla açıklamak yeterli değildir. “Görünmeyen verim kaybı” kavramı bu noktada anlam kazanır. Bu kavram, dalda veya bahçede varmış gibi görünen ürün potansiyelinin kaliteli, dolu içli ve yüksek randımanlı ürüne dönüşmemesini ifade eder. Bitki meyve oluşturur; fakat bu meyve ekonomik değeri yüksek bir ürüne tam olarak dönüşemez. Boş meyve, çotanak dökümü ve randıman düşüşü bu kaybın en somut göstergeleridir.

Fındıkta boş meyve oluşumu uzun süredir bilinen önemli bir sorundur. Boş meyvede kabuk gelişebilir; buna karşılık iç kısım hiç oluşmayabilir veya gelişim erken bir aşamada durabilir. (Lagerstedt, 1977), boş meyve probleminin yetiştiricilikte ciddi ekonomik kayıplara yol açabildiğini ve bu durumun dölleme, genetik uyumsuzluk, embriyo gelişimi, mevsimsel değişkenlik ve kültürel uygulamalarla ilişkili olabileceğini belirtmiştir. Bu nedenle boş

meyve, basit bir kalite kusuru olarak değil, üretim sürecinin erken dönemlerinde başlayan karmaşık bir fizyolojik sorun olarak değerlendirilmelidir. Çotanak dökümü de benzer biçimde sezon içindeki streslerin sahaya yansıyan işaretlerinden biridir. Özellikle su stresi, sıcaklık dalgalanmaları, düzensiz yağış, zayıf dölleme, besin elementi yetersizlikleri ve kaynak–havuz dengesindeki bozulmalar bu süreci etkileyebilir. Fındıkta meyve tutumu ve iç gelişimi, bitkinin dönemsel fizyolojik kapasitesiyle yakından ilişkilidir. Bu nedenle çotanak dökümü, hasat öncesi dönemde dikkate alınması gereken erken bir uyarı göstergesi olarak okunabilir.

Randıman düşüşü ise sorunun ekonomik yüzünü oluşturur. Fındıkta ürün değeri kabuklu ağırlıktan çok iç oranı, doluluk ve kaliteyle ilişkilidir. Üretici açısından yüksek çotanak sayısı her zaman yüksek gelir anlamına gelmez. Dışarıdan güçlü görünen bir sezon, düşük iç dolum ve düşük randıman nedeniyle beklenen kazancı sağlamayabilir. (Silvestri et al., 2021), fındıkta çeşit seçimi, bahçe yönetimi, depolama, kalite ve güvenlik konularının üretim zincirinin tamamı açısından birlikte ele alınması gerektiğini vurgulamıştır. Bu yaklaşım, fındıkta verimin kaliteyle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini desteklemektedir. Geleneksel bahçe yönetiminde üretici çoğu kararı deneyim, gözlem ve yıllardan gelen sezgilerle verir. Bu bilgi değerlidir. Fakat iklim koşullarının daha belirsiz hâle geldiği, yağış düzeninin değiştii, yaz kuraklığının daha belirgin hissedildiği ve kalite beklentisinin yükseldii günümüzde deneyime dayalı kararlar tek başına yeterli kalmayabilir. Fındık bahçelerinde artık verinin daha iyi okunmasına ihtiyaç vardır. Toprak nemi, mikroiklim, fenolojik dönem, yaprak besin durumu ve bahçe içi gelişim farklılıkları birlikte değerlendirildiğinde üreticinin karar kalitesi artar.

Akıllı tarım yaklaşımı burada devreye girer. Bu yaklaşımın fındık açısından değeri, teknolojiyi gösterişli bir yenilik olarak

sunmasından gelmez. Asıl değer, bahçede gelişen riski daha erken fark ettirmesidir. Toprak nem sensörleri iç dolum dönemindeki su kısıtını gösterebilir. Mikroiklim istasyonları sıcaklık, nem ve yağış dalgalanmalarını kayıt altına alabilir. Uzaktan algılama, bahçe içindeki gelişim farklılıklarını ortaya koyabilir. Fenolojik kayıtlar, riskin hangi dönemde yükseldiğini anlamayı kolaylaştırır. Yaprak ve toprak analizleri ise beslenme eksenindeki sorunları daha görünür hâle getirir. Bu konuda fındık özelinde geliştirilen HADES yaklaşımı dikkate değerdir. (Bregaglio et al., 2021), Türkiye fındık sektörü için süreç tabanlı modelleme ile makine öğrenmesini birleştiren bir verim tahmin sistemi önermiştir. Bu çalışma, resmi verim kayıtları, fenolojik gözlemler, çeşit bilgisi ve meteorolojik verilerin birlikte kullanılabileceğini göstermesi bakımından önemlidir. Bu bölümde ise konu biraz daha daraltılarak verim tahmininden çok, boş meyve, çotanak dökümü ve randıman kaybı gibi görünmeyen risklerin erken sezilmesine odaklanılacaktır.

Fındıkta mikrobelerin yönetimi de bu çerçevede özel önem taşımaktadır. Bor ve çinko uygulamalarının fındıkta çiçeklenme, meyve tutumu ve bazı meyve özellikleriyle ilişkili olduğu farklı çalışmalarda ortaya konulmuştur (Alidust et al., 2020), (Solar & Stampar, 2001). Bu nedenle erken uyarı yaklaşımı yalnız meteorolojik veriye dayanmamalıdır. Toprak nemi, mikroiklim, fenoloji, yaprak besin durumu ve bahçe içi gelişim farklılıkları aynı karar çerçevesi içinde değerlendirilmelidir. Bu noktada önemli bir ayrım yapılmalıdır. Fındıkta akıllı tarım, verim tahminiyle sınırlı düşünülmemelidir. Verim tahmini değerlidir; fakat bu bölümün odağı, verime dönüşmeyecek potansiyelin erken dönemde fark edilmesidir. Üretici için kritik soru çoğu zaman “Ne kadar ürün alacağım?” sorusuyla sınırlı değildir. Daha doğru soru şudur: “Oluşan ürünün ne kadarı dolu içe, yüksek randımana ve kaliteli pazarlanabilir ürüne dönüşecek?” Bu soru, fındık üretiminde yeni bir bakış açısı gerektirir. Boş meyve, çotanak dökümü ve randıman

düşüşü birer son ürün problemi gibi görülmemelidir. Bunlar sezon içinde gelişen fizyolojik ve çevresel süreçlerin dışa yansımasıdır. Dolayısıyla bu göstergeleri erken okumak, hasat sonundaki kaybı açıklamaktan daha değerlidir. Erken uyarı yaklaşımı üreticinin müdahale şansını artırır. Riskli bahçeler belirlenebilir, kritik fenolojik dönemler daha yakından izlenebilir, su ve besin yönetimi daha bilinçli yürütülebilir.

Bu bölümde önerilen yaklaşım, fındıkta akıllı tarımı genel bir dijitalleşme başlığı olarak değil, görünmeyen verim kayıplarını azaltmaya dönük karar destek çerçevesi olarak ele almaktadır. Bölümün ana omurgası; boş meyve, çotanak dökümü ve randıman düşüşünün fenoloji, mikroiklim, toprak nemi, uzaktan algılama ve bitki besleme verileriyle birlikte yorumlanmasına dayanmaktadır. Böylece fındıkta verim kavramı, kabuklu ürün miktarından kaliteye, kalite göstergelerinden erken uyarı sistemlerine doğru daha bütüncül bir çizgide değerlendirilebilir. Türkiye'nin fındıkta sahip olduğu üretim ve ihracat gücünün sürdürülebilirliği, gelecek yıllarda miktar kadar kalite, randıman ve istikrarlı üretimle de ilişkili olacaktır. Girdi maliyetlerinin arttığı, iklim baskılarının güçlendiği ve uluslararası rekabetin daha seçici hâle geldiği bir dönemde, kaybı hasat sonunda görmek geç kalmış bir değerlendirmedir. Daha doğru yaklaşım, kaybın işaretlerini sezon içinde yakalayabilmek ve üretim kararlarını buna göre yönlendirmektir. Bu nedenle fındıkta görünmeyen verim kaybının akıllı tarım tabanlı erken uyarı yaklaşımıyla değerlendirilmesi güncel, uygulanabilir ve gerekli bir tartışma alanı sunmaktadır. Bu bölüm, söz konusu tartışmayı boş meyve, çotanak dökümü ve randıman düşüşü üzerinden ele alacak; fındıkta verim yönetiminin geleceğini erken tanı, veri temelli karar ve kalite odaklı üretim çerçevesinde değerlendirecektir.

Fındıkta Görünmeyen Verim Kaybı Kavramı

Fındıkta verim kaybı denildiğinde çoğu zaman akla ilk olarak düşük ürün miktarı gelir. Oysa sahadaki durum bundan daha inceliklidir. Bazı yıllarda bahçe dışarıdan güçlü görünür, çotanak sayısı üreticiyi umutlandırır, ağaçların genel görünümü de ciddi bir sorun izlenimi vermez. Fakat hasat sonrası kırma aşamasında tablo değişebilir. Kabuk vardır, iç yoktur. Çotanak oluşmuştur, fakat bir kısmı erkenden dökülmüştür. Ürün toplanmıştır, fakat randıman beklenen düzeye çıkmamıştır. İşte bu nedenle fındıkta verim kaybı, yalnız dalda görünen ürün miktarı üzerinden açıklanamaz.

Bu bölümde kullanılan “görünmeyen verim kaybı” kavramı, fındıkta ürün potansiyelinin ekonomik değere tam olarak dönüşmemesini ifade eder. Bu kavram üç ana göstergeyle açıklanabilir: boş meyve oluşumu, çotanak dökümü ve randıman düşüşü. Bu göstergeler ayrı başlıklar gibi görünse de üretim sezonu içinde birbirine temas eden süreçlerin sonucudur. Döllenme başarısı, embriyo gelişimi, karbonhidrat taşınımı, su durumu, besin elementi dengesi ve çevresel stresler bu süreci birlikte şekillendirir. Boş meyve, fındık yetiştiriciliğinde uzun süredir bilinen önemli bir sorundur. Kabuk normal gelişmiş gibi görünebilir; buna karşılık iç kısım ya hiç oluşmaz ya da çok erken dönemde gelişimini durdurur. (Lagerstedt, 1977), boş meyve problemini fındıkta verim ve ekonomik kayıp açısından önemli bir konu olarak ele almıştır. (Silva et al., 1996), ise ‘Butler’ çeşidinde boş meyve oluşumunu iklim koşullarıyla ilişkilendirerek değerlendirmiştir. Bu çalışmalar, boş meyvenin basit bir hasat kusuru olmadığını, sezon içinde daha erken başlayan fizyolojik bir sürecin sonucu olduğunu göstermektedir. Boş meyve oluşumunu yalnız döllenme başarısızlığıyla açıklamak yeterli değildir. Fındıkta üreme biyolojisi kendine özgü bir ritme sahiptir. (Germain, 1994), fındıkta döllenme ve meyve gelişim süreçlerinin zamansal olarak karmaşık ilerlediğini vurgulamıştır. Bu yapı, çiçeklenme sonrasında oluşan çevresel streslerin, embriyo gelişimi

ve iç dolum üzerinde etkili olmasına zemin hazırlar. Dolayısıyla boş meyve, erken dönemde başlayan fakat hasada kadar tam olarak fark edilmeyen bir kayıp biçimi olarak düşünülmelidir.

Çotanak dökümü ise görünmeyen kaybın sezon içindeki daha belirgin işaretlerinden biridir. Ağaç, belirli koşullarda taşıyamadığı meyve yükünün bir kısmını bırakabilir. Bu durum her zaman tek bir nedene bağlanamaz. Su stresi, besin elementi dengesizliği, zayıf dölleme, yüksek sıcaklık, ani yağış düzensizliği ve kaynak–havuz dengesindeki bozulmalar çotanak dökümünü artırabilir. (Beyhan & Marangoz, 2007), fındıkta üreme gelişimi ile verim kaybı arasındaki ilişkiyi incelemiş; bu ilişkinin sezon içinde ilerleyen bir süreç olarak ele alınması gerektiğini göstermiştir. Çotanak dökümünün önemi şuradan gelir: Üretici bu kaybı bazen yalnız yere düşen meyvelerle fark eder. Oysa döküm, ağacın daha önce yaşadığı stresin sahaya yansıyan işaretidir. (Milošević & Milošević, 2012), çotanak dökümü olgusunun verim, meyve özellikleri ve yaprak besin içeriği üzerinde etkili olduğunu bildirmiştir. Bu bilgi, çotanak dökümünü yalnız meyve kaybı olarak değil, bahçe yönetimi açısından okunması gereken fizyolojik bir uyarı olarak değerlendirmeyi gerekli kılar.

Randıman düşüşü ise görünmeyen kaybın hasat sonrası ekonomik sonucudur. Fındıkta üretici için asıl mesele, kabuklu ürün miktarının ötesinde iç oranı ve kalite düzeyidir. Çotanak sayısı yüksek olsa bile iç dolum zayıfsa, boş meyve oranı artmışsa veya kalite kusurları belirginleşmişse beklenen gelir düşer. (Silvestri et al., 2021), fındıkta çeşit seçimi, bahçe yönetimi, depolama ve kalite güvenliği konularının üretim zinciri içinde birlikte değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu yaklaşım, randımanın üretim sonundaki basit bir ölçüm olmadığını, sezon boyunca şekillenen kalite sürecinin sonucu olduğunu gösterir. Bu noktada görünmeyen verim kaybını şu şekilde okumak daha doğru olur: Bahçede ürün potansiyeli oluşur, fakat bu potansiyel sezon içinde çeşitli baskılar nedeniyle azalır. Kimi zaman meyve hiç iç oluşturmaz. Kimi zaman

otanak dökülür. Kimi zaman iç dolum zayıf kalır. Hasat sonunda üretici elinde ürün olduğunu görür; fakat bu ürünün ekonomik karşılığı beklenen düzeyde değildir. Bu durum, fındık yetiştiriciliğinde erken uyarı ihtiyaını açık biçimde ortaya koyar. Akıllı tarım tabanlı izleme yaklaşımı bu nedenle önemlidir. Çünkü görünmeyen kayıp, hasat sonrasında ölçüldüğünde müdahale şansı büyük ölçüde kaybolmuş olur. Oysa toprak nemi, mikroiklim, fenolojik dönem, yaprak besin durumu ve bahçe içi gelişim farklılıkları sezon içinde izlenirse risk daha erken fark edilebilir. Böylece boş meyve, çotanak dökümü ve randıman düşüşü, yalnız hasat sonrası açıklanan sorunlar olmaktan çıkar; sezon içinde yönetilebilecek risk göstergelerine dönüşür.

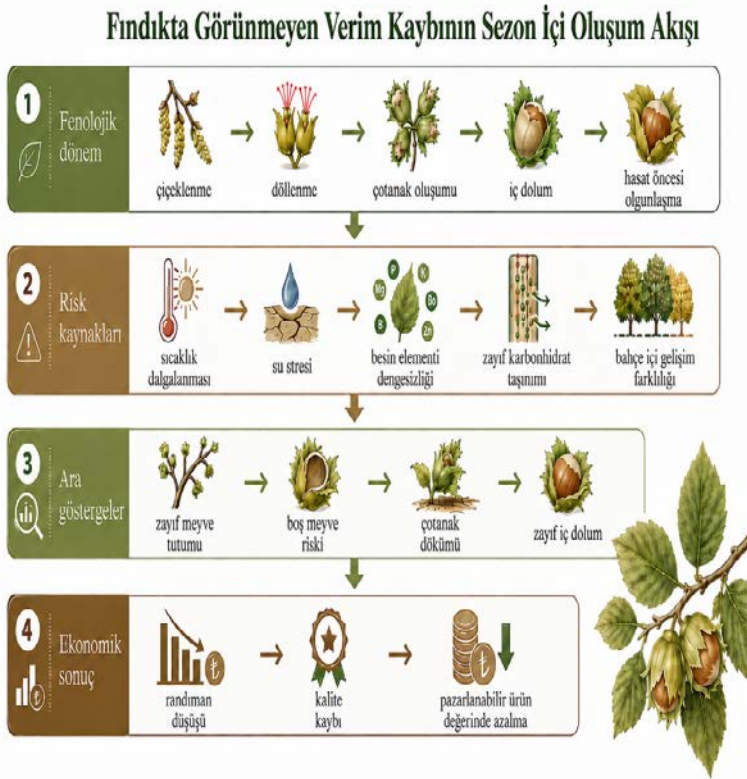
Bu bölümün temel yaklaşımı, fındıkta verim kaybını görünür ve görünmeyen bileşenleriyle birlikte değerlendirmektir. Görünür kayıp, üreticinin doğrudan fark ettiği düşük ürün miktarıdır. Görünmeyen kayıp ise dalda oluşmuş gibi duran ürünün dolu ie, yüksek randımana ve pazarlanabilir kaliteye dnşememesidir. Fındık retiminde gerçek ekonomik başarı, bu iki düzeyi birlikte okuyabilmeye bağlıdır.

Tablo 1. Fındıkta Görünmeyen Verim Kaybının Temel Bileşenleri

Bileşen	Sahadaki görünümü	Olası temel nedenler	Üretici açısından sonucu	Kaynak
Boş meyve	Kabuk oluşur, iç gelişmez veya erken dönemde büzüşür	Döllenme sorunu, embriyo gelişiminde aksama, iklim etkisi, çeşide bağlı duyarlılık	Dolu iç oranı azalır, randıman düşer	(Lagerstedt, 1977) (Silva et al., 1996)
Çotanak dökümü	Meyve tutumundan sonra çotanakların bir bölümü dökülür	Su stresi, kaynak–havuz dengesizliği, beslenme sorunu, dönemsel fizyolojik baskı	Hasat edilebilir ürün azalır, bahçe içi verim dalgalanır	(Beyhan & Marangoz, 2007); (Milošević & Milošević, 2012)
Randıman düşüşü	Kabuklu ürün vardır, fakat iç oranı ve kalite beklenen düzeyde değildir	Zayıf iç dolum, kalite kusurları, çeşit ve yönetim etkisi, hasat sonrası süreçler	Pazarlanabilir ürün değeri düşer	(Silvestri et al., 2021)
İç dolum zayıflığı	İç fındık küçük, buruşuk veya yeterince gelişmemiştir	Karbonhidrat taşınımında yetersizlik, su kısıtı, yüksek sıcaklık, besin dengesizliği	Kalite sınıfı ve satış değeri düşer	(Germain, 1994); (Silvestri et al., 2021)
Sezon içi risk birikimi	Bahçe sağlıklı görünse de hasat sonunda kalite kaybı belirginleşir	Fenolojik döneme denk gelen stresler, izleme eksikliği, geç müdahale	Kayıp hasat sonunda fark edilir	(Beyhan & Marangoz, 2007); (Silva et al., 1996)

Tablo 1’de görüldüğü gibi, fındıkta görünmeyen verim kaybı tek bir olaydan kaynaklanmaz. Daha doğru bir ifadeyle, üretim sezonu boyunca biriken küçük fizyolojik aksaklıkların hasat sonunda ekonomik kayba dönüşmesiyle ortaya çıkar. Bu nedenle fındıkta erken uyarı yaklaşımı, tek bir veriye dayalı basit bir takip sistemi olarak düşünülmemelidir. Fenoloji, su durumu, beslenme, iklim ve bahçe içi farklılıklar birlikte okunmalıdır.

Şekil.1 Fındıkta görünmeyen verim kaybının sezon içi oluşum akışı

Kaynak: Bu görsel, (Lagerstedt, 1977) (Silva et al., 1996), (Beyhan & Marangoz, 2007), (Milošević & Milošević, 2012) ile (Silvestri et al., 2021) çalışmalarından yararlanılarak kavramsal olarak oluşturulmuştur

Verim Kaybının Fizyolojik ve Çevresel Temelleri

Fındıkta boş meyve, çotanak dökümü ve randıman düşüşü çoğu zaman hasat döneminde görünür hâle gelir. Fakat bu sorunların başlangıcı daha erkendir. Bahçede çiçeklenme olur, meyve taslağı gelişir, çotanak oluşur; ancak bu sürecin her aşaması çevresel koşullardan ve bitkinin iç dengesinden etkilenir. Bu yüzden fındıkta verim kaybını tek bir nedene bağlamak doğru olmaz. Sorun çoğu zaman küçük aksaklıkların sezon içinde üst üste binmesiyle ortaya çıkar. Fındıkta üreme biyolojisi, birçok meyve türüne göre daha karmaşık bir zamanlamaya sahiptir. Çiçeklenme kış döneminde gerçekleşir; döllenme ise daha sonraki aylarda tamamlanır. (Beyhan & Marangoz, 2007), ‘Tombul’ ve ‘Palaz’ çeşitlerinde ovaryum gelişiminin nisan ayında başladığını, döllenmenin ise mayıs ortası ile haziran başı arasında gerçekleştiğini bildirmiştir. Bu gecikmeli gelişim, fındıkta çevresel koşulların etkisini daha kritik hâle getirir. Çünkü çiçeklenmeden hasada kadar geçen süreçte sıcaklık, yağış, su durumu ve beslenme dengesi sürekli değişebilir.

Bu yapı, görünmeyen verim kaybının neden bazen geç fark edildiğini de açıklar. Bahçede ilk bakışta bir sorun görünmeyebilir. Fakat döllenme, embriyo gelişimi veya iç dolum aşamalarında küçük bir aksama yaşanmışsa, bunun ekonomik sonucu hasat sonunda ortaya çıkar. (Germain, 1994), fındıkta üreme sürecinin kendine özgü ve zamana yayılmış bir gelişim gösterdiğini vurgulamıştır. Bu nedenle boş meyve veya zayıf iç dolum gibi sorunlar, tek bir fenolojik dönemden çok sezonun genel fizyolojik akışı içinde okunmalıdır. Boş meyve oluşumunda en hassas noktalardan biri döllenme ve embriyo gelişimidir. Pollen tüpünün ilerleyememesi, embriyo kesesinin yeterince gelişmemesi veya ovaryumun kaynak bakımından desteklenememesi, meyvenin iç kısmının oluşmasını

engelleyebilir, gelişen ve abortif ovaryumlar arasında pollen tüpü gelişimi, (Liu et al., 2014) hücresel yapı ve nişasta içeriği bakımından belirgin farklar bulunduğunu göstermiştir. Bu bulgu, fındıkta boş meyvenin basit bir kabuk-iç uyumsuzluğu değil, erken dönemde başlayan bir gelişim aksaması olduğunu düşündürür.

Besin maddesi dengesi de bu sürecin önemli bir parçasıdır. Özellikle bor ve çinko, meyve tutumu ve erken gelişim aşamalarında öne çıkan mikrobeseinlerdir. (Meriño-Gergichevich et al., 2021), bor ve çinko uygulamalarının ‘Tonda di Giffoni’ çeşidinde verim ve meyve kalitesi üzerine olumlu etkiler gösterebildiğini bildirmiştir. Bu durum fındıkta beslenme yönetiminin yalnız yaprak rengi veya sürgün gelişimiyle sınırlı düşünülmemesi gerektiğini gösterir. Mikrobesein dengesi, meyvenin ekonomik değere dönüşme sürecinde doğrudan rol oynayabilir.

Su stresi ise fındıkta görünmeyen verim kaybının en önemli çevresel bileşenlerinden biridir. Fındık bahçeleri çoğu bölgede geleneksel olarak yağışa bağlı yetiştirilmektedir. Ancak yaz aylarında toprak neminin düşmesi, özellikle iç dolum döneminde ciddi bir baskı oluşturabilir. Su kısıtı fotosentezi sınırlandırır, karbonhidrat üretimini azaltır ve meyveye taşınan kaynak miktarını düşürür. (Bignami et al., 2009), sulamanın fındıkta büyüme ve verim bileşenleri üzerinde olumlu etki yaptığını; sınırlı su koşullarında boş ve kusurlu meyve oranının artabildiğini bildirmiştir.

Bu durum, randıman kaybının neden çoğu zaman yaz dönemiyle ilişkili olduğunu açıklar. Ağaç meyveyi bağlamış olabilir; fakat iç dolum için yeterli su ve karbon kaynağı sağlanamazsa meyve ekonomik kaliteye ulaşamaz. (Akçin & Bostan, 2023), son çotanak dökümü döneminde yapılan destek sulamanın ‘Tombul’ fındığında verim ve kalite parametreleri üzerinde olumlu etkiler oluşturduğunu bildirmiştir. Bu bilgi, fındıkta su yönetiminin yalnız kuraklık stresini azaltan bir uygulama değil, randıman ve kalite yönetiminin parçası olarak ele alınması gerektiğini gösterir.

Kaynak–havuz dengesi de fındıkta iç dolum ve randıman açısından kritik bir kavramdır. Yapraklar fotosentez yoluyla kaynak üretir; meyveler ise bu kaynağı tüketen ana havuzlardan biridir. Eğer ağaçta meyve yükü fazlaysa, yaprak alanı yetersizse, su stresi fotosentezi baskılamışsa veya karbonhidrat taşınımı aksıyorsa iç gelişim zayıflayabilir. (Pasqualotto et al., 2019), meyve taşıyan dallarda yapılan boğazlama uygulamasının tohum kütleini azalttığını göstermiştir. Bu sonuç, fındıkta meyve gelişiminin karbon taşınımı ve dal düzeyindeki kaynak dengesiyle yakından ilişkili olduğunu destekler. Çotanak dökümü, bu dengenin sahadaki en görünür sonuçlarından biridir. Ağaç, taşıyamadığı veya destekleyemediği meyve yükünün bir kısmını bırakabilir. Bu her zaman kötü yönetim sonucu değildir; bitkinin kendi fizyolojik dengesi içinde verdiği bir tepkidir. Ancak döküm oranı yükseldiğinde ekonomik kayıp belirginleşir. (Milošević & Milošević, 2012), çotanak dökümü olgusunun verim, meyve özellikleri ve yaprak besin içeriği ile ilişkili olduğunu bildirmiştir. Bu nedenle çotanak dökümü, üreticinin “normal sezon dalgalanması” diye geçiştirmemesi gereken bir risk göstergesidir. Sıcaklık dalgalanmaları ve düzensiz yağışlar da bu tabloyu daha karmaşık hâle getirir. Fındıkta aynı stres, farklı fenolojik dönemlerde farklı sonuçlar doğurabilir. Örneğin çiçeklenme ve dölleme dönemindeki olumsuz koşullar meyve tutumunu etkileyebilir. İç dolum dönemindeki su kısıtı randımanı düşürebilir. Hasat öncesi dönemdeki yağış ve nem koşulları ise kalite ve depolama güvenliği açısından sorun oluşturabilir. Bu nedenle fındıkta çevresel riskler genel iklim değerlendirmesiyle değil, fenolojik dönemlere göre okunmalıdır.

Buradan akıllı tarım yaklaşımına güçlü bir geçiş yapılabilir. Çünkü bu kadar çok değişkenin üretici tarafından yalnız gözlemle izlenmesi zordur. Toprak nemi, yaprak besin durumu, sıcaklık, yağış, vejetasyon gelişimi ve fenolojik dönem bilgisi birlikte

değerlendirildiğinde görünmeyen verim kaybı daha erken fark edilebilir. Bu bölümde savunulan temel düşünce şudur: Fındıkta boş meyve, çotanak dökümü ve randıman düşüşü birer sonucun adıdır; erken uyarı sistemi ise bu sonuca götüren fizyolojik yolu sezon içinde okumaya çalışır.

Bu nedenle fındıkta akıllı tarım tabanlı izleme, tek yönlü sayısal veri toplama süreci olarak değerlendirilmemelidir. Asıl mesele, veriyi doğru fenolojik döneme yerleştirmek ve üretici kararına dönüştürmektir. Toprak nemindeki düşüş, iç dolum döneminde farklı anlam taşır; çiçeklenme döneminde farklı bir risk üretir. Benzer biçimde bor veya çinko eksikliği, meyve tutumu döneminde daha kritik hâle gelebilir. Bu yüzden erken uyarı modeli, sabit eşiklerden çok dönemsel risk yorumuna dayanmalıdır. Fındıkta görünmeyen verim kaybının fizyolojik temelleri özetle üç ana hatta toplanabilir. Birincisi, döllenme ve ovaryum gelişimiyle ilgili aksamalardır. İkincisi, iç dolumu etkileyen su, karbon ve besin dengesi sorunlarıdır. Üçüncüsü, sezon içinde biriken çevresel streslerin çotanak dökümü ve randıman düşüşü olarak sahaya yansımasıdır. Bu üç hat birlikte düşünüldüğünde, fındıkta verim yönetiminin hasat sonrası ölçümden çok sezon içi izleme ve erken müdahaleye dayanması gerektiği anlaşılır.

Tablo 2. Fındıkta verim kaybını etkileyen fizyolojik ve çevresel mekanizmalar

Mekanizma	Kritik dönem	Fizyolojik açıklama	Görünür sonuç	Erken uyarı açısından izlenebilecek veri	Kaynak
Döllenme ve ovaryum gelişiminde aksama	Çiçeklenme sonrası–döllenme dönemi	Pollen tüpü ilerleyişi, embriyo kesesi gelişimi ve ovaryum canlılığı meyve tutumunu belirler	Boş meyve, zayıf meyve tutumu	Fenolojik kayıt, çiçeklenme yoğunluğu, sıcaklık ve nem verisi	(Germain, 1994) (Beyhan & Marangoz, 2007) (Liu et al., 2014)
Mikrobesin dengesizliği	Meyve tutumu ve erken meyve gelişimi	Bor ve çinko gibi elementler erken gelişim, meyve tutumu ve kalite üzerinde etkili olabilir	Düşük tutum, kalite kaybı, zayıf iç gelişim	Yaprak analizi, toprak analizi, dönemsel besleme kaydı	(Meriño-Gergichevich et al., 2021)
Su stresi	Çotanak gelişimi ve iç dolum dönemi	Toprak neminin azalması fotosentez ve karbonhidrat taşınımını sınırlayabilir	İç dolum zayıflığı, boş ve kusurlu meyve artışı	Toprak nem sensörü, yağış kaydı, buharlaşma talebi	(Bignami et al., 2009) (Akçin & Bostan, 2023)
Kaynak–havuz dengesizliği	İç dolum dönemi	Yaprak alanı, karbon üretimi ve meyve yükü arasındaki dengenin bozulması tohum gelişimini sınırlar	Küçük iç, düşük randıman	Vejetasyon indeksi, sürgün gelişimi, meyve yükü gözlemi	(Pasqualotto et al., 2019)
Çotanak dökümü	İlkbahar sonu–yaz dönemi	Ağaç destekleyemediği meyve yükünün bir kısmını bırakabilir	Hasat edilebilir ürün azalır	Döküm takibi, yaprak besin durumu, toprak nemi, sıcaklık stresi	(Milošević & Milošević, 2012)
Fenolojik döneme denk gelen çevresel stres	Tüm sezon, özellikle döllenme ve iç dolum	Aynı stres farklı dönemlerde farklı kayıp biçimleri yaratır	Boş meyve, döküm, randıman kaybı	Fenoloji + mikroiklim + toprak nemi birlikte izlenmeli	(Beyhan & Marangoz, 2007) (Bignami et al., 2009)

Tablo 2, fındıkta görünmeyen verim kaybının tek bir nedenle açıklanamayacağını göstermektedir. Döllenme, mikrobesein dengesi, su durumu, karbon taşınımı ve çevresel stresler aynı sezon içinde birbirine eklenebilir. Bu nedenle erken uyarı yaklaşımı, tek bir parametreye bağlanmamalıdır. Veriler birlikte okunmalı, yorum mutlaka fenolojik dönemle ilişkilendirilmelidir.

Akıllı Tarımın Fındıkta Kullanılabilir Veri Kaynakları

Fındıkta akıllı tarımın değeri, bahçeye çok sayıda cihaz yerleştirmekten çok, üreticinin sezon içinde göremediği riskleri daha erken fark edebilmesinde yatar. Boş meyve, çotanak dökümü ve randıman düşüşü gibi sorunlar çoğu zaman hasat sonunda belirginleşir. Oysa bu kayıpların ilk işaretleri sezon içinde toprakta, yaprakta, iklim kayıtlarında ve bahçe içi gelişim farklılıklarında ortaya çıkmaya başlar. Akıllı tarım yaklaşımı, bu işaretleri bir araya getirerek üreticinin daha doğru zamanda daha bilinçli karar vermesine katkı sağlar. Bu noktada verinin kendisi kadar, hangi fenolojik dönemde toplandığı da önemlidir. Fındıkta çiçeklenme, döllenme, çotanak gelişimi, iç dolum ve hasat öncesi olgunlaşma aynı hassasiyeti taşımaz. Toprak nemindeki düşüş iç dolum döneminde randıman açısından daha kritik olabilir. Çiçeklenme ve meyve tutumu döneminde ise sıcaklık dalgalanması, nem koşulları ve mikrobesein dengesi daha belirleyici hâle gelebilir. Bu nedenle fındıkta akıllı tarım verisi fenolojik dönemden kopuk yorumlanmamalıdır.

Akıllı tarım uygulamalarında ilk veri grubu çevresel izleme verileridir. Toprak nemi, hava sıcaklığı, bağıl nem, yağış, rüzgâr ve buharlaşma talebi gibi parametreler, bitkinin sezon boyunca hangi baskılarla karşılaştığını gösterir. Toprak nem sensörleri özellikle iç dolum döneminde önem kazanır. Çünkü bu dönemde su eksikliği, doğrudan iç gelişim ve randıman üzerinde baskı oluşturabilir. (McCauley et al., 2024), Avrupa fındığında düşük maliyetli kızılötesi

termometrelerle ürün su stres indeksinin geliştirilebileceğini göstermiştir. Bu çalışma, bitki su durumunu izlemek için toprak verilerinin yanında bitki yüzey sıcaklığının da kullanılabileceğini ortaya koymaktadır.

İkinci veri grubu uzaktan algılama verileridir. Uydu görüntüleri, İHA görüntüleri ve multispektral veriler, bahçenin genel gelişim durumunu geniş ölçekte izlemeye olanak sağlar. (Mulla, 2013), uzaktan algılamanın hassas tarımda ürün gelişimi, mekânsal değişkenlik ve yönetim kararları açısından uzun süredir önemli bir araç olduğunu belirtmiştir. (Zhang and Kovacs 2012), küçük insansız hava araçlarının yüksek çözünürlüklü izleme için değerli bir teknoloji olduğunu vurgulamıştır. Fındık gibi bahçe bitkilerinde bu veriler, taç gelişimi, vejetatif güç, bahçe içi heterojenlik ve stres alanlarının belirlenmesi için kullanılabilir.

Fındık özelinde yapılan çalışmalar da bu yaklaşımın sahaya uyarlanabileceğini göstermektedir. (Vinci et al. 2023), İHA görüntüleriyle yoğun fındık bahçelerinde ağaç tacı geometrisinin değerlendirilebileceğini ortaya koymuştur. Ağaç yüksekliği, taç genişliği ve taç hacmi gibi ölçümler İHA tabanlı görüntülerle daha hızlı ve ölçülebilir hâle gelebilir. Bu durum, bahçe içi gelişim farklılıklarının haritalanması ve değişken yönetim kararlarının oluşturulması açısından önemlidir. Uydu tabanlı çalışmalar da fındıkta geniş ölçekli izleme için dikkat çekicidir. ((Sengul et al., 2026) Sakarya’da Sentinel-2 görüntüleri, vejetasyon indeksleri ve makine öğrenmesi algoritmalarıyla fındık bahçelerinin belirlenebileceğini göstermiştir. Çalışmada NDVI, AVI, SAVI ve EVI gibi indekslerden yararlanılmış; Random Forest ve XGBoost algoritmalarıyla sınıflandırma yapılmıştır. Bu tür çalışmalar, fındık bahçelerinin bölgesel ölçekte izlenmesi, üretim alanlarının güncellenmesi ve fenolojik dönemlere dayalı takip için önemli bir altyapı sunar.

Üçüncü veri grubu fenolojik gözlemlerdir. Fındıkta aynı çevresel stres, farklı gelişim dönemlerinde farklı sonuçlar doğurur. Bu nedenle akıllı tarım sistemi yalnız sensör verisine dayandırılırsa eksik kalır. Toplanan verinin hangi fenolojik aşamaya denk geldiği bilinmelidir. (Bajocco et al., 2025), Türkiye’deki fındık üretim alanlarında MODIS EVI verilerinden elde edilen fenolojik metrikleri saha gözlemleriyle karşılaştırmıştır. Bu çalışma, uzaktan algılama verilerinin fındık fenolojisiyle ilişkilendirilebileceğini göstermesi bakımından önemlidir. Fenolojik kayıtlar üreticinin sahadaki gözlemini sistematik hâle getirir. Çiçeklenme başlangıcı, dışı çiçeklenme yoğunluğu, dölllenme dönemi, çotanak oluşumu, çotanak dökümü, iç dolum ve hasat öncesi olgunlaşma düzenli kaydedildiğinde, verim kaybı daha doğru yorumlanır. Aynı düşük toprak nemi değeri her dönemde aynı anlama gelmez. İç dolum döneminde bu değer randıman riski üretirken, çiçeklenme sonrası dönemde meyve tutumu açısından farklı bir uyarı anlamı taşıyabilir.

Dördüncü veri grubu bitki besleme verileridir. Fındıkta yaprak ve toprak analizleri temel karar araçları arasındadır. Akıllı tarım yaklaşımı bu analizleri dışlamaz; tersine daha anlamlı hâle getirir. Yaprak analizinden gelen bor, çinko, potasyum, kalsiyum veya azot bilgisi; toprak nemi, sıcaklık, fenoloji ve uzaktan algılama verileriyle birlikte yorumlandığında daha güçlü bir karar desteği oluşur. Örneğin düşük potasyum düzeyi ile iç dolum dönemindeki su stresi birlikte görülüyorsa randıman kaybı riski daha dikkatli izlenmelidir.

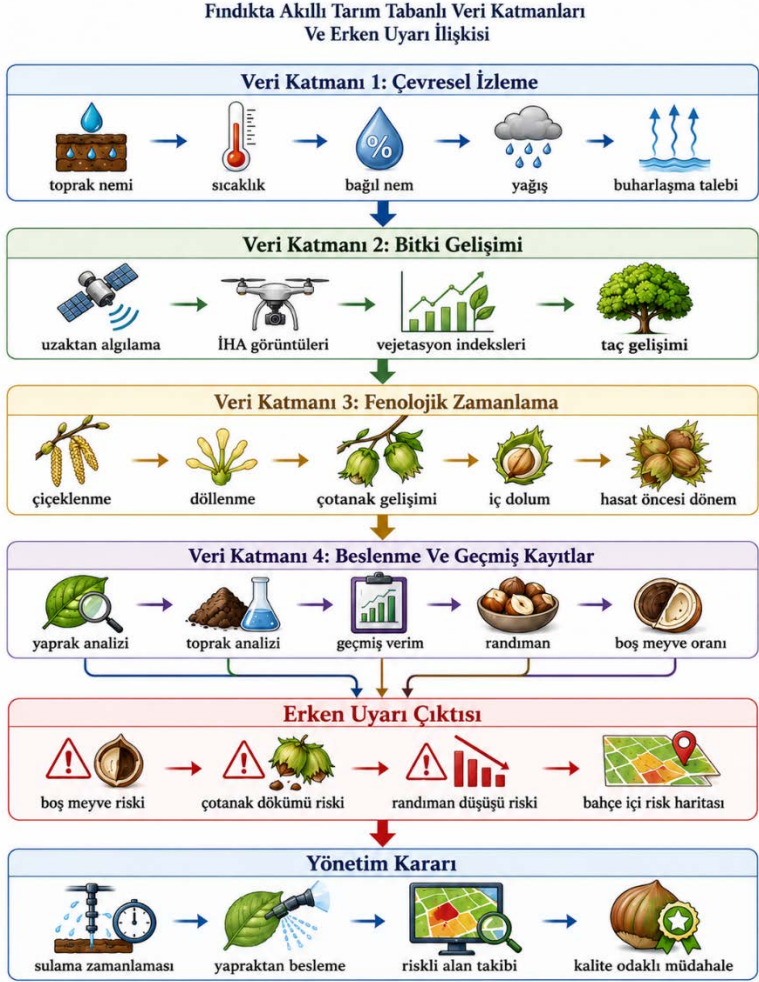
Beşinci veri grubu geçmiş sezon kayıtlarıdır. Fındıkta bir yılın verimi, çoğu zaman önceki sezonun fizyolojik yükünden ve bahçe yönetiminden etkilenir. Bu nedenle geçmiş yıllara ait verim, randıman, boş meyve oranı, çotanak dökümü, gübreleme, sulama ve budama kayıtları değerlidir. (Bregaglio et al. 2021), Türkiye fındık sektörü için geliştirilen HADES sisteminde resmi verim kayıtları, fenolojik gözlemler, çeşit bilgisi ve meteorolojik verilerin birlikte

kullanılabileceğini göstermiştir. Bu yaklaşım, fındıkta karar destek sistemlerinin tek bir veri kaynağına dayanmaması gerektiğini açık biçimde ortaya koyar.

Fındıkta erken uyarı açısından en güçlü yapı, bu veri kaynaklarının birlikte değerlendirilmesiyle kurulabilir. Toprak nemi su riskini, uzaktan algılama bahçe içi gelişim farklarını, fenolojik kayıtlar dönemsel anlamı, yaprak analizi ise beslenme durumunu gösterir. Geçmiş sezon kayıtları da bahçenin üretim hafızasını oluşturur. Bu katmanlar ayrı ayrı önemli olsa da asıl değer, birlikte yorumlandıklarında ortaya çıkar. Akıllı tarımda veri fazlalığı bazen yanıltıcı olabilir. Çok sayıda sensör, harita veya indeks üretmek her zaman iyi karar anlamına gelmez. (Wolfert et al. 2017), akıllı tarımda büyük veri yaklaşımının teknik altyapıyla sınırlı olmadığını; veri yönetimi, karar süreçleri ve değer üretimiyle birlikte düşünülmesi gerektiğini belirtmiştir. Fındık özelinde de aynı durum geçerlidir. Veri, üreticiye açık bir karar sunmuyorsa sahadaki karşılığı zayıf kalır. Bu nedenle fındıkta akıllı tarım tabanlı veri sistemi sade, okunabilir ve karar odaklı olmalıdır. Üreticiye şu soruların cevabını verebilmelidir: Bu bahçede su stresi ne zaman başladı? Hangi alanlarda gelişim zayıf? Hangi fenolojik dönemde risk yükseldi? Boş meyve, çotanak dökümü veya randıman kaybı açısından hangi bahçe daha kırılgan? Müdahale için en uygun zaman nedir?

Sonuç olarak akıllı tarım, fındıkta teknoloji kullanımının vitrin konusu değildir. Doğru kurgulandığında, üreticinin sezon içinde daha erken görmesini, daha doğru yorumlamasını ve daha zamanında müdahale etmesini sağlayan bir karar desteğidir. Bu bölümün temel yaklaşımı da budur: Fındıkta akıllı tarım, ölçüm yapan bir sistemden çok, görünmeyen verim kaybını okunabilir hâle getiren bir yorumlama çerçevesi olarak düşünülmelidir.

Şekil 2.Fındıkta Akıllı Tarım Tabanlı Veri Katmanları ve Erken Uyarı İlişkisi

Kaynak: Bu kavramsal model; (Wolfert et al., 2017), (Mulla, 2013) (Zhang & Kovacs, 2012), (Bregaglio et al., 2021) ,(Bajocco et al., 2025) ,(Vinci et al., 2023), (Sengul et al., 2026) ve (McCauley et al., 2024) çalışmalarından yararlanılarak oluşturulmuştur.

Boş Meyve, Çotanak Dökümü ve Randıman İçin Erken Uyarı Modeli

Fındıkta erken uyarı modeli, hasat sonunda fark edilen kaybı sezon içinde okuyabilen bir karar çerçevesi olarak düşünülmelidir. Bu yaklaşımın amacı üreticiye karmaşık bir teknoloji göstermek değil, bahçede hangi riskin, hangi dönemde ve hangi şiddette yükseldiğini daha anlaşılır hâle getirmektir. Boş meyve, çotanak dökümü ve randıman düşüşü aynı sürecin farklı yüzleridir. Boş meyve daha çok dölleme, ovaryum gelişimi, embriyo canlılığı ve erken iç gelişimle ilişkilidir. Çotanak dökümü, ağacın taşıyamadığı meyve yüküne veya sezon içi strese verdiği bir tepki olarak okunabilir. Randıman düşüşü ise çoğu zaman iç dolum döneminde belirginleşen su, karbon ve besin dengesi sorunlarının ekonomik sonucudur. Bu nedenle erken uyarı modeli bu üç göstergelyi aynı çatı altında toplamalı, fakat her biri için ayrı risk mantığı kurmalıdır.

Modelin ilk basamağı fenolojik dönemdir. Fındıkta veri, gelişim döneminden bağımsız yorumlandığında anlamını büyük ölçüde kaybeder. Aynı toprak nemi değeri çiçeklenme döneminde farklı, iç dolum döneminde farklı sonuç doğurabilir. Bu nedenle erken uyarı sisteminin merkezinde takvimden çok fenoloji yer almalıdır. (Bajocco et al., 2025), uzaktan algılama temelli fenolojik metriklerin saha gözlemleriyle ilişkilendirilebileceğini göstererek bu yaklaşımı desteklemiştir.

İkinci basamak çevresel riskin izlenmesidir. Toprak nemi, sıcaklık, bağıl nem, yağış ve buharlaşma talebi, bahçenin sezon içinde karşılaştığı baskıyı gösterir. Ancak bu veriler tek başına boş meyve veya randıman kaybı anlamına gelmez. Daha doğru okuma, çevresel veriyi fenolojik dönemle birlikte değerlendirmektir. Örneğin iç dolum döneminde uzun süren düşük toprak nemi ve yüksek sıcaklık birlikte görülüyorsa randıman düşüşü riski artabilir. (McCauley et al., 2024), düşük maliyetli kızılötesi termometrelerle

ürün su stres indeksinin geliştirilebileceğini göstererek su stresinin izlenmesine uygulanabilir bir zemin kazandırmıştır.

Üçüncü basamak bitki gelişim göstergeleridir. Uzaktan algılama, İHA görüntüleri ve vejetasyon indeksleri, bahçenin her noktasının aynı gelişmediğini ortaya koyabilir. Bazı alanlarda taç gelişimi zayıf, bazı ağaçlarda vejetatif güç düşük, bazı bölgelerde stres belirtileri daha erken olabilir. (Mulla, 2013),uzaktan algılamanın hassas tarımda mekânsal değişkenliği okumak açısından temel araçlardan biri olduğunu belirtmiştir. Fındık özelinde (Vinci et al., 2023), İHA görüntülerinin yoğun fındık bahçelerinde ağaç tacı geometrisini ölçmek için kullanılabileceğini göstermiştir.

Dördüncü basamak fizyolojik kırılگانlıktır. Boş meyve riski, dış çevreyle sınırlı açıklanamaz. Ovaryum gelişimi, pollen tüpü ilerleyişi, nişasta birikimi ve erken embriyo gelişimi bu sürecin iç yapısını oluşturur. (Liu et al., 2014), gelişen ve abortif ovaryumlar arasında hücresel yapı, pollen tüpü gelişimi ve nişasta içeriği bakımından belirgin farklar bulunduğunu bildirmiştir. Bu nedenle modelde fenoloji, çeşit duyarlılığı, çiçek yoğunluğu, sürgün gücü ve önceki sezon verim yükü birlikte dikkate alınmalıdır.

Beşinci basamak beslenme ve kaynak yönetimidir. Fındıkta iç dolum; karbonhidrat taşınımı, yaprak alanı, meyve yükü ve mineral beslenme arasındaki dengeye bağlıdır. Meyve yükü fazla, su durumu zayıf veya besin dengesi bozuksa iç gelişim beklenen düzeye ulaşmayabilir. (Milošević & Milošević, 2012), çotanak dökümü olgusunun verim, meyve özellikleri ve yaprak besin içeriğiyle ilişkili olduğunu göstermiştir. Bu bulgu, yaprak analizi ve döküm kayıtlarının erken uyarı modelinde birlikte değerlendirilmesi gerektiğini düşündürür. Modelin üretici açısından kullanılabılır olması için riskin düşük, orta ve yüksek düzeylerde sınıflandırılması gerekir. Düşük risk, izleme kayıtlarında belirgin bir sapma olmadığını gösterir. Orta risk, bazı göstergelerde zayıflama başladığını anlatır. Yüksek risk ise hassas fenolojik dönemde birden

fazla olumsuz göstergenin üst üste geldiği durumu ifade eder. İç dolum döneminde düşük toprak nemi, yüksek taç sıcaklığı, zayıf vejetasyon indeksi ve geçmiş yıllarda düşük randıman kaydı birlikte görülüyorsa bu alan yüksek riskli değerlendirilebilir.

(Bregaglio et al., 2021), tarafından geliştirilen HADES yaklaşımı, fındıkta resmi verim kayıtları, fenolojik gözlemler, çeşit bilgisi, meteorolojik veri ve modelleme tekniklerinin birlikte kullanılabileceğini göstermesi bakımından önemlidir. Bu bölümde önerilen model ise aynı düşünceyi daha dar bir soruna taşır: toplam verimi tahmin etmekten çok, verime dönüşmeyecek potansiyeli erken yakalamak. Erken uyarı modelinin başarısı sade bir karar dili kurmasına bağlıdır. Üreticiye “bu bahçede boş meyve riski yükseliyor”, “şu bölgede çotanak dökümü riski artıyor” veya “bu parselde iç dolum döneminde randıman kaybı beklenebilir” gibi açık çıktılar sunulmalıdır. (Wolfert et al., 2017), akıllı tarımda büyük veri uygulamalarının teknik veri toplamadan ibaret olmadığını; veri yönetimi, karar süreçleri ve değer üretimiyle birlikte ele alınması gerektiğini belirtmiştir. Fındık için de değerli olan, verinin fenolojiye, bahçe koşullarına ve ekonomik kayıp göstergelerine göre yorumlanabilmesidir.

Sonuç olarak fındıkta erken uyarı modeli, teknoloji merkezli bir yenilikten çok üretim mantığını değiştiren bir yaklaşımdır. Bahçede görünen ürünle ekonomik değere dönüşen ürün arasındaki farkı daha erken anlamaya çalışır. Bu nedenle akıllı tarımın en güçlü kullanımı, verimi tahmin etmenin ötesine geçerek oluşan verim potansiyelinin kaliteye ve gelir değerine dönüşüp dönüşmeyeceğini sezon içinde okuyabilen sistemler geliştirmektir

Tablo 4. Fındıkta erken uyarı modeli için risk göstergeleri ve karar çıktıları

Risk başlığı	Kritik dönem	İzlenecek temel göstergeler	Riskin yorumlanması	Olası karar çıktısı	Kaynak
Boş meyve riski	Çiçeklenme sonrası, dölleme ve erken meyve gelişimi	Fenolojik kayıt, çiçek yoğunluğu, sıcaklık dalgalanması, sürgün gelişimi, çeşide bağlı duyarlılık	Dölleme ve erken ovaryum gelişimi baskı altındaysa boş meyve riski artabilir	Yakın fenolojik takip, saha kontrolü, beslenme durumunun değerlendirilmesi	(Liu et al., 2014); (Bajocco et al., 2025)
Çotanak dökümü riski	Meyve tutumu sonrası ve yaz başlangıcı	Toprak nemi, sıcaklık stresi, yaprak besin durumu, meyve yükü, geçmiş döküm kaydı	Stres göstergeleri ve yüksek meyve yükü birlikteyse döküm riski yükselir	Riskli parsel takibi, su yönetimi, yaprak analiziyle besleme kontrolü	(Milošević & Milošević, 2012); (McCauley et al., 2024)
Randıman düşüşü riski	İç dolum dönemi	Toprak nemi, taç sıcaklığı, vejetasyon indeksi, geçmiş randıman kaydı, gelişim gücü	Su stresi ve zayıf gelişim iç dolumu sınırlayabilir	Sulama zamanlaması, riskli alan haritası, kalite odaklı izleme	(McCauley et al., 2024) ;(Mulla, 2013)
Bahçe içi farklılık riski	Tüm sezon	İHA görüntüsü, taç hacmi, vejetasyon indeksi, zayıf gelişim alanları	Aynı bahçede farklı risk bölgeleri oluşabilir	Bölgesel müdahale, değişken yönetim, hedefli gözlem	(Vinci et al., 2023); (Mulla, 2013)
Modelleme ve karar riski	Sezon geneli	Fenoloji, meteoroloji, geçmiş verim, çeşit bilgisi, bahçe kayıtları	Veri katmanları birlikte kullanılmazsa karar zayıflar	Basit risk sınıflaması, karar destek ekranı, üreticiye anlaşılır uyarı	(Bregaglio et al., 2021); (Wolfert et al., 2017)

Tablo 4, erken uyarı modelinin tek bir ölçüme yaslanmaması gerektiğini göstermektedir. Fındıkta risk, çoğu zaman dönemsel ve çok katmanlıdır. Bu nedenle model, fenolojiyle başlamalı; çevresel veri, bitki gelişimi, beslenme durumu ve geçmiş kayıtlarla güçlendirilmelidir. Böylece boş meyve, çotanak dökümü ve randıman düşüşü daha erken yorumlanabilir.

Uygulama Stratejileri ve Yönetim Önerileri

Fındıkta erken uyarı yaklaşımı, sahada karşılığı olan kararlarla desteklenmediğinde soyut bir model olarak kalır. Üretici açısından asıl değer, riskin hangi dönemde yükseldiğini görmek ve bu bilgiyi sulama, besleme, bahçe içi izleme veya kalite yönetimi gibi uygulanabilir kararlara çevirebilmektir. Bu nedenle akıllı tarım tabanlı yönetim, karmaşık bir teknoloji paketi olarak değil, üreticinin saha gözlemini ölçülebilir verilerle güçlendiren bir karar desteği olarak düşünülmelidir. Uygulama stratejisinin ilk basamağı fenolojik izlemedir. Fındıkta çiçeklenme, dölleme, çotanak gelişimi, son çotanak dökümü, iç dolum ve hasat öncesi olgunlaşma dönemleri farklı hassasiyetlere sahiptir. Bu dönemler düzenli izlenmeden toprak nemi, sıcaklık veya yaprak analizi verisi doğru yorumlanamaz. (Bregaglio et al., 2021), fındıkta fenolojik gözlemler, meteorolojik veriler ve modelleme bilgisinin birlikte kullanılabileceğini göstermiştir. Bu yaklaşım, yönetim kararlarının takvimden çok gelişim dönemine göre kurulması gerektiğini destekler.

İkinci basamak su yönetimidir. Fındık çoğu üretim alanında yağışa bağlı yetiştirilse de yaz dönemindeki su kısıtı, özellikle iç dolum ve randıman açısından kritik bir baskı oluşturabilir. (Bignami et al., 2009), sulamanın fındıkta büyüme ve verim bileşenlerini etkileyebildiğini bildirmiştir. (Akçin & Bostan, 2023), ise son

çotanak dökümü döneminde destek sulamanın ‘Tombul’ fındığında verim ve kalite açısından olumlu sonuçlar verebildiğini ortaya koymuştur. Bu nedenle sulama, fındıkta kalite ve randıman yönetiminin önemli bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Ancak her bahçeye aynı sulama yaklaşımı uygulanmamalıdır. Toprak yapısı, eğim, bakı, bahçe yaşı, çeşit, yağış düzeni ve kök bölgesi koşulları dikkate alınmalı; toprak nem sensörleri veya basit nem takibiyle su durumu izlenmelidir. (McCauley et al., 2024), fındıkta düşük maliyetli kızılötesi termometrelerle ürün su stres indeksinin geliştirilebileceğini göstermiştir. Bu bulgu, bitki su durumunun pratik yöntemlerle de izlenebileceğini göstermesi açısından değerlidir.

Üçüncü basamak besleme yönetimidir. Fındıkta yaprak ve toprak analizleri, üreticinin kararını güçlendiren temel araçlardır. Bor, çinko, potasyum ve kalsiyum gibi elementler; meyve tutumu, iç gelişim, hücre yapısı ve kalite açısından önem taşır.(Meriño-Gergichevich et al., 2021), meyve tutumu ve erken gelişim dönemlerinde bor-çinko uygulamalarının Avrupa fındığında verim ve meyve kalitesini iyileştirebildiğini bildirmiştir. Bu nedenle besleme kararı, yalnız analiz sonucuna dayandırılmamalı; fenolojik dönem, su durumu ve çevresel stresle birlikte yorumlanmalıdır. Çiçeklenme ve meyve tutumu döneminde bor-çinko dengesi, iç dolum döneminde ise potasyum ve su durumu daha kritik hâle gelebilir.

Dördüncü basamak bahçe içi farklılıkların belirlenmesidir. Fındık bahçesi dışarıdan homojen görünse de aynı bahçe içinde zayıf gelişen alanlar, su tutma kapasitesi düşük bölgeler, gölgelenme sorunu olan kısımlar veya beslenme bakımından kırılgan ağaçlar bulunabilir. Vinci, (Vinci et al., 2023), İHA görüntülerinin yoğun fındık bahçelerinde ağaç tacı geometrisini değerlendirmek için kullanılabileceğini göstermiştir. Bu tür veriler, gelişim farklılıklarının görsel tahminden çıkarılıp ölçülebilir hâle gelmesine

katkı sağlar. Böylece bütün bahçeye aynı uygulamayı yapmak yerine riskli alanlara odaklanan daha hedefli bir yönetim kurulabilir.

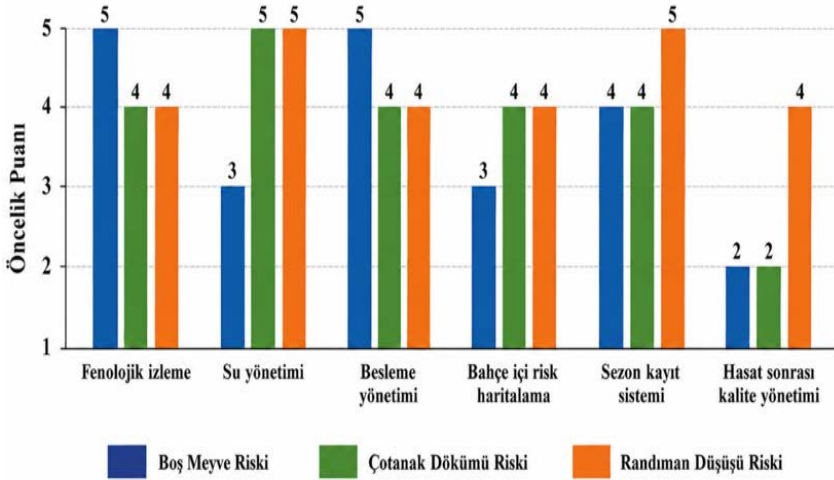
Beşinci basamak sezon içi kayıt sistemidir. Fındıkta birçok kayıp hasat sonunda fark edilir; bu nedenle üreticinin sezon boyunca basit fakat düzenli kayıt tutması karar kalitesini artırır. Çiçeklenme yoğunluğu, çotanak dökümü zamanı, yağışsız geçen gün sayısı, sulama tarihleri, yaprak analizi sonuçları, boş meyve oranı ve randıman değeri aynı dosyada izlenmelidir. (Wolfert et al., 2017), akıllı tarımda verinin karar süreçleri ve değer üretimiyle birlikte düşünülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Fındıkta da veri, sahadaki kararı güçlendirdiği ölçüde anlam kazanır.

Altıncı basamak kalite odaklı hasat ve hasat sonrası yönetimidir. Görünmeyen verim kaybı sezon içinde başlasa da hasat ve depolama süreci bu kaybı artırabilir veya sınırlayabilir. (Silvestri et al., 2021), fındıkta çeşit seçimi, bahçe yönetimi, depolama ve kalite güvenliğinin birlikte ele alınması gerektiğini belirtmiştir. Bu nedenle hasat zamanı, kurutma, ayıklama, depolama koşulları ve kalite sınıflandırması üretim zincirinin tamamlayıcı unsurları olarak görülmelidir. Uygulama stratejileri üretici ölçeğine göre esnek kurgulanmalıdır. Küçük üretici için fenolojik kayıt, basit toprak nem takibi, yıllık yaprak analizi, randıman kaydı ve döküm gözlemi yeterli bir başlangıç olabilir. Orta ölçekli üreticide mikroiklim istasyonu, dijital kayıt ve parsel bazlı risk değerlendirmesi sisteme eklenebilir. Büyük işletmelerde İHA görüntüleri, uzaktan algılama, karar destek yazılımı ve bahçe içi değişken uygulama altyapısı kullanılabilir. Burada belirleyici olan teknoloji düzeyi değil, üretilen kararın sahadaki karşılığıdır.

Sonuç olarak fındıkta boş meyve, çotanak dökümü ve randıman düşüşünü azaltmak için tek bir çözüm yeterli değildir. Fenolojik izleme, su yönetimi, besleme kontrolü, bahçe içi risk haritalama, sezon kayıtları ve kalite odaklı hasat sonrası yönetim aynı karar çerçevesinde ele alınmalıdır. Akıllı tarımın sahadaki gücü

de burada ortaya çıkar: Teknoloji üreticinin yerine karar vermez; üreticinin riskleri daha erken görmesini, daha doğru yorumlamasını ve zamanında müdahale etmesini sağlar.

Grafik 1. Uygulama stratejilerinin görünmeyen verim kaybını azaltmadaki kavramsal öncelik düzeyi

Grafik notu: Aşağıdaki değerler deneysel ölçüm sonucu değildir. Bu bölümde önerilen erken uyarı modeline göre hazırlanmış kavramsal bir öncelik puanlamasıdır. Puan 1 düşük önceliği, 5 çok yüksek önceliği ifade eder.

Grafik 1., erken uyarı yaklaşımında her uygulama stratejisinin aynı ağırlığa sahip olmadığını açık biçimde göstermektedir. Boş meyve riskinde fenolojik izleme ve besleme yönetimi daha belirleyici görünürken, çotanak dökümünde su yönetimi, bahçe içi izleme ve sezon kayıtları öne çıkmaktadır. Randıman düşüşü açısından ise su yönetimi, düzenli kayıt sistemi ve

hasat sonrası kalite yönetimi daha kritik bir yerde durmaktadır. Bu dağılım, fındıkta görünmeyen verim kaybını azaltmak için tek bir müdahale alanına odaklanmanın yeterli olmayacağını; riskin türüne göre değişen, daha esnek ve hedefli bir yönetim anlayışına ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

Sonuç ve Gelecek Perspektifi

Fındıkta verim kaybı, çoğu zaman hasat sonunda görünür hâle gelir; oysa kaybın asıl zemini sezon içinde oluşur. Boş meyve, çotanak dökümü ve randıman düşüşü, bitkinin gelişim sürecinde biriken çevresel baskıların, fizyolojik kırılmaların ve kaliteye yansıyan üretim aksaklıklarının sonucudur. Bu nedenle fındıkta gelecek dönem verim yönetimi, yalnız ürün miktarını izleyen bir anlayışla sürdürülemez. Daha güçlü yaklaşım, ürün potansiyelinin hangi koşullarda kaliteye, dolu içe ve pazarlanabilir değere dönüşmediğini sezon içinde okuyabilmektir. İklim baskısı bu dönüşümün en kritik belirleyicilerinden biridir. (Król & Gantner, 2020), Türkiye’de fındık veriminin bölgesel iklim koşullarına duyarlı biçimde değişebileceğini ve iklim değişikliğinin üretim alanlarında farklı düzeylerde verim kaybı oluşturabileceğini ortaya koymuştur. Bu bulgu, erken uyarı sistemlerinin genel iklim ortalamalarına değil, fenolojik dönem, bölge, rakım, yağış düzeni ve sıcaklık stresini birlikte değerlendiren daha yerel bir karar mantığına dayanması gerektiğini göstermektedir.

Bu noktada akıllı tarımın asıl değeri, ölçüm yapmasından çok riskleri anlamlı katmanlara ayırabilmesidir. (Lodato et al., 2024), çok kaynaklı uydu verilerinin fındık tarım alanlarının haritalanması ve mekânsal karakterizasyonunda kullanılabileceğini göstermiştir. Bu tür yaklaşımlar, fındık bahçesini tekdüze bir üretim alanı olarak değil; su, gelişim gücü, toprak ve yönetim geçmişi bakımından farklılaşan risk bölgeleri olarak değerlendirmeye imkân verir.

Fındıkta ekonomik başarı, hasat edilen kabuklu ürünle sınırlı değildir. Ürünün kimyasal bileşimi, iç dolumu, dayanıklılığı ve kalite stabilitesi de pazarlanabilir değeri belirler. (Król & Gantner, 2020), fındığın morfolojik özellikleri, besin değeri, yağ asidi profili ve kimyasal bileşiminin yetiştiği coğrafi köken ve çeşit yapısıyla ilişkili biçimde değişebildiğini vurgulamıştır. Bu nedenle erken uyarı yaklaşımı, yalnız verim kaybını değil, kaliteye dönüşmeyen üretim potansiyelini de hedeflemelidir.

Hasat sonrası süreç bu çerçevenin ayrı bir halkasıdır. Sezon içinde başlayan riskler, uygun kurutma ve depolama yapılmadığında daha büyük kalite kayıplarına dönüşebilir. (Vrtodušić et al., 2022), fındığın yüksek yağ ve hasat dönemindeki nem içeriği nedeniyle acılaşma, kalite bozulması ve mikotoksin riski açısından hassas olduğunu; bu nedenle hasat sonrası teknolojinin kaliteyi korumada belirleyici rol oynadığını belirtmiştir. Bu bilgi, akıllı tarımın bahçede bitmemesi gerektiğini açık biçimde gösterir.

Gelecek perspektifinde kalite güvenliği de daha merkezi bir konu hâline gelecektir. (Salvatore et al., 2023), fındıkta mikotoksin kontaminasyonunun mevcut durumunu, tespit yöntemlerini ve kontrol stratejilerini ele alarak ürün güvenliğinin üretim zincirinin tamamında izlenmesi gereken bir başlık olduğunu göstermiştir. Bu nedenle fındıkta erken uyarı yalnız boş meyve veya randıman düşüşünü değil; hasat, kurutma, depolama ve kalite güvenliği süreçlerini de kapsayan daha geniş bir karar sistemi olarak düşünülmelidir.

Sonuç olarak fındıkta görünmeyen verim kaybı, sezon içinde oluşan küçük sinyallerin hasat sonunda ekonomik kayba dönüşmesidir. Bu kaybı azaltmanın yolu, daha fazla veri toplamaktan değil, doğru veriyi doğru zamanda okuyabilmekten geçer. Geleceğin fındık üretiminde ihtiyaç duyulan sistem; iklim riskini, bahçe içi mekânsal farklılığı, kalite potansiyelini ve hasat sonrası güvenliği birlikte değerlendiren sade, uygulanabilir ve

Üreticiye karar sunabilen bir erken uyarı yaklaşımdır. Böyle bir yapı, fındıkta verimi açıklayan değil, kaybı sezon içinde azaltmaya çalışan daha bilinçli bir üretim yönetiminin temelini oluşturacaktır.

Genel Değerlendirme

Bu kitap bölümü, fındıkta verim kaybını yalnız ürün miktarı üzerinden açıklayan geleneksel bakışın ötesine geçmektedir. Bölümün merkezinde “görünmeyen verim kaybı” kavramı yer almaktadır. Bu kavram, dalda varmış gibi görünen ürün potansiyelinin dolu ie, yüksek randımana ve pazarlanabilir kaliteye dnşememesini ifade eder. Bu nedenle boş meyve, çotanak dökümü ve randıman düşüşü, ayrı ayrı sorunlar gibi değil; aynı üretim sürecinin farklı aşamalarda ortaya çıkan kritik kayıp göstergeleri olarak değerlendirilmiştir.

Bölümün zgn katkısı, akıllı tarımı fındıkta genel bir teknoloji kullanımı olarak ele almamasıdır. Burada akıllı tarım, doğrudan üreticinin karar kalitesini artıran bir erken uyarı yaklaşımları olarak konumlandırılmıştır. Toprak nemi, mikroiklim, fenoloji, uzaktan algılama, İHA görüntüleri, yaprak analizi ve geçmiş randıman kayıtları birlikte değerlendirildiğinde, fındıkta hasat sonunda fark edilen kayıpların sezon içinde daha erken okunabileceği savunulmuştur.

Bu yaklaşımları, fındık üretiminde önemli bir yön değişimini işaret etmektedir. Üretici hasat sonunda “randıman neden düşük çıktı?” sorusuyla yetinmek yerine, sezon içinde “hangi işaretler randıman kaybına gidiyor?” sorusunu sorabilir. Bu kk gibi görünen fark, üretim yönetiminin temelini değiştirir. Çünkü geç fark edilen kayıp ancak açıklanabilir; erken fark edilen risk ise yönetilebilir.

Fındıkta akıllı tarımın en güçlü yönü, verimi tahmin etmesi değildir; oluşan ürün potansiyelinin dolu ie, yüksek randımana ve

pazarlanabilir kaliteye dönüşüp dönüşmeyeceğini sezon içinde görünür kılabilmesidir.

Kaynakça

- Akçin, Yaşar, and Saim Zeki Bostan. 2023. "Supplementary Irrigation during the Last Cluster Drop Period for Higher Yield and Quality in Conventional Rain-Fed Hazelnut Farming." *Erwerbs-Obstbau* 65:115–20. doi:10.1007/s10341-022-00787-3.
- Alidust, Marzieh, Shahram Sedaghatthoor, and Ebrahim Abedi Gheshlaghi. 2020. "The Effects of Pollen Sources and Foliar Application of Zinc and Boron on Fruit Set and Fruit Traits of Three Hazelnut Cultivars." *Agriculturae Conspectus Scientificus* 85(3):219–27. <https://acs.agr.hr/en/issues/article/1053>.
- Bajocco, Sofia, Mara Di Giulio, Abdoul Hamid Mohamed Sallah, and Simone Bregaglio. 2025. "Exploring the Relationships between Ground Observations and Remotely Sensed Hazelnut Spring Phenology." *International Journal of Biometeorology* 69(2):281–94. doi:10.1007/s00484-024-02815-1.
- Bakanlığı, T. C. Ticaret. 2023. *Fındık ve Mamulleri Sektör Raporu*. Ankara: T.C. Ticaret Bakanlığı. <https://ticaret.gov.tr/data/5b8700a513b8761450e18d81/F%C4%B1nd%C4%B1k%20ve%20Mamulleri.pdf>.
- Beyhan, Neriman, and Dilek Marangoz. 2007. "An Investigation of the Relationship between Reproductive Growth and Yield Loss in Hazelnut." *Scientia Horticulturae* 113(2):208–15. doi:10.1016/j.scienta.2007.02.007.
- Bignami, Claudio, Valerio Cristofori, Paola Ghini, and Enrico Rugini. 2009. "Effects of Irrigation on Growth and Yield Components of Hazelnut (*Corylus Avellana* L.) in Central Italy." Pp. 309–14 in *Acta Horticulturae*. Vol. 845.
- Bregaglio, Simone, Kim Fischer, Fabrizio Ginaldi, Taynara Valeriano, and Laura Giustarini. 2021. "The HADES Yield Prediction System:

- A Case Study on the Turkish Hazelnut Sector.” *Frontiers in Plant Science* 12:665471. doi:10.3389/fpls.2021.665471.
- Germain, Eric. 1994. “The Reproduction of Hazelnut (*Corylus Avellana* L.): A Review.” Pp. 195–210 in *Acta Horticulturae*. Vol. 351.
- Król, Krzysztof, and Magdalena Gantner. 2020. “Morphological Traits and Chemical Composition of Hazelnut from Different Geographical Origins: A Review.” *Agriculture* 10(9):375. doi:10.3390/agriculture10090375.
- Kurumu, Türkiye İstatistik. 2024. *Bitkisel Üretim İstatistikleri, 2024*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu. <https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/53447>.
- Kurumu, Türkiye İstatistik. 2025. *Bitkisel Ürün Denge Tabloları, 2024*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu. <https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/53941>.
- Lagerstedt, Harry B. 1977. “The Occurrence of Blanks in the Filbert (*Corylus Avellana* L.) and Possible Causes.” *Economic Botany* 31(2):153–59. doi:10.1007/BF02866585.
- Liu, J., H. Zhang, Y. Cheng, J. Wang, Y. Zhao, and W. Geng. 2014. “Comparison of Ultrastructure, Pollen Tube Growth Pattern and Starch Content in Developing and Abortive Ovaries during the Progametic Phase in Hazel.” *Frontiers in Plant Science* 5:528. doi:10.3389/fpls.2014.00528.
- Lodato, Francesco, Giuseppe Spagnuolo, Francesco Ricci, Gennaro Masiello, and Antonio Lanorte. 2024. “In-Depth Analysis and Characterization of a Hazelnut Agro-Industrial Context through the Integration of Multi-Source Satellite Data: A Case Study in the Province of Viterbo, Italy.” *Remote Sensing* 16(7):1227. doi:10.3390/rs16071227.

- McCauley, Dalyn, Sadie Keller, Kody Transue, Nik Wiman, and Lloyd Nackley. 2024. "A Crop Water Stress Index for Hazelnuts Using Low-Cost Infrared Thermometers." *Sensors* 24(23):7764. doi:10.3390/s24237764.
- Meriño-Gergichevich, Cristian, Ana Luengo-Escobar, David Alarcón, Marjorie Reyes-Díaz, Gabrijel Ondrasek, Filis Morina, and Khristopher Ogass. 2021. "Combined Spraying of Boron and Zinc during Fruit Set and Premature Stage Improves Yield and Fruit Quality of European Hazelnut Cv. Tonda Di Giffoni." *Frontiers in Plant Science* 12:661542. doi:10.3389/fpls.2021.661542.
- Milošević, Tomo, and Nebojša Milošević. 2012. "Cluster Drop Phenomenon in Hazelnut (*Corylus Avellana* L.): Impact on Productivity, Nut Traits and Leaf Nutrients Content." *Scientia Horticulturae* 148:131–37. doi:10.1016/j.scienta.2012.10.003.
- Mulla, David J. 2013. "Twenty Five Years of Remote Sensing in Precision Agriculture: Key Advances and Remaining Knowledge Gaps." *Biosystems Engineering* 114(4):358–71. doi:10.1016/j.biosystemseng.2012.08.009.
- Pasqualotto, Gaia, Vinicio Carraro, Tommaso De Gregorio, Eloy Suarez Huerta, and Tommaso Anfodillo. 2019. "Girdling of Fruit-Bearing Branches of *Corylus Avellana* Reduces Seed Mass While Defoliation Does Not." *Scientia Horticulturae* 255:37–43. doi:10.1016/j.scienta.2019.05.016.
- Salvatore, Maria Michela, Anna Andolfi, and Francesco Vinale. 2023. "Mycotoxin Contamination in Hazelnut: Current Status, Detection, and Control Strategies." *Toxins* 15(2):99. doi:10.3390/toxins15020099.
- Sengul, Gafur Semi, Ilay Nur Tumer, Elif Sertel, and Beyza Ustaoglu. 2026. "Detection of Hazelnut Orchards with Sentinel-2 Imagery and Machine Learning Classification Algorithms." *The International*

Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences XLVIII-4/W18-2025:301–5.
doi:10.5194/isprs-archives-XLVIII-4-W18-2025-301-2026.

Silva, A. P., R. M. Ribeiro, A. Santos, and E. Rosa. 1996. “Blank Fruits in Hazelnut (*Corylus Avellana* L.) Cv. Butler: Characterization and Influence of Climate.” *Journal of Horticultural Science* 71(5):709–20. doi:10.1080/14620316.1996.11515451.

Silvestri, Cristian, Loretta Bacchetta, Andrea Bellincontro, and Valerio Cristofori. 2021. “Advances in Cultivar Choice, Hazelnut Orchard Management, and Nut Storage to Enhance Product Quality and Safety: An Overview.” *Journal of the Science of Food and Agriculture* 101(1):27–43. doi:10.1002/jsfa.10557.

Solar, Anita, and Franci Stampar. 2001. “Influence of Boron and Zinc Application on Flowering and Nut Set in ‘Tonda Di Giffoni’ Hazelnut.” Pp. 307–12 in *V International Congress on Hazelnut*. Vol. 556.

Vinci, Alessandra, Raffaella Brigante, Chiara Traini, and Daniela Farinelli. 2023. “Geometrical Characterization of Hazelnut Trees in an Intensive Orchard by an Unmanned Aerial Vehicle (UAV) for Precision Agriculture Applications.” *Remote Sensing* 15(2):541. doi:10.3390/rs15020541.

Vrtodušić, Rea, Dario Ivić, Tomislav Jemrić, and Marko Vuković. 2022. “Hazelnut Postharvest Technology: A Review.” *Journal of Central European Agriculture* 23(2):423–54. doi:10.5513/JCEA01/23.2.3493.

Wolfert, Sjaak, Lan Ge, Cor Verdouw, and Marc Jeroen Bogaardt. 2017. “Big Data in Smart Farming – A Review.” *Agricultural Systems* 153:69–80. doi:10.1016/j.agsy.2017.01.023.

Zhang, Chunhua, and John M. Kovacs. 2012. "The Application of Small Unmanned Aerial Systems for Precision Agriculture: A Review." *Precision Agriculture* 13(6):693–712. doi:10.1007/s11119-012-9274-5.

BÖLÜM 2

Selection of Drought-Resilient Cucumber Genotypes Using Multivariate Statistical Approaches

Author: MEVLÜDE TATAR

Affiliation: Alata Horticultural Research Institute Directorate, Mersin,
Türkiye

Email: mtatar65@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-3707-1721

Introduction

Drought is among the most important environmental constraints limiting agricultural production worldwide, and extreme weather events have been shown to negatively affect global crop production (Lesk et al., 2016). The increasing frequency and intensity of drought events associated with climate change have raised concerns regarding crop productivity and food security, particularly in regions characterized by limited water resources (Lobell & Gourdji, 2012; Ortiz-Bobea et al., 2021; Palmgren & Shabala, 2024). As water availability becomes increasingly unpredictable, the development of drought-resilient crop cultivars has emerged as a major objective of plant breeding programs.

Cucumber (*Cucumis sativus* L.) is one of the most widely cultivated vegetable crops and is highly dependent on adequate water supply throughout its growth cycle. Water deficit conditions may reduce leaf expansion, disrupt photosynthetic activity, impair plant water relations, and ultimately decrease yield. Yield losses caused by drought vary according to stress severity, duration, growth stage, and genotype, indicating the importance of genetic variation for drought adaptation (Farooq et al., 2009; Wahab et al., 2022).

Plant responses to drought involve a range of physiological and biochemical adjustments. Maintenance of relative water content (RWC), accumulation of compatible solutes such as proline, preservation of chlorophyll content, regulation of stomatal

conductance, and limitation of oxidative damage are among the mechanisms commonly associated with drought tolerance (Blum, 2017; Tardieu et al., 2018; Haghpanah et al., 2024). Because these responses are interconnected, evaluating a single trait is often insufficient to characterize drought adaptation accurately.

For this reason, multivariate statistical approaches are increasingly used in plant breeding studies. Methods such as principal component analysis (PCA), correlation analysis, regression analysis, and path coefficient analysis allow the simultaneous evaluation of multiple traits and provide a more comprehensive understanding of genotype performance under stress conditions (Jolliffe & Cadima, 2016; Mohammadi & Prasanna, 2003). These approaches can assist breeders in identifying key selection criteria and distinguishing superior genotypes from less adapted materials.

In recent years, integrating physiological measurements with statistical selection tools has become an effective strategy for identifying drought-resilient germplasm. Such approaches help reveal relationships among traits contributing to stress adaptation and facilitate the selection of breeding materials with improved performance under water-limited environments (Cooper & Messina, 2023; Hammer et al., 2020).

This chapter presents a comparative evaluation of cucumber genotypes subjected to drought stress using yield performance, physiological indicators, and multivariate statistical analyses. Particular emphasis is placed on genotype classification, trait relationships, and the identification of selection criteria that may contribute to the development of climate-resilient cucumber cultivars.

Drought Tolerance as a Breeding Target

The development of drought-tolerant cultivars has become a priority in crop improvement programs as water scarcity increasingly constrains agricultural production worldwide (Ortiz-Bobea et al., 2021; Palmgren & Shabala, 2024). In vegetable crops, drought stress not only reduces biomass accumulation and yield but may also affect product quality and production stability. Consequently, breeding strategies are increasingly

directed toward the identification of genotypes capable of maintaining acceptable performance under limited water availability (Cooper & Messina, 2023).

Drought tolerance is a complex trait controlled by numerous physiological, biochemical, and morphological mechanisms. Unlike traits governed by a small number of genes, drought adaptation results from the interaction of multiple processes that contribute collectively to plant survival and productivity under stress conditions (Farooq et al., 2009; Cattivelli et al., 2008). This complexity makes direct selection for drought tolerance challenging and highlights the need for reliable indirect selection criteria.

Among the physiological responses associated with drought adaptation, maintenance of plant water status is considered particularly important. Relative water content (RWC) is frequently used as an indicator of tissue hydration and reflects the ability of plants to retain water during stress. Genotypes capable of maintaining higher RWC values generally exhibit greater drought resilience because cellular functions can continue despite reduced soil moisture availability (Tardieu et al., 2018).

Photosynthetic stability also plays a central role in drought tolerance. Water deficit often accelerates chlorophyll degradation and restricts gas exchange through stomatal closure, leading to reduced carbon assimilation, impaired photosynthetic regulation, and lower productivity (Chaves et al., 2009). Therefore, chlorophyll concentration and stomatal conductance are commonly evaluated in breeding studies as indicators of plant performance under drought conditions (Blum, 2017; Wahab et al., 2022).

Biochemical responses provide additional information regarding stress adaptation. Proline accumulation is one of the most widely reported responses to drought stress and is associated with osmotic adjustment, cellular protection, and maintenance of metabolic activity. In contrast, malondialdehyde (MDA) is commonly used as an indicator of lipid peroxidation and oxidative damage. Lower MDA accumulation generally reflects more effective protection against stress-induced cellular injury (Haghpanah et al., 2024).

Recent studies in cucumber have demonstrated substantial genetic variation for drought-related physiological traits, indicating that effective selection can be achieved

through the integration of multiple indicators rather than reliance on a single characteristic (Das et al., 2024). Consequently, modern breeding programs increasingly combine physiological evaluation with quantitative selection approaches to improve the identification of drought-resilient germplasm.

The physiological traits examined in this chapter, including proline accumulation, relative water content, chlorophyll concentration, stomatal conductance, and MDA content, represent key components of drought adaptation. Their relationships with yield performance provide valuable information for identifying drought-resilient cucumber genotypes and developing breeding strategies for water-limited environments.

Yield Stability Under Water Deficit

Yield stability under drought conditions is an important consideration in crop improvement programs because the ultimate objective of breeding is to maintain productivity under adverse environmental conditions. Although physiological traits provide valuable information regarding plant responses to stress, yield performance remains one of the most relevant indicators of adaptation from both agronomic and economic perspectives (Blum, 2011; Cooper & Messina, 2023).

The evaluated cucumber genotypes differed in their response to water deficit conditions (Table 1). Yield under well-watered conditions ranged from 490 to 680 g plant⁻¹, whereas drought-stressed plants produced between 430 and 610 g plant⁻¹. Genotype G2 recorded the highest yield under both control and drought conditions, producing 680 and 610 g plant⁻¹, respectively. Similarly, G4 maintained relatively high productivity under stress despite a moderate reduction in yield. In contrast, G5 and G6 exhibited the lowest yield values under drought conditions.

Table 1. Yield and yield reduction under drought stress

Genotype	Yield Control (g/plant)	Yield Stress (g/plant)	Yield Reduction (%)
G1	570	510	10.50
G2	680	610	10.30
G3	600	540	10.00
G4	670	590	11.90

G5	510	460	9.80
G6	490	430	12.20

Note. Reduction was calculated as percentage loss relative to control yield values.

Source: Prepared by the author.

Yield reduction percentages varied from 9.8% to 12.2% among genotypes. The lowest reduction was observed in G5 (9.8%), followed by G3 (10.0%) and G2 (10.3%), whereas G6 showed the greatest reduction (12.2%). These results indicate that the magnitude of yield loss did not always correspond directly with absolute yield performance. For example, although G5 exhibited a relatively small percentage reduction, its yield under drought remained considerably lower than that of G2 and G4. Therefore, both yield retention and absolute productivity should be considered when evaluating drought resilience, as genotype adaptation is commonly assessed by comparing performance across favorable and stress-prone conditions (Finlay & Wilkinson, 1963; Becker & Léon, 1988).

The distribution of yield reduction values is presented in Figure 3. The relatively narrow range of variation among genotypes suggests that all materials experienced some degree of drought-induced yield limitation; however, differences in productivity under stress conditions indicate variation in adaptation capacity. Genotypes capable of maintaining higher yield levels while minimizing yield reduction are generally regarded as desirable candidates for breeding programs targeting water-limited environments (Eberhart & Russell, 1966; Hammer et al., 2020; Varshney et al., 2021).

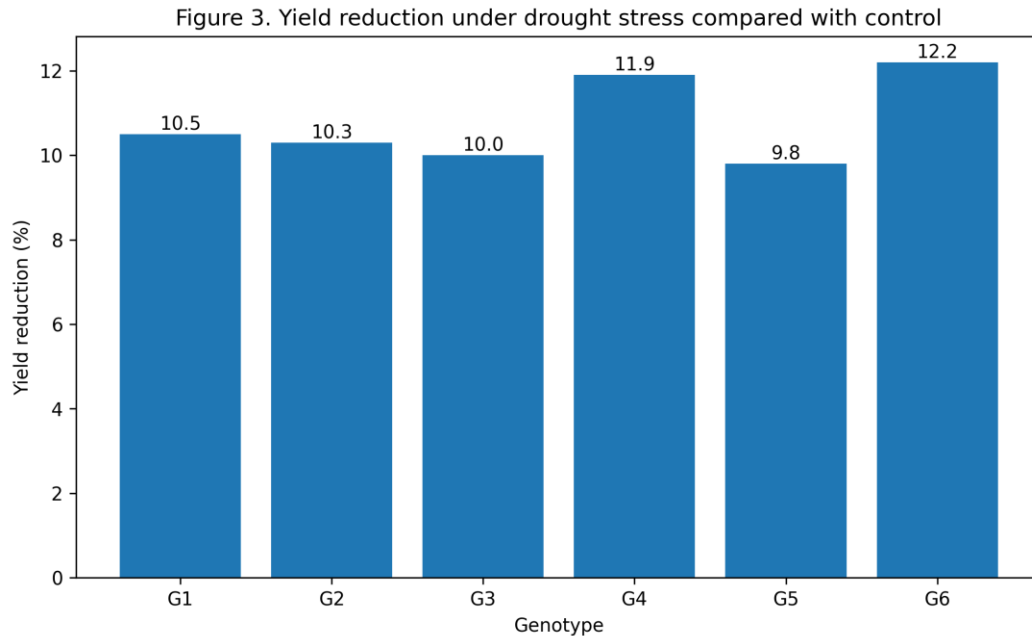

Figure 3. Yield reduction under drought stress compared with control

Source: Prepared by the author.

The results demonstrate that drought resilience cannot be assessed solely on the basis of yield reduction percentages. Instead, the combined evaluation of productivity, yield retention, and physiological performance provides a more reliable basis for genotype selection. This integrated approach is particularly important in vegetable breeding programs where stable production under fluctuating environmental conditions is a primary objective.

Principal Component Analysis for Genotype Classification

Principal component analysis (PCA) is widely used in plant breeding to summarize complex datasets and visualize relationships among genotypes and traits. By reducing multidimensional data into a smaller number of principal components, PCA facilitates the identification of patterns that may not be readily apparent through univariate analyses (Jolliffe, 2002; Jolliffe & Cadima, 2016; Hair et al., 2019; Mohammadi & Prasanna, 2003). Multivariate approaches are particularly useful in genotype evaluation because they allow breeders to interpret several related traits simultaneously rather than considering each trait separately (Crossa et al., 1990).

The PCA biplot presented in Figure 1 illustrates the distribution of cucumber genotypes based on yield and drought-related physiological traits. The first principal component (PC1) explained the majority of the observed variation among genotypes, indicating that differences in drought adaptation were largely associated with the measured physiological responses. Traits contributing positively to drought resilience, including proline accumulation, relative water content (RWC), chlorophyll concentration, stomatal conductance, and yield, were positioned on the positive side of the ordination space. In contrast, MDA was associated with the opposite direction, reflecting its negative relationship with plant performance under drought stress.

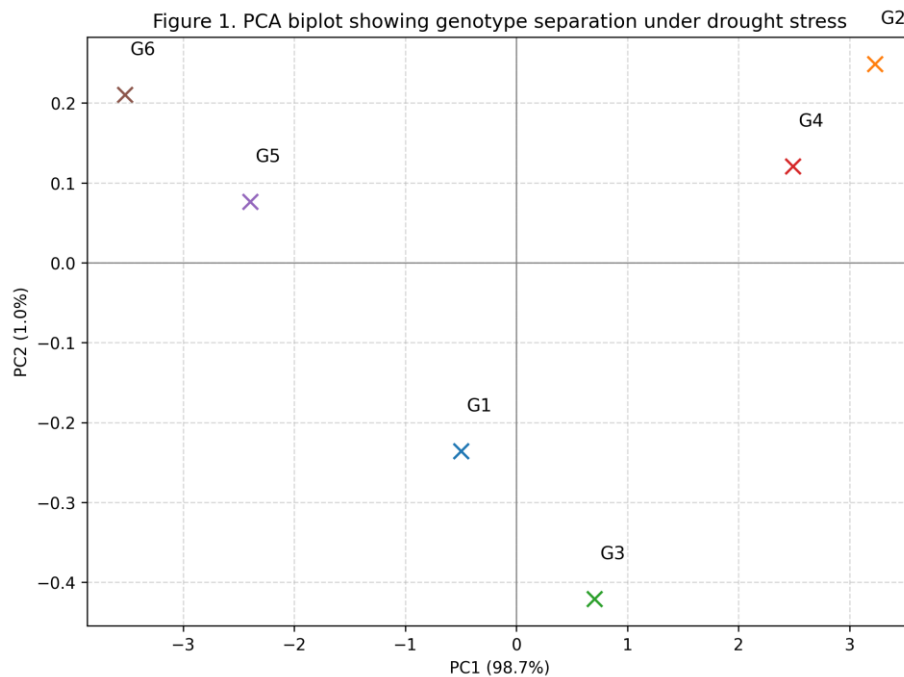

Figure 1. PCA biplot showing genotype separation under drought stress

Source: Prepared by the author.

PC1 explained 98.7% of the total variation, indicating that most differences among genotypes were associated with drought-response traits.

The distribution of genotypes within the PCA space revealed clear differences in adaptation capacity. Genotypes G2 and G4 were located in regions associated with favorable physiological characteristics and higher productivity under drought conditions. Their position in the ordination plot suggests that these genotypes combined effective water status maintenance, photosynthetic stability, and reduced oxidative damage. Such characteristics are commonly associated with improved drought adaptation in breeding populations (Blum, 2017; Tardieu et al., 2018).

Conversely, G5 and G6 were positioned away from the cluster associated with superior physiological performance. Their location indicates weaker association with traits contributing positively to drought resilience and greater susceptibility to stress-related limitations. The separation of these genotypes from G2 and G4 demonstrates the usefulness of PCA for distinguishing contrasting adaptation patterns within breeding materials.

Genotypes G1 and G3 occupied intermediate positions in the PCA plot, suggesting moderate drought tolerance. Although these materials did not exhibit the same level of adaptation as G2 and G4, they were clearly separated from the more sensitive genotypes. This intermediate classification highlights the continuous nature of drought adaptation and emphasizes the importance of evaluating multiple traits simultaneously.

Overall, the PCA results demonstrated substantial variation among cucumber genotypes and provided an effective framework for genotype classification. The clear separation of tolerant, intermediate, and sensitive materials supports the use of multivariate statistical approaches in breeding programs aimed at improving drought resilience. Furthermore, the consistency between genotype distribution in the PCA plot and their observed physiological performance strengthens confidence in the suitability of the evaluated traits as indicators of drought adaptation.

Correlation-Based Selection Criteria

The identification of reliable selection criteria is an essential component of drought-resilience breeding. Because drought tolerance is controlled by multiple interacting physiological mechanisms, the evaluation of relationships among traits can provide

valuable information for indirect selection. Correlation analysis is widely used to identify traits associated with yield performance and to determine which characteristics may serve as useful indicators of stress adaptation (Dewey & Lu, 1959; Singh & Chaudhary, 1979).

The Pearson correlation matrix presented in Table 2 and visualized in Figure 2 revealed several meaningful relationships among physiological traits and yield. Positive correlations were observed among proline accumulation, relative water content (RWC), chlorophyll concentration, stomatal conductance, and yield. These associations suggest that the maintenance of plant water status and photosynthetic activity contributes positively to productivity under drought conditions.

Table 2. Pearson correlation coefficients among physiological traits and yield

Trait	Proline	MDA	RWC	Chlorophyll	Stomatal Conductance	Yield
Proline	1.00	-0.61	0.72	0.55	0.49	0.68
MDA	-0.61	1.00	-0.65	-0.57	-0.51	-0.59
RWC	0.72	-0.65	1.00	0.63	0.61	0.66
Chlorophyll	0.55	-0.57	0.63	1.00	0.68	0.74
Stomatal Conductance	0.49	-0.51	0.61	0.68	1.00	0.79
Yield	0.68	-0.59	0.66	0.74	0.79	1.00

Source: Prepared by the author.

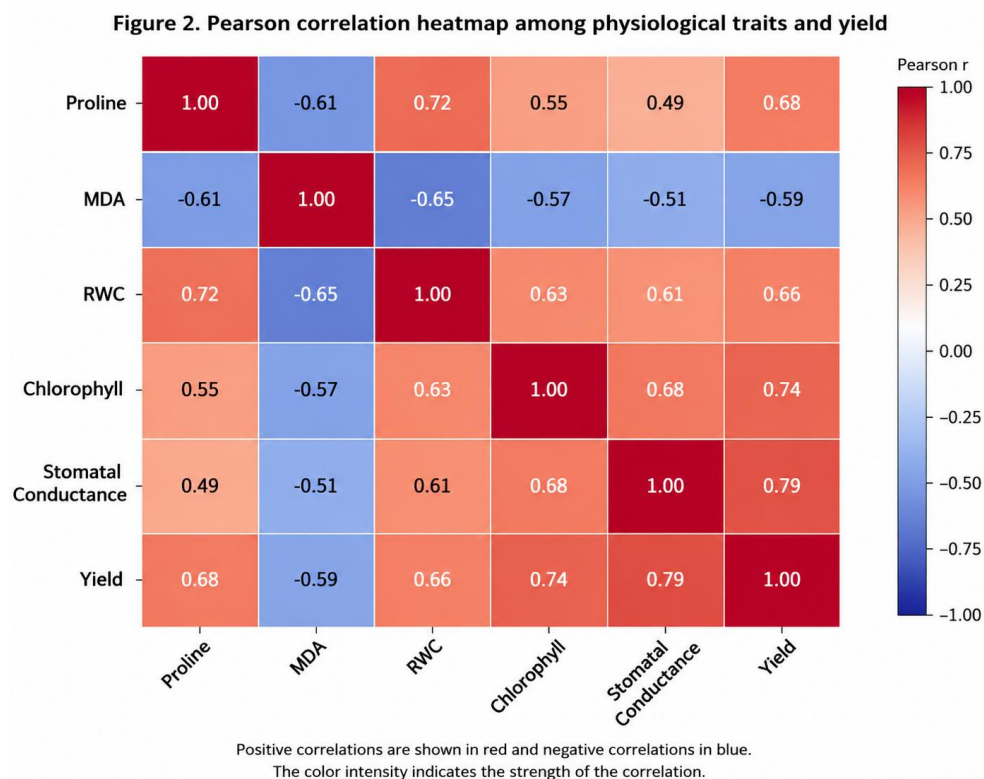

Figure 2. Pearson correlation heatmap among physiological traits and yield

Source: Prepared by the author.

Among the evaluated traits, stomatal conductance exhibited the strongest positive association with yield ($r = 0.79$), followed by chlorophyll concentration ($r = 0.74$). These results indicate that genotypes capable of maintaining gas exchange and preserving photosynthetic pigments under water deficit conditions tend to achieve superior productivity. Similar relationships have been reported in previous drought studies where sustained photosynthetic activity was associated with improved crop performance under stress (Blum, 2017; Wahab et al., 2022).

Proline accumulation also showed a positive relationship with yield ($r = 0.68$). The accumulation of compatible solutes such as proline is commonly regarded as an adaptive response that contributes to osmotic adjustment and cellular protection during drought stress. Although the association was less pronounced than that observed for chlorophyll concentration and stomatal conductance, the results suggest that proline may still represent a useful physiological indicator of drought adaptation.

Relative water content was positively correlated with yield ($r = 0.66$), supporting the importance of tissue hydration in maintaining plant productivity under limited water availability. Genotypes capable of sustaining higher RWC values generally exhibit greater capacity to tolerate drought-induced reductions in soil moisture and maintain normal physiological functions.

In contrast, malondialdehyde (MDA) displayed a negative association with yield ($r = -0.59$). Since MDA is widely used as an indicator of oxidative damage and membrane lipid peroxidation, increased MDA accumulation reflects greater cellular injury under stress conditions. The observed negative relationship suggests that genotypes experiencing lower oxidative damage are more likely to maintain productivity during drought.

The correlation structure observed among traits indicates that drought adaptation in cucumber is governed by the interaction of several physiological processes rather than by a single mechanism. Consequently, selection strategies based on multiple complementary traits are expected to be more effective than those relying exclusively on yield performance. The combined evaluation of stomatal conductance, chlorophyll concentration, proline accumulation, RWC, and MDA may therefore provide a practical framework for identifying drought-resilient breeding materials.

Trait Relationships and Breeding Implications

Regression and path coefficient analyses are widely used in plant breeding to evaluate relationships among traits and to identify characteristics that contribute directly or indirectly to yield performance. These approaches assist breeders in distinguishing primary selection criteria from secondary traits and provide a framework for understanding the relative importance of different components of stress adaptation (Wright, 1921; Dewey & Lu, 1959; Bhatt, 1973). Similar trait-based approaches have been used to interpret yield-related relationships and support selection decisions in crop improvement studies (Samonte et al., 1998).

In practical breeding programs, physiological traits associated with yield under drought conditions are frequently used as indirect selection criteria, particularly when

drought tolerance is controlled by multiple interacting mechanisms. The relative importance of the evaluated physiological traits is summarized in Table 3.

Table 3. Relative importance of physiological traits as indirect selection criteria for drought resilience

Trait	Pearson r with Yield	Strength of Association	Breeding Relevance
Stomatal Conductance	0.79	Strong positive	Primary selection criterion
Chlorophyll	0.74	Strong positive	Important indicator of photosynthetic stability
Proline	0.68	Moderate to strong positive	Indicator of osmotic adjustment capacity
RWC	0.66	Moderate positive	Indicator of plant water status maintenance
MDA	-0.59	Moderate negative	Indicator of oxidative stress damage

Note. Trait importance was determined using Pearson correlation coefficients with yield under drought stress. Positive coefficients indicate favorable contributions to drought adaptation, whereas negative coefficients indicate detrimental effects on plant performance. Stomatal conductance and chlorophyll content exhibited the strongest positive associations with yield and may therefore serve as useful indirect selection criteria in drought-resilience breeding programs.

Source: Prepared by the author.

Among the investigated traits, stomatal conductance exhibited the strongest association with yield ($r = 0.79$), indicating that the maintenance of gas exchange under drought conditions is closely related to plant productivity. This result suggests that stomatal conductance may represent a useful physiological criterion for identifying drought-resilient genotypes during early stages of selection.

Chlorophyll concentration also showed a strong positive relationship with yield ($r = 0.74$). The ability to maintain photosynthetic pigments under water deficit conditions is often associated with sustained carbon assimilation and improved stress adaptation. Consequently, chlorophyll content may serve as a practical indicator of physiological stability under drought stress.

Proline accumulation and relative water content (RWC) displayed moderate positive associations with yield. These traits are commonly linked to osmotic adjustment and maintenance of plant water status, respectively. Their contribution to drought adaptation supports their inclusion in multi-trait selection schemes aimed at improving resilience under water-limited environments.

In contrast, malondialdehyde (MDA) exhibited a negative relationship with yield. Since MDA reflects membrane lipid peroxidation and oxidative damage, increased MDA accumulation is generally associated with reduced physiological performance. Therefore, lower MDA values may be considered favorable when selecting breeding materials for drought-prone environments.

The ranking presented in Table 3 indicates that stomatal conductance and chlorophyll concentration were the most informative traits associated with yield performance under drought stress. However, the observed relationships also demonstrate that drought adaptation cannot be explained by a single physiological parameter. Instead, the combined evaluation of multiple complementary traits provides a more comprehensive basis for genotype selection.

Although formal path coefficient analysis was not conducted, the observed trait–yield relationships provide useful information regarding the relative contribution of physiological characteristics to drought resilience. Such information can support the development of selection strategies that integrate productivity with key adaptive mechanisms in cucumber breeding programs.

Identification of Superior Genotypes

The integration of physiological measurements, yield performance, and multivariate statistical analyses provides a comprehensive basis for identifying drought-resilient breeding materials. Because drought tolerance is a complex trait influenced by multiple interacting mechanisms, genotype selection should rely on the combined evaluation of agronomic and physiological characteristics rather than a single parameter.

The evaluated cucumber genotypes exhibited substantial variation in their responses to drought stress. Differences were observed not only in yield performance and yield reduction but also in physiological indicators associated with drought adaptation. The integration of these variables facilitated the classification of genotypes according to their overall resilience under water-deficit conditions.

To facilitate genotype comparison, an integrated selection index was developed using normalized values of yield under drought stress, yield retention, relative water content (RWC), chlorophyll concentration, stomatal conductance, proline accumulation, and inverse malondialdehyde (MDA) content. Higher index values indicated greater overall drought resilience by combining agronomic and physiological performance into a single comparative measure.

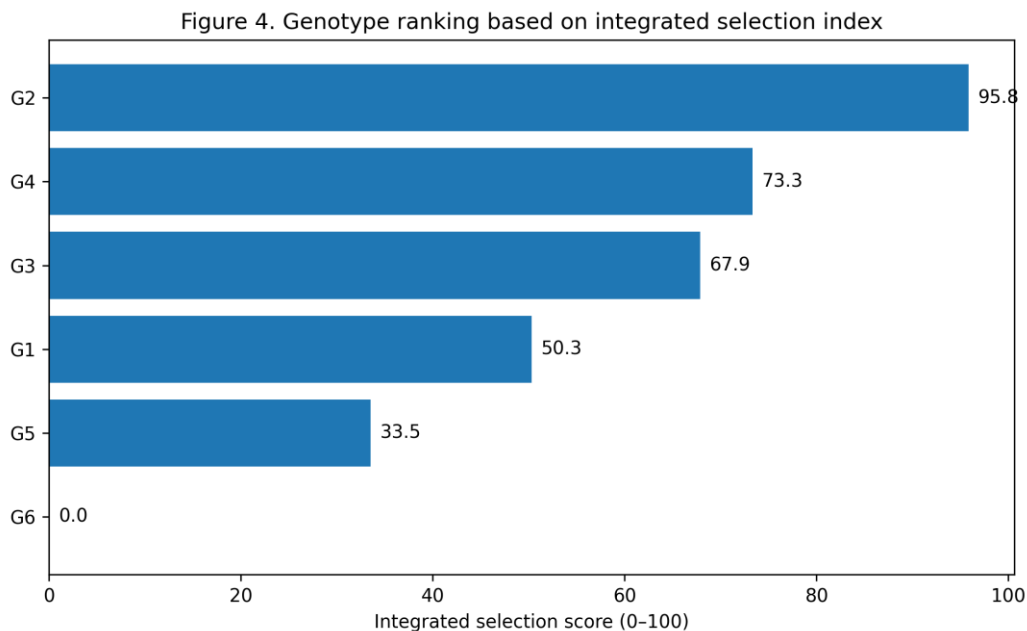

Figure 4. Integrated selection index values and ranking of cucumber genotypes under drought stress.

Source: Prepared by the author.

Integrated selection index was calculated using normalized values of yield, yield retention, stomatal conductance, chlorophyll content, relative water content (RWC), proline accumulation and inverse MDA values. Higher scores indicate greater overall drought resilience.

Among the evaluated materials, genotype G2 consistently demonstrated superior performance across the measured traits. This genotype produced the highest yield under drought conditions while maintaining favorable physiological characteristics associated with stress adaptation. Its position in the PCA ordination space (Figure 1), together with its leading score in the integrated selection index (Figure 4), indicates a high level of drought resilience. The ability of G2 to combine productivity with physiological stability makes it a promising candidate for breeding programs targeting water-limited environments.

Genotype G4 also exhibited strong adaptation to drought stress. Although its yield reduction was slightly greater than that observed in some other materials, its overall physiological profile and PCA classification were consistent with improved drought tolerance. The high ranking of G4 in the integrated selection index further supports its value as a potential breeding parent.

Genotypes G1 and G3 occupied intermediate positions in the selection ranking. These materials maintained acceptable performance under drought conditions and displayed moderate adaptation characteristics. While they did not reach the performance level of G2 and G4, they may still represent useful genetic resources for breeding populations where multiple adaptive traits are desirable.

In contrast, G5 and G6 were classified as the least drought-resilient genotypes. Both materials exhibited lower productivity under stress conditions and achieved the lowest scores in the integrated selection index. Their separation from the more tolerant genotypes in the PCA analysis further supports their classification as drought-sensitive materials.

The consistency observed among yield performance, PCA classification, correlation analysis, and integrated selection index ranking strengthens confidence in the identification of superior genotypes. In particular, the agreement among independent analytical approaches indicates that the evaluated physiological traits effectively captured variation in drought adaptation.

Based on the integrated assessment, G2 and G4 emerged as the most promising drought-resilient genotypes. These materials combined favorable physiological responses with stable productivity under stress conditions and may therefore serve as valuable genetic resources for the development of climate-resilient cucumber cultivars.

Future Perspectives for Climate-Resilient Breeding

The increasing frequency of drought events associated with climate change is expected to intensify challenges for vegetable production systems worldwide. Consequently, the development of climate-resilient cultivars capable of maintaining productivity under water-limited conditions will remain a major objective of future breeding programs (IPCC, 2023; Ortiz-Bobea et al., 2021).

The results presented in this chapter demonstrate that substantial variation exists among cucumber genotypes in their response to drought stress. Such variation provides valuable opportunities for breeding programs seeking to improve adaptation to increasingly unpredictable environmental conditions. The identification of genotypes with favorable physiological characteristics and stable productivity represents an important first step toward the development of drought-resilient cultivars.

Future breeding efforts should increasingly integrate physiological screening with conventional yield evaluation. Traits such as stomatal conductance, chlorophyll concentration, relative water content, proline accumulation, and MDA content provide useful information regarding plant responses to water deficit and may facilitate the early identification of superior breeding materials (Blum, 2017; Haghpanah et al., 2024). The use of these indirect selection criteria may improve breeding efficiency, particularly when large germplasm collections are evaluated.

Advances in phenotyping technologies are expected to further enhance drought-tolerance breeding. High-throughput phenotyping platforms, remote sensing tools, and image-based monitoring systems can provide rapid assessments of physiological traits associated with stress adaptation. The integration of such technologies with traditional breeding approaches may accelerate the identification of promising genotypes and reduce the time required for cultivar development (Tuberosa, 2012; Cooper & Messina, 2023).

The application of multivariate statistical methods will continue to play an important role in genotype evaluation. Techniques such as principal component analysis, correlation analysis, selection indices, GGE biplot analysis, and stability assessment facilitate the

simultaneous interpretation of multiple traits and support more informed breeding decisions (Jolliffe & Cadima, 2016; Mohammadi & Prasanna, 2003; Yan & Kang, 2003; Yan et al., 2007).

The superior performance of G2 and G4 identified in this study suggests that these genotypes may represent valuable genetic resources for future cucumber improvement programs. Their favorable physiological responses and relatively stable productivity under drought conditions indicate potential usefulness as parental materials in breeding populations targeting adaptation to water-limited environments.

Future studies should evaluate these promising materials across multiple environments and growing seasons to determine the stability of their performance under diverse climatic conditions. The incorporation of molecular markers, genomic tools, and genotype-by-environment analyses may further improve the efficiency of selecting drought-resilient germplasm and contribute to the development of cultivars better adapted to future climate scenarios.

Overall, combining physiological evaluation, multivariate statistical analyses, and modern breeding technologies offers a promising pathway for improving drought resilience in cucumber. Such integrated approaches will be increasingly important for sustaining vegetable production under the environmental challenges associated with climate change.

Conclusions

Drought stress remains one of the most important environmental constraints affecting crop productivity and represents a major challenge for sustainable vegetable production under changing climatic conditions. The identification of drought-resilient genotypes is therefore an essential objective of modern breeding programs. Because drought adaptation is governed by multiple interacting physiological mechanisms, the use of integrated evaluation approaches is necessary for effective genotype selection.

The results presented in this chapter demonstrated substantial variation among cucumber genotypes in their responses to drought stress. Differences were observed in

yield performance, yield reduction, physiological characteristics, and overall adaptation capacity. These findings confirm the existence of exploitable genetic variability that can be utilized in breeding programs targeting improved drought resilience.

Yield performance alone did not provide a complete assessment of drought adaptation. The inclusion of physiological traits such as relative water content, chlorophyll concentration, stomatal conductance, proline accumulation, and malondialdehyde content provided a more comprehensive understanding of genotype responses to water deficit conditions. The correlation analysis indicated that stomatal conductance and chlorophyll concentration exhibited the strongest positive associations with yield, whereas MDA showed a negative relationship with productivity under drought stress.

The application of multivariate statistical approaches proved useful for genotype classification and trait evaluation. Principal component analysis successfully separated the genotypes according to their physiological and agronomic performance, while correlation-based assessments helped identify traits with potential value as indirect selection criteria. The integration of these analytical approaches facilitated a more reliable interpretation of drought adaptation than would have been possible using individual traits alone.

The integrated selection index further supported the identification of superior genotypes. Among the evaluated materials, G2 and G4 consistently exhibited favorable physiological characteristics, stable productivity, and high overall performance under drought conditions. These genotypes emerged as the most promising candidates for future breeding efforts aimed at improving drought resilience in cucumber.

Overall, the findings emphasize the importance of combining yield evaluation with physiological measurements and multivariate statistical analyses when assessing drought tolerance. Such integrated approaches improve selection efficiency, enhance the identification of superior breeding materials, and contribute to the development of climate-resilient cucumber cultivars capable of maintaining productivity under increasingly water-limited environments.

References

Becker, H. C., & Léon, J. (1988). Stability analysis in plant breeding. *Plant Breeding*, 101(1), 1–23. <https://doi.org/10.1111/j.1439-0523.1988.tb00261.x>

Bhatt, G. M. (1973). Significance of path coefficient analysis in determining the nature of character association. *Euphytica*, 22(2), 338–343. <https://doi.org/10.1007/BF00022643>

Blum, A. (2011). *Plant breeding for water-limited environments*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-1-4419-7491-4>

Blum, A. (2017). Osmotic adjustment is a prime drought stress adaptive engine in support of plant production. *Plant, Cell & Environment*, 40(1), 4–10. <https://doi.org/10.1111/pce.12800>

Cattivelli, L., Rizza, F., Badeck, F. W., Mazzucotelli, E., Mastrangelo, A. M., Francia, E., Marè, C., Tondelli, A., & Stanca, A. M. (2008). Drought tolerance improvement in crop plants: An integrated view from breeding to genomics. *Field Crops Research*, 105(1–2), 1–14. <https://doi.org/10.1016/j.fcr.2007.07.004>

Chaves, M. M., Flexas, J., & Pinheiro, C. (2009). Photosynthesis under drought and salt stress: Regulation mechanisms from whole plant to cell. *Annals of Botany*, 103(4), 551–560. <https://doi.org/10.1093/aob/mcn125>

Cooper, M., & Messina, C. D. (2023). Breeding crops for drought-affected environments and improved climate resilience. *The Plant Cell*, 35(1), 162–186. <https://doi.org/10.1093/plcell/koac321>

Crossa, J., Gauch, H. G., & Zobel, R. W. (1990). Additive main effects and multiplicative interaction analysis of two international maize cultivar trials. *Crop Science*, 30(3), 493–500. <https://doi.org/10.2135/cropsci1990.0011183X003000030003x>

Das, A., Munshi, A. D., Raju, D., Kumar, S., Singh, D., Talukdar, A., Hongal, D., Iquebal, M. A., Kumar, S., Bhattacharya, R. C., Ranjan, P., Ghannoum, O., Behera, T. K., & Dey, S. S. (2024). Key physiological traits for drought tolerance identified through

phenotyping a large set of slicing cucumber (*Cucumis sativus* L.) genotypes under field and water-stress conditions. *Genetic Resources and Crop Evolution*, 71(5), 1855–1868. <https://doi.org/10.1007/s10722-023-01737-y>

Dewey, D. R., & Lu, K. H. (1959). A correlation and path-coefficient analysis of components of crested wheatgrass seed production. *Agronomy Journal*, 51(9), 515–518. <https://doi.org/10.2134/agronj1959.00021962005100090002x>

Eberhart, S. A., & Russell, W. A. (1966). Stability parameters for comparing varieties. *Crop Science*, 6(1), 36–40. <https://doi.org/10.2135/cropsci1966.0011183X000600010011x>

Farooq, M., Wahid, A., Kobayashi, N., Fujita, D., & Basra, S. M. A. (2009). Plant drought stress: Effects, mechanisms and management. *Agronomy for Sustainable Development*, 29, 185–212. <https://doi.org/10.1051/agro:2008021>

Finlay, K. W., & Wilkinson, G. N. (1963). The analysis of adaptation in a plant-breeding programme. *Australian Journal of Agricultural Research*, 14(6), 742–754. <https://doi.org/10.1071/AR9630742>

Haghpahan, M., Hashemipetroudi, S., Arzani, A., & Araniti, F. (2024). Drought tolerance in plants: Physiological and molecular responses. *Plants*, 13(21), 2962. <https://doi.org/10.3390/plants13212962>

Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2019). *Multivariate data analysis* (8th ed.). Cengage Learning.

Hammer, G. L., McLean, G., van Oosterom, E., Chapman, S., Zheng, B., Wu, A., Doherty, A., & Jordan, D. (2020). Designing crops for adaptation to the drought and high-temperature risks anticipated in future climates. *Crop Science*, 60(2), 605–621. <https://doi.org/10.1002/csc2.20110>

IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change). (2023). *Climate change 2023: Synthesis report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. IPCC.

Jolliffe, I. T. (2002). *Principal component analysis* (2nd ed.). Springer.
<https://doi.org/10.1007/b98835>

Jolliffe, I. T., & Cadima, J. (2016). Principal component analysis: A review and recent developments. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 371(1704), 20150202. <https://doi.org/10.1098/rstb.2015.0202>

Lesk, C., Rowhani, P., & Ramankutty, N. (2016). Influence of extreme weather disasters on global crop production. *Nature*, 529(7584), 84–87.
<https://doi.org/10.1038/nature16467>

Lobell, D. B., & Gourdji, S. M. (2012). The influence of climate change on global crop productivity. *Plant Physiology*, 160(4), 1686–1697.
<https://doi.org/10.1104/pp.112.208298>

Mohammadi, S. A., & Prasanna, B. M. (2003). Analysis of genetic diversity in crop plants—Salient statistical tools and considerations. *Crop Science*, 43(4), 1235–1248.
<https://doi.org/10.2135/cropsci2003.1235>

Ortiz-Bobea, A., Ault, T. R., Carrillo, C. M., Chambers, R. G., & Lobell, D. B. (2021). Anthropogenic climate change has slowed global agricultural productivity growth. *Nature Climate Change*, 11(4), 306–312. <https://doi.org/10.1038/s41558-021-01000-1>

Palmgren, M., & Shabala, S. (2024). Adapting crops for climate change: Regaining lost abiotic stress tolerance in crops. *Frontiers in Science*, 2, 1416023.
<https://doi.org/10.3389/fsci.2024.1416023>

Samonte, S. O. P. B., Wilson, L. T., McClung, A. M., & Tarpley, L. (1998). Path analyses of yield and yield-related traits of fifteen diverse rice genotypes. *Crop Science*, 38(5), 1130–1136. <https://doi.org/10.2135/cropsci1998.0011183X003800050004x>

Singh, R. K., & Chaudhary, B. D. (1979). *Biometrical methods in quantitative genetic analysis*. Kalyani Publishers.

Tardieu, F., Simonneau, T., & Muller, B. (2018). The physiological basis of drought tolerance in crop plants: A scenario-dependent probabilistic approach. *Annual Review of Plant Biology*, 69, 733–759. <https://doi.org/10.1146/annurev-arplant-042817-040218>

Tuberosa, R. (2012). Phenotyping for drought tolerance of crops in the genomics era. *Frontiers in Physiology*, 3, 347. <https://doi.org/10.3389/fphys.2012.00347>

Varshney, R. K., Bohra, A., Roorkiwal, M., Barmukh, R., Cowling, W. A., Chitikineni, A., Lam, H. M., Hickey, L. T., Croser, J. S., Bayer, P. E., Edwards, D., & Siddique, K. H. M. (2021). Breeding custom-designed crops for improved drought adaptation. *Advanced Genetics*, 2(4), e202100017. <https://doi.org/10.1002/ggn2.202100017>

Wahab, A., Abdi, G., Saleem, M. H., Ali, B., Ullah, S., Shah, W., Mumtaz, S., Yasin, G., Muresan, C. C., & Marc, R. A. (2022). Plants' physio-biochemical and phyto-hormonal responses to alleviate the adverse effects of drought stress: A comprehensive review. *Plants*, 11(13), 1620. <https://doi.org/10.3390/plants11131620>

Wright, S. (1921). Correlation and causation. *Journal of Agricultural Research*, 20(7), 557–585.

Yan, W., & Kang, M. S. (2003). *GGE biplot analysis: A graphical tool for breeders, geneticists, and agronomists*. CRC Press.

Yan, W., Kang, M. S., Ma, B., Woods, S., & Cornelius, P. L. (2007). GGE biplot vs. AMMI analysis of genotype-by-environment data. *Crop Science*, 47(2), 643–653. <https://doi.org/10.2135/cropsci2006.06.0374>

BÖLÜM 3

Physiological Responses of Cucumber Genotypes to Drought Stress: Implications for Climate-Resilient Cultivar Development

Author: Dr. MEVLÜDE TATAR

Affiliation: Alata Horticultural Research Institute Directorate, Mersin,
Türkiye

Email: mtatar65@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-3707-1721

Introduction

Climate change has become one of the most serious threats to global agricultural production systems. Rising temperatures, irregular rainfall patterns, prolonged drought periods, and increasing pressure on freshwater resources are substantially affecting crop productivity worldwide (Farooq et al., 2009; Blum, 2017; Flexas et al., 2002). Among the various abiotic stresses associated with climate change, drought is considered one of the most damaging environmental factors because it directly influences plant growth, development, physiology, and yield formation (IPCC, 2023; Lesk et al., 2016). The increasing frequency of drought events, particularly in semi-arid and Mediterranean environments, poses a major challenge to sustainable crop production and food security. The long-term impacts of anthropogenic climate change on agricultural productivity have already been documented at the global scale, highlighting the urgent need for developing crop cultivars capable of maintaining productivity under increasingly adverse environmental conditions (Ortiz-Bobea et al., 2021).

Vegetable crops are generally more sensitive to water deficits than many field crops due to their relatively shallow root systems, high transpiration rates, and continuous demand for water throughout the growing season. Water scarcity can adversely affect germination, vegetative growth, flowering, fruit development, and marketable yield (Farooq et al., 2009; Flexas et al., 2002). In addition to reducing productivity, drought stress often decreases product quality and economic value, making the development of drought-resilient vegetable cultivars an important objective for modern breeding programs.

Cucumber (*Cucumis sativus* L.) is one of the most widely cultivated vegetable crops in both open-field and protected cultivation systems. The crop is characterized by rapid vegetative growth, a high leaf area index, and substantial water requirements, making it particularly vulnerable to drought stress. Water limitation during critical developmental stages can reduce photosynthetic activity, impair nutrient uptake, accelerate leaf senescence, decrease fruit set, and ultimately result in significant yield losses (Wang et al., 2012; Wang et al., 2024). As climate change continues to intensify water scarcity in many cucumber-growing regions, understanding the physiological mechanisms underlying drought tolerance has become increasingly important.

Plants employ a range of adaptive responses to mitigate the adverse effects of drought stress. These responses include morphological adjustments, physiological regulation, biochemical protection, and molecular signaling pathways (Wahab et al., 2022). Among physiological responses, osmotic adjustment, maintenance of cellular water status, preservation of photosynthetic capacity, and reduction of oxidative damage are considered essential components of drought tolerance. The efficiency of these mechanisms often varies among genotypes, providing opportunities for the identification and selection of superior germplasm for breeding purposes (Das et al., 2024).

Proline accumulation is one of the most widely studied physiological responses to drought stress. As an important osmoprotectant, proline contributes to osmotic adjustment, membrane stabilization, enzyme protection, and reactive oxygen species detoxification under water-limited conditions (Bates et al., 1973; Blum, 2017). Numerous studies have demonstrated that drought-tolerant genotypes generally accumulate higher levels of proline, allowing them to maintain cellular integrity and metabolic activity during stress periods. Recent reviews have also highlighted the central role of proline in coordinating osmotic adjustment, antioxidant defense, and stress signaling pathways under drought conditions (Haghpanah et al., 2024).

In contrast, drought stress frequently induces oxidative damage through excessive production of reactive oxygen species (ROS). One of the most commonly used indicators of oxidative injury is malondialdehyde (MDA), a by-product of membrane lipid peroxidation (Heath & Packer, 1968). Elevated MDA concentrations are generally

associated with increased cellular damage and reduced stress tolerance, whereas lower MDA accumulation may indicate more efficient antioxidant defense mechanisms.

Relative water content (RWC) is another important physiological indicator widely used in drought studies. RWC reflects the ability of plant tissues to maintain hydration under water-deficit conditions and is closely associated with drought adaptation (Barrs & Weatherley, 1962; Blum, 2011). Genotypes capable of maintaining higher RWC values generally exhibit improved water retention capacity and enhanced physiological stability under stress conditions. Similarly, chlorophyll content provides valuable information regarding the integrity of the photosynthetic apparatus during drought. The maintenance of chlorophyll concentration under stress conditions is often associated with improved photosynthetic efficiency and greater tolerance to environmental constraints.

Stomatal conductance represents a key physiological trait linking plant water relations with carbon assimilation. Through stomatal regulation, plants attempt to balance water conservation and photosynthetic activity under drought conditions. Efficient stomatal control can reduce excessive water loss while maintaining sufficient carbon uptake for growth and physiological functioning. Consequently, stomatal conductance has been widely recognized as an important selection criterion in drought tolerance studies involving vegetable crops.

Recent advances in physiological phenotyping and statistical analysis have enhanced the ability of researchers to identify drought-tolerant genotypes using multiple complementary traits. Integrative approaches combining physiological measurements with multivariate analyses, such as principal component analysis (PCA), correlation analysis, and regression models, provide valuable insights into genotype performance under stress conditions. These approaches facilitate the identification of key selection criteria and support the development of climate-resilient breeding strategies.

Given the increasing challenges imposed by climate change and water scarcity, the identification of reliable physiological indicators for drought tolerance in cucumber has become an important research priority. This chapter examines the physiological responses of cucumber genotypes to drought stress, with particular emphasis on proline accumulation, malondialdehyde content, relative water content, chlorophyll concentration, and stomatal conductance. The potential application of these physiological traits as

practical selection criteria for drought-tolerant and climate-resilient cucumber breeding is also discussed.

Drought Stress and Plant Water Relations

Water is essential for virtually all physiological and biochemical processes in plants. It functions as a solvent, a transport medium for nutrients, a substrate for metabolic reactions, and a key component in maintaining cell turgor and structural integrity. Consequently, water deficiency disrupts numerous physiological processes and often represents one of the most severe environmental constraints limiting agricultural productivity worldwide (Farooq et al., 2009).

Drought stress occurs when water availability becomes insufficient to meet the transpiration demand of plants. Under such conditions, the balance between water uptake by roots and water loss through transpiration is disturbed, resulting in reduced tissue hydration and altered cellular metabolism. The severity of drought effects depends on several factors, including stress duration, intensity, environmental conditions, plant developmental stage, and genotype-specific tolerance mechanisms. Recent studies further emphasize that drought tolerance is a complex trait governed by dynamic interactions among water availability, plant developmental stage, and environmental conditions, making physiological responses highly context dependent (Tardieu et al., 2018).

One of the earliest responses of plants to drought stress is a reduction in leaf water potential and cellular turgor pressure. Loss of turgor limits cell expansion, reduces leaf growth, and ultimately restricts overall plant development. As drought progresses, plants initiate a series of adaptive responses designed to conserve water and maintain essential physiological functions. These responses include stomatal closure, osmotic adjustment, modification of root architecture, accumulation of compatible solutes, and activation of antioxidant defense systems (Blum, 2017; Farooq et al., 2009).

In cucumber, drought stress rapidly affects water relations due to the species' relatively shallow root system and high transpiration demand. Water limitation reduces root water uptake capacity, resulting in decreased leaf hydration and impaired physiological performance. Previous studies have demonstrated that cucumber plants exposed to drought exhibit reductions in leaf area, biomass accumulation, chlorophyll

concentration, photosynthetic activity, and fruit yield (Wang et al., 2012; Wang et al., 2024). These effects become particularly pronounced during flowering and fruit development stages, when water demand is highest.

Relative water content (RWC) is widely regarded as one of the most reliable indicators of plant water status under drought conditions. Unlike soil moisture measurements alone, RWC directly reflects the hydration status of plant tissues and provides valuable information regarding the ability of plants to maintain cellular water balance. Genotypes capable of maintaining higher RWC values generally exhibit improved drought tolerance because they can sustain physiological activity despite limited water availability. Consequently, RWC has become one of the most frequently used screening criteria in drought tolerance studies involving vegetable crops.

Stomatal regulation represents another critical mechanism governing plant water relations under drought stress. Stomata are microscopic pores located on the leaf surface that regulate both carbon dioxide uptake and water vapor loss. Under drought conditions, plants often reduce stomatal aperture to minimize transpiration and conserve water. Although this response improves water-use efficiency, it simultaneously restricts carbon dioxide assimilation and photosynthetic activity. Therefore, drought tolerance often depends on a plant's ability to optimize the balance between water conservation and carbon fixation (Flexas et al., 2002).

Photosynthesis is particularly sensitive to water deficit (Chaves et al., 2009; Ashraf & Harris, 2013). Reduced stomatal conductance limits carbon dioxide availability within leaf tissues, while dehydration may directly affect chloroplast structure and function. These changes frequently result in chlorophyll degradation, reduced photosynthetic efficiency, and lower biomass production. In severe cases, prolonged drought may induce irreversible damage to photosynthetic machinery, substantially reducing plant productivity (Chaves et al., 2009).

To counteract the detrimental effects of dehydration, plants accumulate various osmoprotective compounds that contribute to osmotic adjustment. These compounds help maintain cellular hydration, stabilize proteins and membranes, and support metabolic activity under stress conditions. Among them, proline is one of the most extensively studied compatible solutes associated with drought tolerance. Increased proline accumulation has

been reported in numerous crop species, including cucumber, and is generally considered an important adaptive response to water deficit stress (Bates et al., 1973; Verbruggen & Hermans, 2008).

Drought stress is also closely associated with oxidative stress (Mittler, 2002; Gill & Tuteja, 2010). Reduced water availability frequently disrupts electron transport processes in chloroplasts and mitochondria, leading to excessive production of reactive oxygen species (ROS). When ROS accumulation exceeds the capacity of antioxidant defense systems, oxidative damage occurs in cellular membranes, proteins, and nucleic acids. Lipid peroxidation products such as malondialdehyde (MDA) are therefore commonly used as indicators of cellular damage and stress severity (Heath & Packer, 1968; Ayala et al., 2014).

The complexity of plant water relations under drought highlights the importance of integrating multiple physiological parameters when evaluating stress tolerance. Individual traits may provide only limited information, whereas combined assessment of water status, osmotic adjustment, stomatal behavior, photosynthetic integrity, and oxidative damage offers a more comprehensive understanding of plant adaptation mechanisms. Such integrative approaches have become increasingly important in modern breeding programs aimed at developing climate-resilient cucumber cultivars capable of maintaining productivity under water-limited environments.

Proline Accumulation as an Osmotic Adjustment Mechanism

Among the numerous physiological responses induced by drought stress, proline accumulation is considered one of the most important adaptive mechanisms contributing to plant survival under water-deficit conditions. Proline is a multifunctional amino acid that accumulates in plant tissues in response to various abiotic stresses, including drought, salinity, heat, and oxidative stress. Its accumulation is generally associated with enhanced stress tolerance and improved maintenance of cellular homeostasis under adverse environmental conditions (Bates et al., 1973; Blum, 2017; Verbruggen & Hermans, 2008; Hayat et al., 2012).

Under drought stress, declining water availability reduces cellular water potential and disrupts normal metabolic processes. To counteract these effects, plants synthesize and

accumulate compatible solutes, commonly referred to as osmolytes. These compounds facilitate osmotic adjustment by lowering cellular osmotic potential without interfering with normal biochemical reactions. Proline is among the most effective osmolytes because it contributes to water retention, stabilization of proteins and membranes, protection of cellular structures, and maintenance of enzyme activity during dehydration (Blum, 2017; Hosseinifard et al., 2022).

In addition to its osmotic functions, proline plays an important role in mitigating oxidative stress. Drought-induced water deficits frequently stimulate the production of reactive oxygen species (ROS), which can damage membranes, proteins, and nucleic acids. Proline contributes to cellular protection by scavenging free radicals and supporting antioxidant defense mechanisms. Furthermore, proline serves as a temporary reservoir of carbon and nitrogen that can be utilized during recovery following stress alleviation (Hayat et al., 2012; Hosseinifard et al., 2022).

Numerous studies have reported a positive association between proline accumulation and drought tolerance in vegetable crops. Drought-tolerant genotypes often exhibit greater proline accumulation than sensitive genotypes, suggesting that this trait may serve as a useful physiological marker for stress adaptation. In cucumber, increased proline concentrations have been associated with improved maintenance of leaf water status, reduced cellular damage, and enhanced recovery following drought exposure (Wang et al., 2024; Das et al., 2024; Cui et al., 2019).

The results obtained in the present study support these observations. Considerable genotypic variation was detected for proline accumulation under drought stress conditions. Among the evaluated genotypes, G2 and G4 exhibited the highest proline concentrations, reaching 42.1 and 39.7 $\mu\text{mol g}^{-1}$ fresh weight, respectively. In contrast, the lowest proline levels were observed in G6 (22.5 $\mu\text{mol g}^{-1}$ fresh weight) and G5 (24.8 $\mu\text{mol g}^{-1}$ fresh weight). Intermediate values were recorded for G1 and G3. These findings indicate substantial differences among genotypes in their capacity for osmotic adjustment under water-limited conditions. These values are summarized in Table 1.

Table 1. Mean physiological responses of cucumber genotypes under drought stress

Genotype	Proline ($\mu\text{mol/g FW}$)	MDA (nmol/g FW)	RWC (%)	Chlorophyll (mg/g)	Stomatal Conductance ($\text{mmol/m}^2/\text{s}$)
G1	28.50	8.90	65.00	1.45	185
G2	42.10	6.10	74.30	1.67	220
G3	31.00	7.50	69.20	1.51	195
G4	39.70	6.30	73.10	1.60	210
G5	24.80	10.40	58.60	1.35	160
G6	22.50	11.20	55.20	1.28	145

Note. Values are means of three replications under drought conditions.

Source: Prepared by the author.

Analysis of variance further confirmed the significance of genotypic differences in proline accumulation. Proline content was significantly affected by genotype ($F = 18.42$, $p < 0.001$), and Tukey's multiple comparison test classified G2 and G4 within the highest statistical group, while G5 and G6 formed the lowest group. These results demonstrate that drought-induced proline accumulation is strongly genotype dependent and may provide a useful criterion for distinguishing tolerant and sensitive cucumber genotypes. The statistical significance of these differences is presented in Table 2.

Table 2. ANOVA and Tukey HSD results for physiological traits under drought stress

Trait	F-value	p-value	Tukey Groups (a–c)
Proline	18.42	<0.001	G2a G4a G3b G1b G5c G6c
MDA	12.76	<0.01	G6a G5a G1b G3b G4c G2c
RWC	21.55	<0.001	G2a G4a G3b G1b G5c G6c
Chlorophyll	10.33	<0.01	G2a G4a G3b G1b G5c G6c
Stomatal Conductance	15.90	<0.001	G2a G4a G3b G1b G5c G6c

Note. Different letters indicate statistically significant differences at $p < 0.05$ (Tukey HSD). Yield row was removed to keep Chapter 1 focused on physiological traits.

Source: Prepared by the author.

Interestingly, proline accumulation was positively associated with several favorable physiological traits. Correlation analysis revealed positive relationships between proline and relative water content ($r = 0.72$), chlorophyll concentration ($r = 0.55$), and stomatal conductance ($r = 0.49$). Conversely, proline exhibited a negative association with malondialdehyde content ($r = -0.61$), suggesting that increased osmotic adjustment may contribute to reduced oxidative damage under drought stress. These relationships support the hypothesis that proline accumulation is closely linked to overall stress tolerance and improved physiological performance.

The superior performance of G2 and G4 suggests that these genotypes possess more efficient drought-adaptation mechanisms than the remaining genotypes. Their ability to accumulate higher levels of proline was accompanied by higher relative water content and lower oxidative damage under drought conditions. Such characteristics are particularly valuable in breeding programs targeting climate-resilient cucumber cultivars adapted to water-limited environments.

From a practical breeding perspective, proline represents an attractive physiological selection criterion because it can be measured relatively rapidly and provides direct information regarding plant responses to water deficit. Although drought tolerance is a complex trait governed by multiple physiological and genetic factors, proline accumulation may serve as an effective component of integrated screening systems when evaluated together with water status and oxidative stress indicators.

Overall, the findings presented in this chapter reinforce the importance of proline as a key physiological marker associated with osmotic adjustment and drought adaptation in cucumber. The observed variation among genotypes further highlights the potential of utilizing proline accumulation as a selection tool for identifying superior germplasm suitable for future climate-resilient breeding programs (Blum, 2005; Blum, 2011).

Malondialdehyde (MDA) as an Indicator of Oxidative Damage

Drought stress not only limits plant water availability but also disrupts cellular metabolic processes, frequently leading to the excessive generation of reactive oxygen species (ROS). These highly reactive molecules, including superoxide radicals, hydrogen peroxide, and hydroxyl radicals, can damage proteins, nucleic acids, pigments, and

membrane lipids when their production exceeds the detoxification capacity of antioxidant defense systems. Consequently, oxidative stress has become recognized as one of the most important secondary effects of drought stress in plants (Farooq et al., 2009; Ayala et al., 2014).

One of the most widely used indicators of oxidative damage is malondialdehyde (MDA), a by-product of membrane lipid peroxidation. Lipid peroxidation occurs when reactive oxygen species attack polyunsaturated fatty acids within cellular membranes, resulting in membrane destabilization, increased permeability, and impairment of cellular functions. Because MDA accumulation reflects the degree of membrane damage, it is frequently employed as a biochemical marker for evaluating drought-induced oxidative stress (Heath & Packer, 1968; Ayala et al., 2014).

Numerous studies have demonstrated that drought-sensitive genotypes generally exhibit higher MDA concentrations than tolerant genotypes. Elevated MDA levels indicate increased membrane degradation and reduced capacity to protect cellular structures against oxidative injury. In contrast, drought-tolerant plants often maintain lower MDA concentrations through more effective antioxidant defense systems (Mittler, 2002; Gill & Tuteja, 2010). Including enzymatic antioxidants such as superoxide dismutase, catalase, and peroxidases, as well as non-enzymatic antioxidants that scavenge reactive oxygen species before significant cellular damage occurs (Ayala et al., 2014; Farooq et al., 2009).

In cucumber, drought-induced increases in MDA content have been reported consistently across a wide range of experimental conditions. Water deficit frequently causes membrane instability, chlorophyll degradation, and reductions in photosynthetic efficiency, all of which are associated with enhanced lipid peroxidation. Consequently, MDA has become one of the most commonly measured biochemical indicators in cucumber drought tolerance studies and is widely utilized in physiological screening programs (Wang et al., 2024; Das et al., 2024).

The results of the present study clearly demonstrate substantial genotypic variation in MDA accumulation under drought stress conditions. Among the evaluated cucumber genotypes, G6 and G5 exhibited the highest MDA concentrations, reaching 11.2 and 10.4 nmol g⁻¹ fresh weight, respectively. In contrast, the lowest MDA values were recorded in G2 (6.1 nmol g⁻¹ fresh weight) and G4 (6.3 nmol g⁻¹ fresh weight). Intermediate levels

were observed in G1 and G3. These findings indicate that G2 and G4 experienced considerably lower oxidative damage under drought stress than the more sensitive genotypes.

Analysis of variance further confirmed the significance of these differences. MDA content differed significantly among genotypes ($F = 12.76$, $p < 0.01$), and Tukey's HSD test separated G6 and G5 into the highest statistical group, while G2 and G4 were classified within the lowest group. These results suggest that oxidative stress tolerance varies considerably among cucumber genotypes and may contribute substantially to differences in drought adaptation.

Correlation analysis provided additional insight into the physiological significance of MDA accumulation. MDA exhibited negative correlations with relative water content ($r = -0.65$), chlorophyll concentration ($r = -0.57$), and stomatal conductance ($r = -0.51$). Furthermore, a strong negative association was observed between MDA and proline accumulation ($r = -0.61$). These relationships indicate that increased oxidative damage is generally accompanied by reduced physiological performance under drought stress conditions.

The contrasting responses observed between G2–G4 and G5–G6 provide a clear illustration of the importance of oxidative stress regulation in drought tolerance. Genotypes characterized by lower MDA accumulation maintained superior water status, higher chlorophyll concentrations, and greater stomatal conductance. Conversely, elevated MDA levels in sensitive genotypes were associated with greater physiological deterioration.

From a breeding perspective, MDA represents a valuable physiological indicator because it provides direct information regarding cellular damage caused by drought stress. MDA measurements can facilitate early-stage screening by identifying genotypes capable of maintaining membrane integrity under adverse environmental conditions. The integration of MDA assessment with other physiological traits, including proline accumulation, relative water content, and stomatal conductance, may substantially improve the efficiency of drought tolerance screening programs.

Overall, the findings presented in this study confirm that MDA is a reliable indicator of oxidative damage and drought stress severity in cucumber. The substantial genotypic variation observed among the evaluated materials highlights the importance of oxidative

stress regulation as a component of drought adaptation and supports the use of MDA as a practical physiological marker in climate-resilient cucumber breeding programs (Gill & Tuteja, 2010).

Relative Water Content (RWC) and Water Retention Capacity

Relative water content (RWC) is widely recognized as one of the most informative physiological indicators used to evaluate plant water status under drought conditions. Unlike soil moisture measurements, which only provide information about water availability in the growing medium, RWC directly reflects the hydration level of plant tissues and their ability to maintain cellular water balance. Consequently, RWC has become one of the most frequently used parameters in drought physiology studies and is often considered a reliable indicator of plant tolerance to water deficit (Barrs & Weatherley, 1962; Farooq et al., 2009; Blum, 2011; Blum, 2017).

Water availability is essential for maintaining cellular turgor, metabolic activity, nutrient transport, and photosynthetic processes. Under drought stress, reduced soil water availability limits root water uptake, resulting in declining leaf water content and loss of turgor pressure. Such changes directly affect cell expansion, leaf growth, stomatal behavior, and ultimately plant productivity. Therefore, the capacity of a genotype to maintain tissue hydration under drought conditions is often closely associated with its ability to tolerate water stress.

The maintenance of higher RWC values under drought reflects the effectiveness of several adaptive mechanisms. These include improved root water acquisition, enhanced osmotic adjustment through compatible solute accumulation, reduced transpirational water loss, and more efficient stomatal regulation. Genotypes capable of sustaining higher RWC levels generally exhibit greater physiological stability and are better able to preserve metabolic processes during periods of limited water availability (Farooq et al., 2009; Blum, 2017).

In cucumber, water deficit commonly causes substantial reductions in leaf water content due to the crop's relatively shallow root system and high transpiration demand. Previous studies have shown that reductions in RWC are frequently accompanied by decreases in chlorophyll concentration, photosynthetic efficiency, and stomatal

conductance. Consequently, RWC has become an important criterion in physiological screening programs aimed at identifying drought-tolerant cucumber genotypes (Wang et al., 2024; Wang et al., 2012).

The results obtained in the present study revealed significant variation among cucumber genotypes in their ability to maintain water status under drought stress conditions. The highest RWC values were recorded in G2 (74.3%) and G4 (73.1%), indicating superior water retention capacity. In contrast, the lowest values were observed in G6 (55.2%) and G5 (58.6%), suggesting greater susceptibility to dehydration. Intermediate RWC levels were detected in G1 and G3. These findings indicate that substantial genotypic differences exist in the capacity to maintain tissue hydration under water-limited conditions.

Analysis of variance confirmed the significance of these differences. RWC varied significantly among genotypes ($F = 21.55$, $p < 0.001$), and Tukey's HSD test separated G2 and G4 into the highest statistical group, while G5 and G6 were classified within the lowest group. The magnitude of these differences highlights the importance of water retention capacity as a distinguishing feature of drought tolerance in cucumber.

Correlation analysis further emphasized the physiological significance of RWC. Relative water content exhibited strong positive associations with proline accumulation ($r = 0.72$), chlorophyll concentration ($r = 0.63$), and stomatal conductance ($r = 0.61$). Conversely, RWC was negatively correlated with malondialdehyde content ($r = -0.65$), indicating that plants maintaining higher tissue hydration experienced lower levels of oxidative damage. These relationships demonstrate the central role of water status in determining overall plant performance under drought stress.

The superior performance of G2 and G4 suggests that these genotypes possess more efficient drought adaptation mechanisms than the remaining materials evaluated in this study. Their ability to maintain higher RWC values was accompanied by enhanced osmotic adjustment, reduced oxidative stress, and improved physiological performance under drought conditions. Such integrated responses are characteristic of drought-tolerant genotypes and are highly desirable in breeding programs targeting climate resilience.

From a practical perspective, RWC offers several advantages as a physiological screening parameter. The measurement is relatively simple, inexpensive, and reproducible,

allowing the evaluation of large numbers of genotypes in breeding populations. Furthermore, because RWC integrates multiple physiological processes related to water acquisition, retention, and utilization, it provides a comprehensive assessment of plant responses to drought stress.

Overall, the results of this study confirm that relative water content is a highly informative indicator of drought tolerance in cucumber. The substantial genotypic variation observed among the evaluated materials highlights the importance of water retention capacity as a key component of stress adaptation. The strong relationships between RWC and other physiological traits further support its application as a valuable selection criterion in cucumber improvement programs aimed at developing climate-resilient cultivars for water-limited environments (Das et al., 2024).

Chlorophyll Stability Under Drought Stress

Chlorophyll is the primary photosynthetic pigment responsible for capturing light energy and converting it into chemical energy during photosynthesis. The maintenance of chlorophyll content is therefore essential for sustaining plant growth, biomass accumulation, and yield formation. Under drought conditions, chlorophyll degradation is one of the most common physiological responses observed in plants under drought stress (Chaves et al., 2009; Ashraf & Harris, 2013) and is frequently associated with reductions in photosynthetic capacity and overall plant productivity (Flexas et al., 2002; Farooq et al., 2009).

Drought stress affects chlorophyll metabolism through several mechanisms. Water deficit often limits nutrient uptake, disrupts chloroplast structure, accelerates leaf senescence, and promotes the accumulation of reactive oxygen species (ROS). These processes collectively contribute to pigment degradation and impairment of the photosynthetic apparatus (Chaves et al., 2009). As chlorophyll concentration declines, carbon assimilation is reduced, leading to decreased biomass production and lower yield potential (Farooq et al., 2009; Wang et al., 2024).

The ability to maintain chlorophyll stability under drought stress is widely regarded as an important indicator of stress tolerance. Genotypes capable of preserving chlorophyll concentration generally sustain higher photosynthetic efficiency and exhibit improved

growth under water-limited conditions. Consequently, chlorophyll content has become one of the most frequently used physiological traits in drought tolerance screening programs (Flexas et al., 2002; Das et al., 2024).

In cucumber, drought-induced reductions in chlorophyll content have been reported in numerous studies. Water deficit frequently leads to chloroplast damage, reduced photosynthetic activity, and impaired carbohydrate production. However, considerable genotypic variation exists in the degree of chlorophyll degradation under stress conditions. Drought-tolerant genotypes often exhibit smaller reductions in chlorophyll concentration than sensitive genotypes, indicating a greater capacity to protect photosynthetic structures during dehydration (Wang et al., 2024; Das et al., 2024).

The results of the present study clearly demonstrated significant differences among cucumber genotypes in chlorophyll stability under drought stress. The highest chlorophyll concentrations were observed in G2 (1.67 mg g^{-1}) and G4 (1.60 mg g^{-1}), whereas the lowest values were recorded in G6 (1.28 mg g^{-1}) and G5 (1.35 mg g^{-1}). Intermediate values were detected in G1 and G3. These results suggest that G2 and G4 were more effective in preserving photosynthetic pigments under water-deficit conditions.

Analysis of variance further confirmed the significance of genotypic variation in chlorophyll concentration. Chlorophyll content differed significantly among genotypes ($F = 10.33$, $p < 0.01$), and Tukey's HSD test separated G2 and G4 into the highest statistical group while G5 and G6 were classified within the lowest group. These findings indicate that chlorophyll stability may serve as a useful physiological indicator for distinguishing drought-tolerant and drought-sensitive cucumber genotypes.

Correlation analysis revealed that chlorophyll concentration was positively associated with several favorable physiological traits. Significant positive correlations were observed between chlorophyll concentration and relative water content ($r = 0.63$) and stomatal conductance ($r = 0.68$). Conversely, chlorophyll content exhibited a negative correlation with malondialdehyde accumulation ($r = -0.57$), suggesting that genotypes capable of maintaining higher chlorophyll levels experienced lower oxidative damage. These relationships highlight the close connection between photosynthetic stability and drought adaptation.

Plants that preserve chlorophyll content are better able to sustain carbon assimilation and biomass production despite water limitations. This observation is consistent with previous studies demonstrating that chlorophyll stability is closely linked to drought tolerance and yield maintenance in vegetable crops (Farooq et al., 2009; Wang et al., 2024).

The superior performance of G2 and G4 suggests that these genotypes possess enhanced mechanisms for protecting the photosynthetic apparatus under stress conditions. Their higher chlorophyll concentrations were accompanied by greater relative water content, lower MDA accumulation, higher stomatal conductance, and improved physiological adaptation under drought conditions. Such coordinated physiological responses contribute substantially to drought adaptation and represent desirable characteristics for breeding programs.

From a practical breeding perspective, chlorophyll content offers several advantages as a selection criterion. Measurements can be performed rapidly using portable chlorophyll meters, allowing large numbers of genotypes to be evaluated efficiently. Furthermore, chlorophyll concentration reflects the combined effects of water status, oxidative stress, and photosynthetic performance, making it a valuable integrative indicator of plant health under drought conditions.

Overall, the results presented in this study demonstrate that chlorophyll stability is closely associated with drought tolerance in cucumber. The substantial variation observed among genotypes and the strong positive relationship between chlorophyll content and physiological performance support its use as an effective physiological marker in climate-resilient cucumber breeding programs.

Stomatal Conductance Responses to Drought Stress

Stomatal conductance is one of the most important physiological parameters governing plant responses to drought stress. Stomata are specialized epidermal structures that regulate the exchange of gases between plant tissues and the atmosphere. Through the opening and closing of stomatal pores, plants control carbon dioxide uptake for photosynthesis while simultaneously regulating water loss through transpiration. Consequently, stomatal conductance serves as a critical link between plant water relations, photosynthetic performance, and productivity (Flexas et al., 2002; Chaves et al., 2009).

Under drought conditions, plants typically respond by reducing stomatal aperture in order to minimize transpirational water loss. This response is primarily mediated by drought-induced hormonal signals, particularly abscisic acid (ABA), which triggers stomatal closure when water availability declines. While stomatal closure contributes to water conservation, it also restricts carbon dioxide diffusion into leaf tissues, thereby reducing photosynthetic activity and biomass accumulation. As a result, drought tolerance depends largely on a plant's ability to balance water conservation with carbon assimilation (Flexas et al., 2002; Farooq et al., 2009 ; Chaves et al., 2009).

The degree of stomatal regulation varies considerably among plant species and genotypes. Drought-tolerant genotypes often exhibit more efficient stomatal control, allowing them to reduce excessive water loss while maintaining sufficient photosynthetic activity. In contrast, drought-sensitive genotypes may experience severe reductions in stomatal conductance that ultimately compromise growth and physiological functioning. Therefore, stomatal conductance is frequently used as a physiological indicator for evaluating drought adaptation and identifying superior genotypes in breeding programs (Blum, 2017; Das et al., 2024).

In cucumber, stomatal conductance is particularly important because of the crop's large leaf area and relatively high transpiration rate. Water deficit rapidly affects stomatal behavior, leading to reduced gas exchange and photosynthetic efficiency. Previous studies have demonstrated that maintenance of higher stomatal conductance under moderate drought stress is often associated with improved water-use efficiency, greater photosynthetic capacity, and enhanced physiological stability (Wang et al., 2024; Wang et al., 2012).

The results of the present study revealed significant variation among cucumber genotypes in stomatal conductance under drought conditions. The highest values were observed in G2 ($220 \text{ mmol m}^{-2} \text{ s}^{-1}$) and G4 ($210 \text{ mmol m}^{-2} \text{ s}^{-1}$), while the lowest values were recorded in G6 ($145 \text{ mmol m}^{-2} \text{ s}^{-1}$) and G5 ($160 \text{ mmol m}^{-2} \text{ s}^{-1}$). Intermediate levels were measured in G1 and G3. These findings indicate that G2 and G4 maintained more favorable gas exchange characteristics under water-deficit conditions than the sensitive genotypes.

Analysis of variance confirmed the significance of genotypic differences in stomatal conductance. The observed variation was highly significant ($F = 15.90$, $p < 0.001$), and Tukey's HSD test classified G2 and G4 within the highest statistical group, whereas G5 and G6 were placed in the lowest group. These results suggest that stomatal conductance is a highly discriminative trait for evaluating drought tolerance in cucumber genotypes.

Correlation analysis further emphasized the importance of stomatal regulation under drought stress. Stomatal conductance exhibited positive relationships with proline accumulation ($r = 0.49$), relative water content ($r = 0.61$), and chlorophyll concentration ($r = 0.68$). In contrast, stomatal conductance was negatively correlated with MDA content ($r = -0.51$), suggesting that reduced oxidative damage contributes to the preservation of stomatal function during drought stress.

Among all measured physiological traits, stomatal conductance exhibited strong associations with the other physiological parameters evaluated. This finding highlights the central role of stomatal regulation in determining drought tolerance. Plants capable of maintaining moderate stomatal opening under drought conditions are better able to sustain photosynthesis and carbon assimilation. Consequently, stomatal conductance may serve as one of the most reliable physiological indicators for predicting genotype performance under water deficit (Flexas et al., 2002; Das et al., 2024).

The superior performance of G2 and G4 demonstrates the importance of efficient stomatal regulation as part of an integrated drought adaptation strategy. These genotypes not only maintained higher stomatal conductance but also exhibited higher proline accumulation, greater relative water content, lower MDA concentrations, and improved chlorophyll stability. Such coordinated physiological responses contribute to superior stress tolerance and enhanced physiological resilience.

From a breeding perspective, stomatal conductance represents a valuable selection criterion because it integrates multiple physiological processes associated with drought adaptation. Although measurements require specialized equipment, advances in portable porometers and high-throughput phenotyping technologies have facilitated large-scale screening of breeding populations. When used in combination with traits such as RWC, proline accumulation, chlorophyll content, and oxidative stress indicators, stomatal conductance can significantly improve the accuracy of drought tolerance evaluation.

Overall, the findings presented in this study demonstrate that stomatal conductance plays a fundamental role in drought adaptation in cucumber. The substantial variation among genotypes and the strong associations between stomatal conductance and other physiological indicators underscore its value as a physiological marker for identifying drought-tolerant germplasm and supporting the development of climate-resilient cucumber cultivars.

Comparative Evaluation of Cucumber Genotypes Under Drought Stress

The evaluation of drought tolerance requires a comprehensive assessment of multiple physiological and agronomic traits because plant responses to water deficit are inherently complex and multifactorial. Individual physiological parameters may provide valuable information regarding specific aspects of stress adaptation; however, no single trait can fully explain genotype performance under drought conditions. Consequently, integrative evaluation of physiological, biochemical, and productivity-related traits is essential for accurately identifying drought-tolerant genotypes and supporting breeding decisions (Ludlow & Muchow, 1990; Blum, 2005).

The results obtained in the present study revealed substantial variation among the six cucumber genotypes evaluated under drought stress. Differences were consistently observed across all measured physiological parameters, including proline accumulation, malondialdehyde content, relative water content, chlorophyll concentration, and stomatal conductance. These findings indicate that drought adaptation in cucumber is governed by multiple interacting physiological mechanisms rather than by a single stress-response pathway.

Among the evaluated materials, genotypes G2 and G4 demonstrated the highest level of drought tolerance. These genotypes consistently exhibited superior performance across nearly all measured physiological parameters. Higher proline accumulation, greater relative water content, enhanced chlorophyll stability, higher stomatal conductance, and lower MDA concentrations collectively indicate more effective drought adaptation mechanisms and improved physiological resilience under water-deficit conditions. The integrated physiological performance of the genotypes is illustrated in Figure 1.

Figure 1. Radar chart of normalized physiological performance under drought stress

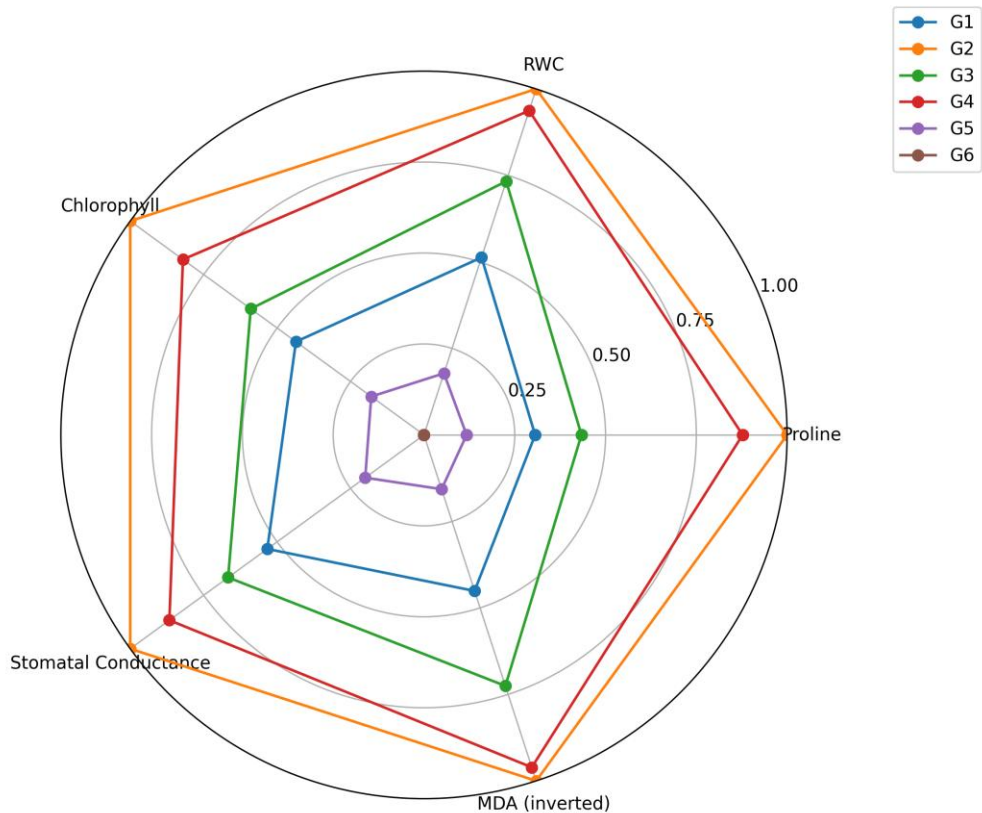

Figure 1. Integrated physiological performance of cucumber genotypes under drought stress based on proline accumulation, MDA content, relative water content, chlorophyll concentration, and stomatal conductance.

Source: Prepared by the author.

The comparative evaluation revealed clear physiological differentiation among cucumber genotypes exposed to drought stress. Positive associations among proline accumulation, relative water content, chlorophyll concentration, and stomatal conductance indicate coordinated drought adaptation mechanisms. Conversely, increased MDA accumulation was associated with impaired physiological performance. These findings demonstrate that drought tolerance in cucumber is governed by the integration of multiple physiological processes rather than by a single adaptive trait.

The observed relationships among physiological traits further support the distinction between tolerant and sensitive genotypes. Conversely, the negative relationships observed between MDA and the remaining traits suggest that oxidative damage represents a major factor contributing to drought sensitivity. These findings emphasize the importance of

evaluating multiple physiological indicators simultaneously rather than relying on individual traits in isolation.

The comparative evaluation of genotypes also demonstrated the usefulness of statistical analyses in drought tolerance assessment. Analysis of variance confirmed significant genotypic differences for all measured traits, highlighting the presence of exploitable genetic variation within the evaluated germplasm. Such variation is essential for breeding programs because it provides opportunities for selecting superior parental materials and developing improved cultivars adapted to water-limited environments.

From a physiological perspective, drought tolerance in cucumber appears to depend on the integration of several complementary mechanisms. Osmotic adjustment through proline accumulation, maintenance of tissue hydration, preservation of photosynthetic pigments, regulation of stomatal behavior, and reduction of oxidative damage collectively contribute to improved stress adaptation. Genotypes possessing favorable performance across all these parameters are more likely to maintain growth and productivity under drought conditions than those relying on only one or two mechanisms. Such integrated physiological responses are increasingly recognized as essential targets for breeding crops adapted to future drought- and heat-prone environments (Hammer et al., 2020).

The findings of this study have important implications for cucumber breeding. Traditional selection based solely on yield performance may overlook physiological traits that contribute to stress adaptation. In contrast, the integration of physiological indicators into breeding programs can improve selection efficiency by identifying superior genotypes before yield differences become fully apparent. Traits such as proline accumulation, MDA concentration, relative water content, chlorophyll stability, and stomatal conductance may therefore serve as valuable complementary criteria for drought tolerance screening.

Overall, the comparative evaluation conducted in this study clearly identified G2 and G4 as the most promising drought-tolerant genotypes among the evaluated materials. Their superior physiological performance and greater physiological resilience indicate substantial potential for utilization in breeding programs targeting climate-resilient cucumber production. Conversely, the sensitivity of G5 and G6 highlights the importance of physiological screening in eliminating unsuitable materials from breeding populations. The integration of multiple physiological indicators provides a robust framework for

identifying drought-tolerant germplasm and accelerating the development of cucumber cultivars adapted to increasingly water-limited agricultural environments.

Conclusions and Future Perspectives

Drought stress remains one of the most significant environmental constraints limiting cucumber production worldwide, particularly in regions increasingly affected by climate change and water scarcity (IPCC, 2023; Lesk et al., 2016). The complex physiological responses triggered by water deficit influence multiple aspects of plant growth, development, and productivity. Understanding these responses is therefore essential for the development of effective strategies aimed at improving drought tolerance and ensuring sustainable cucumber production under future climatic conditions.

The findings presented in this chapter demonstrate that drought tolerance in cucumber is governed by the coordinated interaction of several physiological and biochemical mechanisms, consistent with previous reports on plant physio-biochemical responses to drought stress (Wahab et al., 2022). Osmotic adjustment through proline accumulation, maintenance of tissue hydration, preservation of chlorophyll stability, regulation of stomatal conductance, and mitigation of oxidative damage collectively contribute to plant adaptation under water-limited conditions. No single physiological trait alone was sufficient to explain drought tolerance; rather, superior performance resulted from the integration of multiple complementary responses.

Substantial genotypic variation was observed among the evaluated cucumber materials. Genotypes G2 and G4 consistently exhibited superior physiological performance under drought stress. These genotypes maintained higher proline accumulation, greater relative water content, enhanced chlorophyll stability, and higher stomatal conductance while simultaneously exhibiting lower levels of malondialdehyde accumulation. Such responses indicate more effective osmotic adjustment, improved water retention, better preservation of photosynthetic capacity, and stronger protection against oxidative damage.

In contrast, genotypes G5 and G6 exhibited characteristics commonly associated with drought sensitivity, including reduced proline accumulation, lower tissue hydration, higher oxidative damage, and greater reductions in physiological activity. Their reduced physiological performance under drought conditions further highlights the importance of

integrated physiological adaptation mechanisms in determining stress tolerance. The clear distinction observed between tolerant and sensitive genotypes emphasizes the value of physiological screening in cucumber improvement programs.

The strong relationships identified among physiological traits further support their application as practical selection criteria. Positive associations among proline accumulation, relative water content, chlorophyll concentration, and stomatal conductance indicate that these traits can provide valuable information regarding genotype performance under water-limited conditions. Conversely, the negative association between malondialdehyde content and physiological performance highlights the importance of minimizing oxidative damage as part of drought adaptation strategies.

From a breeding perspective, the results suggest that physiological indicators can substantially enhance the efficiency of drought tolerance evaluation. Traditional selection approaches based solely on yield performance may overlook important adaptive traits expressed during early developmental stages. Integrating physiological parameters into breeding programs may therefore facilitate earlier and more accurate identification of drought-tolerant germplasm. Traits such as proline accumulation, relative water content, chlorophyll stability, stomatal conductance, and malondialdehyde concentration appear particularly promising as complementary screening tools.

Future research should focus on integrating physiological assessments with molecular, genomic, and high-throughput phenotyping approaches (Ji et al., 2018; Blum, 2011). Advances in transcriptomics, metabolomics, genome-wide association studies, and marker-assisted selection offer significant opportunities for improving the understanding of drought tolerance mechanisms in cucumber. The identification of genetic loci associated with key physiological traits could accelerate the development of climate-resilient cultivars capable of maintaining productivity under increasingly challenging environmental conditions. Recent advances in crop adaptation research also emphasize the importance of restoring and utilizing abiotic stress tolerance traits that may have been lost during intensive breeding processes (Palmgren et al., 2024). Integrating physiological trait-based screening with modern breeding approaches may substantially improve the development of climate-resilient cultivars capable of maintaining productivity under drought-prone environments (Cooper & Messina, 2023).

The application of emerging technologies, including hyperspectral imaging, thermal sensing, chlorophyll fluorescence analysis, and machine learning-based phenotyping platforms, may further improve the precision and efficiency of drought tolerance screening. Such approaches would allow large breeding populations to be evaluated rapidly and non-destructively while capturing complex physiological responses that are difficult to measure using conventional methods.

In conclusion, this chapter highlights the importance of physiological trait-based approaches for understanding and improving drought tolerance in cucumber. The superior performance of genotypes G2 and G4 demonstrates the potential value of combining osmotic adjustment, water retention, photosynthetic stability, and oxidative stress mitigation as integrated indicators of drought adaptation. The incorporation of these physiological criteria into future breeding programs may contribute significantly to the development of climate-resilient cucumber cultivars capable of sustaining productivity under increasingly water-limited agricultural environments.

References

- Ashraf, M., & Harris, P. J. C. (2013). Photosynthesis under stressful environments: An overview. *Photosynthetica*, 51(2), 163–190. <https://doi.org/10.1007/s11099-013-0021-6>
- Ayala, A., Muñoz, M. F., & Argüelles, S. (2014). Lipid peroxidation: Production, metabolism, and signaling mechanisms of malondialdehyde and 4-hydroxy-2-nonenal. *Oxidative Medicine and Cellular Longevity*, 2014, 360438. <https://doi.org/10.1155/2014/360438>
- Barrs, H. D., & Weatherley, P. E. (1962). A re-examination of the relative turgidity technique for estimating water deficits in leaves. *Australian Journal of Biological Sciences*, 15(3), 413–428. <https://doi.org/10.1071/B19620413>
- Bates, L. S., Waldren, R. P., & Teare, I. D. (1973). Rapid determination of free proline for water-stress studies. *Plant and Soil*, 39(1), 205–207. <https://doi.org/10.1007/BF00018060>
- Blum, A. (2005). Drought resistance, water-use efficiency, and yield potential are they compatible, dissonant, or mutually exclusive? *Australian Journal of Agricultural Research*, 56(11), 1159–1168. <https://doi.org/10.1071/AR05069>

Blum, A. (2011). *Plant breeding for water-limited environments*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-1-4419-7491-4>

Blum, A. (2017). Osmotic adjustment is a prime drought stress adaptive engine in support of plant production. *Plant, Cell & Environment*, 40(1), 4–10. <https://doi.org/10.1111/pce.12800>

Chaves, M. M., Flexas, J., & Pinheiro, C. (2009). Photosynthesis under drought and salt stress: Regulation mechanisms from whole plant to cell. *Annals of Botany*, 103(4), 551–560. <https://doi.org/10.1093/aob/mcn125>

Cooper, M., & Messina, C. D. (2023). Breeding crops for drought-affected environments and improved climate resilience. *The Plant Cell*, 35(1), 162–186. <https://doi.org/10.1093/plcell/koac321>

Cui, Q., Li, Y., He, X., Li, S., Zhong, X., Liu, B., Zhang, D., & Li, Q. (2019). Physiological and iTRAQ-based proteomics analyses reveal the mechanism of elevated CO₂ concentration alleviating drought stress in cucumber (*Cucumis sativus* L.) seedlings. *Plant Physiology and Biochemistry*, 143, 142–153. <https://doi.org/10.1016/j.plaphy.2019.08.028>

Das, A., Munshi, A. D., Raju, D., Kumar, S., Singh, D., Talukdar, A., Hongal, D., Iquebal, M. A., Kumar, S., Bhattacharya, R. C., Ranjan, P., Ghannoum, O., Behera, T. K., & Dey, S. S. (2024). Key physiological traits for drought tolerance identified through phenotyping a large set of slicing cucumber (*Cucumis sativus* L.) genotypes under field and water-stress conditions. *Genetic Resources and Crop Evolution*, 71(5), 1855–1868. <https://doi.org/10.1007/s10722-023-01737-y>

Farooq, M., Wahid, A., Kobayashi, N., Fujita, D., & Basra, S. M. A. (2009). Plant drought stress: Effects, mechanisms and management. *Agronomy for Sustainable Development*, 29(1), 185–212. <https://doi.org/10.1051/agro:2008021>

Flexas, J., Bota, J., Escalona, J. M., Sampol, B., & Medrano, H. (2002). Effects of drought on photosynthesis in grapevines under field conditions: An evaluation of stomatal and mesophyll limitations. *Annals of Botany*, 89(1), 17–28. <https://doi.org/10.1093/aob/mcf027>

Gill, S. S., & Tuteja, N. (2010). Reactive oxygen species and antioxidant machinery in abiotic stress tolerance in crop plants. *Plant Physiology and Biochemistry*, 48(12), 909–930. <https://doi.org/10.1016/j.plaphy.2010.08.016>

Haghpanah, M., Hashemipetroudi, S., Arzani, A., & Araniti, F. (2024). Drought tolerance in plants: Physiological and molecular responses. *Plants*, 13(21), 2962. <https://doi.org/10.3390/plants13212962>

Hammer, G.L., McLean, G., van Oosterom, E. et al. (2020). Designing crops for adaptation to the drought and high-temperature risks anticipated in future climates. *Crop Science*, 60, 605–621. <https://doi.org/10.1002/csc2.20110>

Hayat, S., Hayat, Q., Alyemeni, M. N., Wani, A. S., Pichtel, J., & Ahmad, A. (2012). Role of proline under changing environments: A review. *Plant Signaling & Behavior*, 7(11), 1456–1466. <https://doi.org/10.4161/psb.21949>

Heath, R. L., & Packer, L. (1968). Photoperoxidation in isolated chloroplasts. I. Kinetics and stoichiometry of fatty acid peroxidation. *Archives of Biochemistry and Biophysics*, 125(1), 189–198. [https://doi.org/10.1016/0003-9861\(68\)90654-1](https://doi.org/10.1016/0003-9861(68)90654-1)

Hosseinfard, M., Stefaniak, S., Gharavi Kouchebagh, P., Soltani, E., Wojtyla, Ł., & Garnczarska, M. (2022). Contribution of exogenous proline to abiotic stresses tolerance in plants: A review. *International Journal of Molecular Sciences*, 23(9), 5186. <https://doi.org/10.3390/ijms23095186>

IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change). (2023). *Climate Change 2023: Synthesis Report*. Geneva, Switzerland.

Ji, T., Li, S., Huang, M., Di, Q., Wang, X., Wei, M., Shi, Q., Li, Y., & Gong, B. (2018). Overexpression of cucumber phospholipase D alpha gene improves drought tolerance. *BMC Plant Biology*, 18, 73. <https://doi.org/10.1186/s12870-018-1592-y>

Lesk, C., Rowhani, P., & Ramankutty, N. (2016). Influence of extreme weather disasters on global crop production. *Nature*, 529(7584), 84–87. <https://doi.org/10.1038/nature16467>

Ludlow, M. M., & Muchow, R. C. (1990). A critical evaluation of traits for improving crop yields in water-limited environments. *Advances in Agronomy*, 43, 107–153. [https://doi.org/10.1016/S0065-2113\(08\)60477-0](https://doi.org/10.1016/S0065-2113(08)60477-0)

Mittler, R. (2002). Oxidative stress, antioxidants and stress tolerance. *Trends in Plant Science*, 7(9), 405–410. [https://doi.org/10.1016/S1360-1385\(02\)02312-9](https://doi.org/10.1016/S1360-1385(02)02312-9)

Ortiz-Bobea, A., Ault, T. R., Carrillo, C. M., Chambers, R. G., & Lobell, D. B. (2021). The historical impact of anthropogenic climate change on global agricultural productivity. *Nature Climate Change*, 11, 306–312. <https://doi.org/10.1038/s41558-021-01000-1>

Palmgren, M., López-Marqués, R. L., Crocoll, C., et al. (2024). *Adapting crops for climate change: regaining lost abiotic stress tolerance*. *Frontiers in Science*, 2, 1416023. <https://doi.org/10.3389/fsci.2024.1416023>

Tardieu, F., Simonneau, T., & Muller, B. (2018). *The Physiological Basis of Drought Tolerance in Crop Plants: A Scenario-Dependent Probabilistic Approach*. *Annual Review of Plant Biology*, 69, 733–759. <https://doi.org/10.1146/annurev-arplant-042817-040218>

Verbruggen, N., & Hermans, C. (2008). Proline accumulation in plants: A review. *Amino Acids*, 35(4), 753–759. <https://doi.org/10.1007/s00726-008-0061-6>

Wahab, A., Abdi, G., Saleem, M. H., Ali, B., Ullah, S., Shah, W., Mumtaz, S., Yasin, G., Muresan, C. C., & Marc, R. A. (2022). Plants' Physio-Biochemical and Phyto-Hormonal Responses to Alleviate the Adverse Effects of Drought Stress: A Comprehensive Review. *Plants*, 11(13), 1620. <https://doi.org/10.3390/plants11131620>

Wang, C. J., Yang, W., Wang, C., Gu, C., Niu, D., Liu, H., Wang, Y., Guo, J., & Guo, W. (2012). Induction of drought tolerance in cucumber plants by a consortium of three plant growth-promoting rhizobacterium strains. *PLoS ONE*, 7(12), e52565. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0052565>

Wang, X. Y., Sun, H. G., Lian, X., Feng, J. F., Zhao, J. H., Wang, Y., & Liu, Y. R. (2024). Physiological and biochemical characteristics of cucumber seedlings under different levels of drought stress. *Horticultural Science (Prague)*, 51(3), 202–211. <https://doi.org/10.17221/53/2023-HORTSCI>

BÖLÜM 4

ELMA (*Malus domestica* Borkh.) BİTKİSİNDE STRES KOŞULLARININ FİTOKİMYASAL BİLEŞİM ÜZERİNE ETKİLERİ

ÖMER FARUK BALTA¹
SAİD EFE DOST²

Giriş

Bitkiler, yaşam döngüleri boyunca çeşitli çevresel ve biyolojik stres faktörlerine maruz kalmakta olup, bu faktörler büyüme, gelişme ve verimlilik üzerinde doğrudan belirleyici rol oynamaktadır. Stres, bitkilerin normal fizyolojik süreçlerini sınırlandıran ve metabolik dengeyi bozan olumsuz koşullar bütünü olarak tanımlanmakta ve genel olarak abiyotik ve biyotik olmak üzere iki ana grupta incelenmektedir (Aras & Eşitken, 2019; dos Santos et al., 2022; Cosmulescu, 2026). Bu stres faktörleri, özellikle sessil organizmalar olan bitkilerde, çevresel değişimlere karşı gelişmiş adaptasyon mekanizmalarının oluşmasını zorunlu kılmaktadır.

¹ Yüksek lisans Öğr, Karamanoğlu Mehmetbey Üni. Bitkisel üretim ve Teknolojileri, Orcid: 0009- 0001-3946-0560

² Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üni. Teknik Bilimler M.Y.O, Orcid: 0000-0003-4279-7292

Elma (*Malus domestica* Borkh.), dünya genelinde yaygın olarak yetiştirilen ve ekonomik değeri yüksek olan önemli bir meyve türüdür. Aynı zamanda içerdiği fenolik bileşikler, flavonoidler ve diğer biyoaktif bileşenler sayesinde yüksek antioksidan kapasiteye sahip olup, fonksiyonel gıda ve nutrasötik açıdan büyük önem taşımaktadır (Boudad et al., 2026; Verma et al., 2024). Çok yıllık bir tür olması ve uzun süre üretimde kalabilmesi, elmayı tarımsal sistemler açısından stratejik bir ürün haline getirmektedir (Cosmulescu, 2026).

Küresel iklim değişikliğinin etkisiyle artan kuraklık, sıcaklık dalgalanmaları ve düzensiz yağış rejimleri elma yetiştiriciliğini tehdit eden temel stres faktörleri arasında yer almaktadır (Abdurasulov et al., 2026; Ashraf et al., 2026). Bu koşullar, bitkilerde büyüme geriliği, fotosentetik aktivitede azalma ve verim kayıplarına neden olmakta, aynı zamanda meyve kalite parametrelerini de doğrudan etkilemektedir (Jia et al., 2026; Cosmulescu, 2026). Özellikle kuraklık ve tuzluluk gibi stresler, elma bitkisinde fizyolojik süreçlerin bozulmasına yol açarak üretim sürdürülebilirliğini sınırlandırmaktadır (Aras & Eşitken, 2019).

Bununla birlikte, stres faktörlerinin etkileri yalnızca büyüme ve verim ile sınırlı kalmayıp, bitkilerin fitokimyasal bileşimini de önemli ölçüde etkilemektedir. Özellikle fenolik bileşiklerin ve diğer sekonder metabolitlerin stres koşullarında değişim göstermesi, hem bitkinin savunma mekanizmaları hem de meyvenin besinsel ve fonksiyonel değeri açısından kritik öneme sahiptir (dos Santos et al., 2022; Verma et al., 2024).

Elma bitkisinin yüksek heterozigot yapısı ve uzun juvenil dönemi, stres toleransına yönelik geleneksel ıslah çalışmalarını zorlaştırmaktadır (Li et al., 2023). Bu nedenle, stres koşullarına verilen fizyolojik ve biyokimyasal yanıtların anlaşılması, modern biyoteknolojik yaklaşımlar ile dayanıklı çeşitlerin geliştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır (Jia et al., 2026).

Bu çalışma kapsamında, elma (*Malus domestica* Borkh.) bitkisinde farklı stres koşullarının fitokimyasal bileşim üzerindeki etkileri, fizyolojik ve biyokimyasal mekanizmalar çerçevesinde ele alınmakta ve güncel literatür verileri ışığında kapsamlı bir değerlendirme sunulmaktadır.

Bitkilerde Stres Kavramı

Bitkilerde stres, normal metabolik faaliyetleri, büyümeyi ve gelişmeyi kısıtlayan, bitkinin potansiyel verimliliğini düşüren çevresel veya biyolojik kaynaklı olumsuz faktörlerin tamamı olarak tanımlanmaktadır (Cosmulescu, 2026; dos Santos et al., 2022; Shinde & Pareek, 2026). Sessil organizmalar olmaları nedeniyle bitkiler, çevresel değişimlere doğrudan maruz kalmakta ve bu koşullara uyum sağlayabilmek için morfolojik, fizyolojik ve moleküler düzeyde entegre savunma mekanizmaları geliştirmektedir (Wang & Xu, 2026). Stres koşulları, hücrel homeostazın bozulmasına yol açarak su dengesi, fotosentez ve hücrel bütünlük üzerinde olumsuz etkiler oluşturmakta; bu süreçte hormonlar, reaktif oksijen türleri (ROS) ve çeşitli sinyal molekülleri aracılığıyla kompleks yanıt mekanizmaları devreye girmektedir (Shinde & Pareek, 2026).

Stres faktörleri genel olarak abiyotik ve biyotik olmak üzere iki ana grupta incelenmektedir. Abiyotik stres, kuraklık, tuzluluk, sıcaklık değişimleri ve ağır metal toksisitesi gibi çevresel faktörlerden kaynaklanırken, biyotik stres patojenler ve zararlı organizmaların neden olduğu etkileri kapsamaktadır (Şekil 1) (Shinde & Pareek, 2026). Özellikle elma (*Malus domestica* Borkh.) gibi çok yıllık meyve türlerinde, uzun yaşam döngüsü ve karmaşık fenolojik gereksinimler nedeniyle stres yönetimi sürdürülebilir üretim açısından kritik bir öneme sahiptir (Ashraf et al., 2026; Cosmulescu, 2026).

Şekil 1. Bitkilerde abiyotik ve biyotik stres faktörlerinin genel sınıflandırması.

Şekil 1. Bitkilerde abiyotik ve biyotik stres faktörlerinin genel sınıflandırması. Not. Görsel, kullanıcı tarafından sağlanan veriler doğrultusunda Gemini AI (Google) kullanılarak Türkçe diline uyarlanmış ve yeniden düzenlenmiştir (2026).

Abiyotik stres faktörleri, küresel iklim değişikliği ile birlikte şiddeti artan ve tarımsal üretimi doğrudan etkileyen başlıca sınırlayıcı etmenler arasında yer almaktadır. Kuraklık, elma yetiştiriciliğinde en önemli stres faktörlerinden biri olup, su eksikliği bitkide osmotik dengenin bozulmasına, fotosentetik kapasitenin azalmasına ve büyüme geriliğine yol açmaktadır (Abdurasulov et al., 2026; dos Santos et al., 2022). Elma bitkisinde kuraklık sürgün gelişimi, yaprak alanı ve meyve büyüklüğünde azalma ile birlikte verim kayıplarına neden olmaktadır (Ashraf et al., 2026). Bu süreçte bitkiler, antioksidan savunma sistemlerini aktive ederek ve osmolit birikimi yoluyla hücresel dengeyi korumaya çalışmaktadır (Mihaljević et al., 2021). Ayrıca, kök sisteminde yer alan sensör mekanizmaları ve ABA gibi hormonlar aracılığıyla stres sinyalleri düzenlenmekte ve adaptasyon süreçleri şekillenmektedir (Jia et al., 2026; Wang & Xu, 2026).

Tuzluluk stresi ise elma bitkilerinde hem osmotik stres hem de iyonik toksisite oluşturarak büyüme ve gelişmeyi sınırlamaktadır. Na^+ ve Cl^- iyonlarının birikimi, fotosentez kapasitesini düşürmekte ve su alımını zorlaştırmaktadır (Aras & Eşitken, 2019; Cosmulescu, 2026). Bitkiler bu koşullara karşı iyon homeostazını düzenleyen mekanizmaları aktive ederek Na^+ iyonlarını vakuollerde depolamakta veya hücre dışına taşımaktadır (Wang & Xu, 2026). Elma anaçları arasında tuzluluk toleransı açısından farklılıklar bulunmakta olup, bazı genotipler iyon dengesini koruma kapasitesi sayesinde daha yüksek direnç göstermektedir (Cosmulescu, 2026).

Sıcaklık stresleri de elma yetiştiriciliğinde önemli sınırlayıcı faktörler arasında yer almaktadır. Yüksek sıcaklıklar fotosentetik sistem üzerinde doğrudan hasar oluşturarak metabolik faaliyetleri sınırlandırmakta, aşırı ışınlam ile birlikte güneş yanıklığı gibi fizyolojik bozukluklara yol açmaktadır (Ashraf et al., 2026). Buna karşılık, düşük sıcaklık ve don koşulları büyüme geriliği, çiçeklenme problemleri ve meyve dökülmesi ile sonuçlanmaktadır. Elma bitkisi bu koşullara karşı ICE1-CBF-COR gibi genetik düzenleyici mekanizmaları aktive ederek adaptasyon sağlamaktadır (Jia et al., 2026).

Ağır metal stresi, özellikle endüstriyel faaliyetlerin yoğun olduğu alanlarda elma yetiştiriciliğini tehdit eden bir diğer önemli faktördür. Kadmiyum, kurşun ve krom gibi metaller bitkide oksidatif stresi artırarak büyüme geriliğine ve metabolik bozulmalara neden olmaktadır (Shinde & Pareek, 2026). Bitkiler bu stres koşullarında çeşitli genetik ve biyokimyasal mekanizmaları aktive ederek metal detoksifikasyonu ve hücrel dengeyi sağlamaya çalışmaktadır (Wang & Xu, 2026).

Stres koşulları altında bitkilerde sekonder metabolit üretiminde belirgin artış gözlenmektedir. Özellikle fenolik bileşikler ve flavonoidler, ROS detoksifikasyonunda rol oynayarak oksidatif hasarın sınırlandırılmasına katkı sağlamaktadır (dos Santos et al.,

2022; Verma et al., 2024). Bu bağlamda fenolik bileşiklerdeki artış, yalnızca bir stres yanıtı değil, aynı zamanda bitkinin adaptasyon kapasitesini artıran önemli bir mekanizma olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, bu bileşiklerin birikimi elma meyvesinin antioksidan kapasitesini artırarak besinsel ve fonksiyonel kalitesini olumlu yönde etkilemektedir (Cosmulescu, 2026).

Biyotik stres faktörleri ise elma yetiştiriciliğinde verim ve kalite kayıplarının önemli nedenleri arasında yer almaktadır. Fungal ve bakteriyel patojenler bitki dokularında enfeksiyon oluşturarak fotosentetik kapasiteyi azaltmakta ve metabolik dengenin bozulmasına yol açmaktadır. *Venturia inaequalis*, *Podosphaera leucotricha*, *Alternaria* spp. ve *Botryosphaeria* spp. Gibi fungal patojenler ile *Erwinia amylovora* gibi bakteriyel etmenler elma üretiminde önemli kayıplara neden olmaktadır (Avdiu et al., 2023; Jia et al., 2026; Wójcik et al., 2022). Bunun yanı sıra, elma içkurdu (*Cydia pomonella*) ve yaprak bitleri gibi zararlılar, doğrudan bitki dokularına zarar vererek hem verimi düşürmekte hem de patojenlerin yayılımını kolaylaştırmaktadır (Ashraf et al., 2026).

Biyotik stres koşullarında bitkiler savunma mekanizmalarının bir parçası olarak fenolik bileşiklerin ve diğer sekonder metabolitlerin sentezini artırmaktadır. Bu süreçte jasmonat ve salisilik asit gibi hormonlar aracılığıyla savunma yanıtları düzenlenmekte, aynı zamanda hücre duvarı güçlendirilmekte ve antioksidan kapasite artırılmaktadır (García-Pastor et al., 2026; Shinde & Pareek, 2026). Dolayısıyla biyotik stres, yalnızca bitki sağlığını olumsuz etkilemekle kalmayıp, aynı zamanda meyvenin fitokimyasal bileşimini ve fonksiyonel kalitesini şekillendiren önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır.

Elma (*Malus domestica* Borkh.) Bitkisinde Stres Faktörleri

Elma (*Malus domestica* Borkh.), fizyolojik özellikleri, genetik yapısı ve yetiştirme koşullarına bağlı olarak farklı stres faktörlerine karşı değişken düzeylerde duyarlılık gösteren önemli bir meyve türüdür. Bu stres faktörleri yalnızca bitkinin büyüme ve gelişimini değil, aynı zamanda meyve verimi, kalite parametreleri ve fitokimyasal bileşimi üzerinde de belirleyici rol oynamaktadır. Bu nedenle, elma yetiştiriciliğinde stres faktörlerinin doğru anlaşılması, sürdürülebilir üretim stratejilerinin geliştirilmesi açısından kritik bir öneme sahiptir.

Elma bitkisi, kendine özgü fizyolojik gereksinimleri nedeniyle bazı spesifik stres faktörlerine karşı oldukça hassastır. Bu faktörlerin başında elmanın normal büyüme, çiçeklenme ve meyve tutumu için gerekli olan kış soğuklama ihtiyacı gelmektedir. Fotoperiyot ve sıcaklık gibi çevresel sinyallerin bitki fizyolojisi ile senkronize çalışması, özellikle çok yıllık meyve türlerinde fenolojik süreçlerin düzenlenmesi açısından hayati önem taşımaktadır (Ashraf et al., 2026). Ancak iklim değişikliğine bağlı olarak bu çevresel sinyallerde meydana gelen bozulmalar, soğuklama ihtiyacının yeterince karşılanamamasına, düzensiz tomurcuk patlamasına ve çiçeklenme problemlerine yol açmaktadır. Bu durum, vejetatif gelişimde zayıflama ile birlikte meyve kalitesinde belirgin düşüşlere neden olmaktadır (Boudad et al., 2026; Swati Verma et al., 2024).

Elma üretiminde önemli fizyolojik streslerden biri de yüksek sıcaklık ve yoğun güneş ışınımının etkisiyle ortaya çıkan güneş yanıklığıdır. Bu durum, meyve yüzeyinde nekrotik lezyonların oluşmasına yol açarak ürünün pazarlanabilirliğini ciddi şekilde azaltmaktadır (Avdiu et al., 2023; Umair Ali, 2025). Bunun yanı sıra, elma ateş yanıklığı (*Erwinia amylovora*) ve elma karalekesi (*Venturia inaequalis*) gibi türe özgü yüksek yıkıcılığa sahip patojenlere karşı hassasiyet göstermektedir (Avdiu et al., 2023; Wójcik et al., 2022).

Elmanın yüksek heterozigot genetik yapısı ve uzun juvenil dönemi, stres toleransına yönelik klasik ıslah çalışmalarını zorlaştırmaktadır (Li et al., 2023; Swati Verma et al., 2024). Odunsu meyve türlerinde uzun yaşam döngüsü ve karmaşık genetik yapı, stres adaptasyon mekanizmalarının anlaşılmasını daha da önemli hale getirmektedir (Wang & Xu, 2026). Bu bağlamda, stres yanıtlarının moleküler düzeyde incelenmesi ve gen düzenleme teknolojileri gibi modern biyoteknolojik yaklaşımların kullanılması, dayanıklı çeşitlerin geliştirilmesinde temel bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır (Jia et al., 2026).

Türkiye, elma üretimi açısından dünya genelinde önemli bir konuma sahip olmakla birlikte, üretim sistemleri çeşitli abiyotik stres faktörlerinin etkisi altındadır (Swati Verma et al., 2024). Özellikle kuraklık ve tuzluluk elma yetiştiriciliğini sınırlayan temel çevresel stresler arasında yer almaktadır (Aras & Eşitken, 2019). Kuraklık stresi, su eksikliğine bağlı olarak stomatal kapanma, fotosentez hızında azalma ve metabolik faaliyetlerde yavaşlamaya neden olurken, tuzluluk stresi iyon dengesizliği ve osmotik baskı oluşturarak bitki gelişimini olumsuz etkilemektedir (Cosmulescu, 2026). Bu koşullar altında klorofil içeriğinde azalma, stomatal iletkenlikte düşüş ve yaprakların su içeriğinde azalma gibi fizyolojik değişimler gözlenmekte; bu durum doğrudan verim kayıplarına yol açmaktadır (Aras & Eşitken, 2019).

Ayrıca, yarı kurak ve kurak bölgelerde su kaynaklarının sınırlı olması, elma yetiştiriciliğinde su yönetimini kritik bir faktör haline getirmektedir (Abdurasulov et al., 2026; Sun et al., 2022). Bitkilerde stres algılama ve adaptasyon süreçlerinde kök sistemi merkezi bir rol oynamakta olup, kökler çevresel değişimleri ilk algılayan organlar olarak stres sinyallerinin başlatılmasında belirleyici olmaktadır (Wang & Xu, 2026). Bu süreçte hormonlar, reaktif oksijen türleri (ROS) ve kalsiyum sinyal yolları stres

yanıtlarının düzenlenmesinde önemli rol oynamaktadır (Shinde & Pareek, 2026).

Küresel iklim değişikliği, elma yetiştiriciliğinin sürdürülebilirliği üzerinde giderek artan bir baskı oluşturmaktadır (Cosmulescu, 2026). Artan sıcaklıklar, düzensiz yağış rejimleri ve ekstrem hava olayları meyve ağaçlarının fizyolojik süreçlerini doğrudan etkileyerek verim ve kalite kayıplarına neden olmaktadır (Ashraf et al., 2026). Özellikle sıcaklık artışına bağlı olarak kış soğuklama ihtiyacının karşılanamaması, çiçeklenme düzensizlikleri ve verim düşüşü ile sonuçlanmaktadır (Boudad et al., 2026). Ayrıca ani sıcaklık değişimleri ve ilkbahar geç donları elma üretiminde önemli risk faktörleri arasında yer almakta ve yıllık üretimde ciddi kayıplara yol açabilmektedir (Avdiu et al., 2023; Nenko et al., 2019).

İklim değişikliği aynı zamanda toprak tuzluluğu ve su stresinin şiddetlenmesine neden olarak elma gibi hassas türler için ek bir tehdit oluşturmaktadır (Li et al., 2023; Swati Verma et al., 2024). Bu durum, yalnızca bitki büyümesini değil, aynı zamanda meyvenin kimyasal bileşimini ve besin değerini de etkilemektedir. Bitkiler stres koşullarında hormonal düzenlemeler ve sinyal mekanizmaları aracılığıyla savunma yanıtlarını aktive etmekte olup, özellikle jasmonik asit gibi hormonlar büyüme ve savunma arasında denge kurulmasında önemli rol oynamaktadır (García-Pastor et al., 2026). Bununla birlikte, stres koşullarının şiddeti ve süresi arttıkça bitkilerin doğal savunma mekanizmaları yetersiz kalabilmekte ve üretim kayıpları kaçınılmaz hale gelmektedir (Shinde & Pareek, 2026).

Stresin Fizyolojik Etkileri

Bitkiler, çevresel ve biyotik stres faktörlerine maruz kaldıklarında hayatta kalabilmek ve metabolik dengeyi sürdürebilmek amacıyla çok yönlü fizyolojik yanıtlar geliştirmektedir. Elma (*Malus domestica* Borkh.) bitkisinde bu

yanıtlar: fotosentetik aktivitenin baskılanması, su ilişkilerinin bozulması, hücresel düzeyde hasar oluşumu ve büyüme süreçlerinin gerilemesi şeklinde ortaya çıkmaktadır (Abdurasulov et al., 2026; dos Santos et al., 2022). Bu fizyolojik değişimler, stresin şiddeti ve süresine bağlı olarak geri dönüşümlü olabileceği gibi, uzun süreli stres koşullarında kalıcı hasarlara da yol açabilmektedir.

Fotosentez, stres koşullarından en hızlı etkilenen temel metabolik süreçlerden biri olup, elma bitkisinde fotosentetik kapasitedeki azalma hem stomal hem de stomal olmayan sınırlamalarla açıklanmaktadır. Hafif ve orta düzeyde stres koşullarında bitkiler, su kaybını azaltmak amacıyla stomalarını kapatarak CO₂ girişini sınırlandırmakta ve bu durum net fotosentez hızında (Pn) ve stomatal iletkenlikte (Gs) azalmaya yol açmaktadır (Abdurasulov et al., 2026; Aras & Eşitken, 2019; Wang et al., 2018). Stres şiddetinin artmasıyla birlikte fotosentetik aygıt doğrudan zarar görmekte, klorofil ve karotenoid pigmentlerinde azalma meydana gelmekte ve fotosentetik elektron taşıma zinciri (PETC) bozulmaktadır. Özellikle fotosistem II (PSII) reaksiyon merkezinde yer alan D1 proteininin hasar görmesi sonucu fotoinhibisyon ortaya çıkmakta ve bu durum karbon asimilasyonunun ciddi şekilde kısıtlanmasına neden olmaktadır (Mihaljević et al., 2021; Sun et al., 2022). Bunun yanı sıra, biyotik stres faktörleri, özellikle viral enfeksiyonlar, kloroplast yapısını bozarak klorofil sentezini baskılamakta ve fotosentetik verimliliği düşürmektedir (Subaya Manzoor et al., 2024).

Stres koşullarında su ilişkilerinde meydana gelen değişimler, elma bitkisinin fizyolojik performansını belirleyen temel faktörlerden biridir. Kuraklık ve tuzluluk gibi stresler, bitkide su potansiyelinin düşmesine ve yaprak oransal su içeriğinin (RWC) azalmasına neden olarak hücre turgorunun kaybına ve metabolik süreçlerin yavaşlamasına yol açmaktadır (Aras & Eşitken, 2019; Hezema et al., 2021). Bununla birlikte, bazı tolerant genotiplerin

RWC seviyelerini daha stabil tutabildiği ve bu durumun stres toleransı ile doğrudan ilişkili olduğu bildirilmektedir (Sun et al., 2022). Su kullanım etkinliği (WUE), stres koşullarında bitkinin hayatta kalma stratejilerinden biri olarak öne çıkmakta olup, stomatal kontrol mekanizmaları ve transpirasyon düzenlemesi yoluyla optimize edilmektedir (Hezema et al., 2021). Ayrıca bitkiler, osmotik dengeyi koruyabilmek için prolin, çözünür şekerler ve organik asitler gibi osmolitleri biriktirerek hücrel su dengesini sürdürmektedir (Abdurasulov et al., 2026; dos Santos et al., 2022).

Stres koşullarının en önemli sonuçlarından biri, hücrelerde reaktif oksijen türlerinin (ROS) aşırı üretimi ile karakterize edilen oksidatif stresin ortaya çıkmasıdır. ROS birikimi, hücre zarlarında lipid peroksidasyonuna yol açarak membran bütünlüğünü bozmakta ve elektrolit sızıntısında artışa neden olmaktadır (Aras & Eşitken, 2019; Hezema et al., 2021). Lipid peroksidasyonunun bir göstergesi olan malondialdehit (MDA) birikimi, stres şiddetinin belirlenmesinde yaygın olarak kullanılan önemli bir biyokimyasal parametredir (Mihaljević et al., 2021). Şiddetli stres koşullarında hidrojen peroksit (H_2O_2) ve süperoksit radikali (O_2^-) gibi ROS türlerinin birikimi, protein denatürasyonu, enzim inaktivasyonu ve DNA hasarına yol açarak hücre ölümünü tetikleyebilmektedir (Wang et al., 2018; Lian et al., 2021). Bu durum, bitkilerde stres toleransının büyük ölçüde antioksidan savunma sistemlerinin etkinliğine bağlı olduğunu göstermektedir. Nitekim bitkiler ROS'un zararlı etkilerini sınırlamak amacıyla enzimatik ve non-enzimatik antioksidan mekanizmaları aktive ederek hücrel dengeyi korumaya çalışmaktadır.

Stres koşullarında bitkiler metabolik kaynaklarını büyümeden ziyade savunma mekanizmalarına yönlendirmekte ve bu durum büyüme ve gelişme süreçlerinin yavaşlamasına neden olmaktadır (dos Santos et al., 2022). Elma bitkisinde stres altında sürgün uzunluğu, gövde çapı artışı ve yaprak alanı gibi büyüme

parametrelerinde önemli azalmalar gözlenmekte; bu durum toplam biyokütle üretimini sınırlamaktadır (Abdurasulov et al., 2026; Wójcik et al., 2022). Yaprak alanının küçülmesi ve yaprak morfolojisindeki değişimler, su kaybını azaltmaya yönelik adaptif stratejiler olmakla birlikte fotosentetik kapasitenin düşmesine de neden olmaktadır (Sun et al., 2022).

Şekil 2. Elma 'da güneş yanıklığı ve renk oluşumu bozuklukları

(Elmalarda stres kaynaklı fizyolojik bozukluklar ve güneş yanığı türleri.) Not. Soldan sağa: (a) Elma güneş yanıklığı tipleri, UC Davis Postharvest Center (t.y.); (b) Meyve gelişim süreçleri, Horticultural Science and Technology (t.y.); (c) Honeycrisp çeşidinde foto-oksidatif güneş yanığı, Washington State University (2018). İlgili kurumların web sayfalarından uyarlanmıştır.

Yukarıdaki şekillerde, elmada stres koşulları sonucunda ortaya çıkan güneş yanıklığı ile renk oluşumundaki yetersizliklere bağlı görsel değişiklikler gösterilmiştir (Şekil 2).

Stresin etkileri yalnızca vejetatif büyüme ile sınırlı kalmayıp meyve gelişimi ve kalite parametreleri üzerinde de belirgin şekilde ortaya çıkmaktadır. Özellikle su stresi ve yüksek sıcaklıklar, meyve büyüklüğünü sınırlamakta, renk oluşumunu olumsuz etkilemekte ve güneş yanıklığı gibi fizyolojik bozukluklara yol açarak pazar değerini düşürmektedir (bkz. Şekil 2) (Avdiu et al., 2023; Swati Verma et al., 2024). Bununla birlikte, bazı stres koşullarının fenolik bileşiklerin birikimini artırarak meyvenin antioksidan kapasitesini yükseltebildiği ve bu durumun besinsel kalite açısından olumlu sonuçlar doğurabildiği de bildirilmektedir. Bu bağlamda stres faktörlerinin bitki fizyolojisi ile birlikte fitokimyasal bileşim üzerinde de çift yönlü etkiler oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Biyokimyasal ve Antioksidan Yanıtlar

Bitkiler, abiyotik ve biyotik stres faktörlerine maruz kaldıklarında hücrel homeostazı sürdürebilmek amacıyla son derece karmaşık ve çok katmanlı biyokimyasal savunma mekanizmalarını aktive etmektedir. Stres koşulları, hücrelerde enerji metabolizması, redoks dengesi ve membran bütünlüğü üzerinde ciddi bozulmalara yol açmakta; bu durum antioksidan savunma sistemleri ile sekonder metabolit üretiminin eşzamanlı olarak devreye girmesini gerektirmektedir (Abdurasulov et al., 2026; dos Santos et al., 2022). Elma (*Malus domestica* Borkh.) bitkisinde bu yanıtlar, özellikle oksidatif stresin kontrol altına alınması ve hücrel hasarın minimize edilmesi açısından kritik bir rol oynamaktadır. Stres algılama süreci, hücre zarındaki reseptörler aracılığıyla başlamakta ve bunu takiben kalsiyum iyonları (Ca^{2+}), reaktif oksijen türleri (ROS) ve hormonal sinyaller üzerinden ilerleyen kompleks sinyal iletim ağları aktive olmaktadır. Bu çok katmanlı düzenleme,

gen ekspresyonunun yeniden programlanmasını sağlayarak bitkinin stres koşullarına adaptasyonunu mümkün kılmaktadır (Wang & Xu, 2026).

Stres koşulları altında bitki hücrelerinde özellikle kloroplastlar, mitokondriler ve peroksizomlar gibi metabolik açıdan aktif organellerde reaktif oksijen türlerinin üretimi belirgin şekilde artmaktadır (Mihaljević et al., 2021; Subaya Manzoor et al., 2024). Süperoksit radikali ($O_2^{\bullet-}$), hidrojen peroksit (H_2O_2), hidroksil radikali ($\bullet OH$) ve singlet oksijen (1O_2) gibi ROS bileşenleri, düşük konsantrasyonlarda hücresel sinyal iletiminde düzenleyici rol oynarken, aşırı birikimleri durumunda oksidatif strese neden olmaktadır (Wang et al., 2018). Bu durum protein oksidasyonu, nükleik asit hasarı ve fotosentetik pigmentlerin parçalanması gibi süreçleri tetikleyerek hücresel fonksiyonların bozulmasına yol açmaktadır (dos Santos et al., 2022). Oksidatif hasarın en yaygın biyokimyasal göstergelerinden biri olan malondialdehit (MDA), hücre zarındaki lipid peroksidasyonu sonucu oluşmakta ve membran stabilitesinin bozulduğunu göstermektedir (Aras & Eşitken, 2019; Wang et al., 2018). Elma bitkisinde kuraklık ve tuzluluk gibi stres koşullarında MDA ve H_2O_2 seviyelerinde belirgin artışlar gözlenmekte, bu durum hücresel bütünlüğün zayıflamasına ve ileri aşamalarda hücre ölümüne neden olabilmektedir (Abdurasulov et al., 2026; Mihaljević et al., 2021).

Bitkiler, ROS'un zararlı etkilerini ortadan kaldırmak amacıyla gelişmiş enzimatik antioksidan savunma sistemlerine sahiptir. Bu sistem, ROS üretimi ile detoksifikasyonu arasındaki dengeyi sağlayarak hücresel redoks durumunu düzenlemektedir. Süperoksit dismutaz (SOD), antioksidan savunmanın ilk basamağını oluşturarak süperoksit radikallerini daha az reaktif olan H_2O_2 'ye dönüştürmektedir (Wang et al., 2018). Oluşan H_2O_2 ise katalaz (CAT) ve peroksidaz (POD) enzimleri tarafından su ve oksijene parçalanarak hücrede birikmesi engellenmektedir. Elma bitkisinde

stres koşulları altında bu enzimlerin aktivitesinde gözlenen artış, stres toleransının önemli bir biyokimyasal göstergesi olarak değerlendirilmektedir (Subaya Manzoor et al., 2024; Mihaljević et al., 2021). Bununla birlikte, stresin şiddeti arttıkça ROS üretimi enzimatik savunma kapasitesini aşabilmekte ve bu durumda oksidatif hasar kaçınılmaz hale gelmektedir (Wang et al., 2018).

Enzimatik sistemlerin yanı sıra, bitkiler non-enzimatik antioksidanlar ve sekonder metabolitler aracılığıyla da güçlü bir savunma mekanizması geliştirmektedir. Fenolik bileşikler, flavonoidler ve antosiyaninler gibi fitokimyasallar, serbest radikalleri doğrudan nötralize ederek ve metal iyonlarını şelatlayarak oksidatif hasarın sınırlandırılmasında kritik rol oynamaktadır (Boudad et al., 2026; Subaya Manzoor et al., 2024). Elma bitkisinde stres koşullarında toplam fenolik içerikte artış gözlenmekte ve bu durum bitkinin antioksidan kapasitesini doğrudan artırmaktadır. Fenolik bileşikler aynı zamanda lignin sentezine katılarak hücre duvarını güçlendirmekte ve patojen girişine karşı fiziksel bir bariyer oluşturmaktadır.

Flavonoidler, antioksidan özelliklerinin yanı sıra UV koruyucu etkileri ve sinyal iletim süreçlerindeki rolleriyle stres yanıtlarının düzenlenmesinde önemli bir yere sahiptir. Kuraklık, yüksek ışık ve sıcaklık stresi gibi koşullarda flavonoid biyosentezinin arttığı ve bunun ROS detoksifikasyonuna katkı sağladığı bildirilmektedir (Swati Verma et al., 2024). Antosiyaninler ise özellikle düşük sıcaklık ve ışık stresi altında birikerek hem oksidatif strese karşı koruyucu rol oynamakta hem de meyve kabuğunda renk oluşumunu etkileyerek ticari kaliteyi belirlemektedir (Li et al., 2023). Bu bileşiklerin biyosentezi, MdMYB1 ve MdERF38 gibi transkripsiyon faktörleri tarafından düzenlenmekte olup stres koşullarına adaptasyonun moleküler temelini oluşturmaktadır.

Bunun yanı sıra askorbik asit, glutatyon ve tokoferoller gibi diğer non-enzimatik antioksidanlar da hücrel redoks dengesinin korunmasında önemli rol oynamaktadır. Bu bileşikler, askorbat–glutatyon döngüsü gibi sistemler aracılığıyla ROS'un detoksifikasyonuna katkı sağlamakta ve hücrel hasarı sınırlandırmaktadır (dos Santos et al., 2022). Bu çok bileşenli savunma sistemi, bitkinin stres koşullarına karşı direnç geliştirmesinde merkezi bir rol oynamaktadır.

Stres koşulları altında ortaya çıkan bu biyokimyasal ve antioksidan yanıtlar, doğrudan bitkinin fitokimyasal bileşimini de etkilemektedir. Özellikle fenolik bileşikler, flavonoidler ve antosiyaninler gibi sekonder metabolitlerin birikimi, hem bitkinin stres toleransını artırmakta hem de meyvenin besinsel değerini ve fonksiyonel özelliklerini iyileştirmektedir (Swati Verma et al., 2024). Bu durum, stres faktörlerinin yalnızca fizyolojik süreçleri değil, aynı zamanda ürün kalitesini ve insan beslenmesi açısından önemini de doğrudan şekillendirdiğini göstermektedir. Dolayısıyla, elma bitkisinde stres koşullarına bağlı biyokimyasal yanıtların detaylı olarak anlaşılması, hem bitki fizyolojisinin açıklanması hem de yüksek kalite ve besin değeri açısından üstün çeşitlerin geliştirilmesi bakımından büyük önem taşımaktadır.

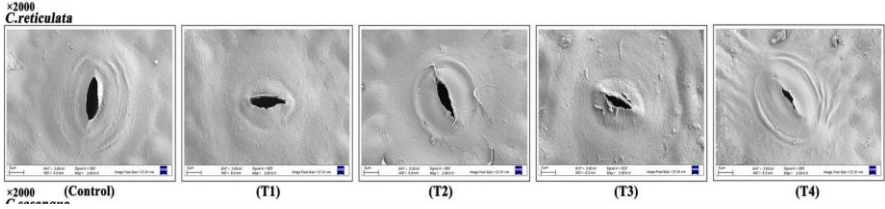
Stres Tolerans Mekanizmaları

Bitkiler, değişken çevre koşullarına uyum sağlayabilmek için çok katmanlı ve dinamik stres tolerans mekanizmaları geliştirmiştir. Bu mekanizmalar: stres sinyalinin algılanması, sinyal iletimi, gen ekspresyonunun yeniden düzenlenmesi ve buna bağlı olarak fizyolojik ve biyokimyasal yanıtların ortaya çıkması şeklinde organize olmaktadır. Elma (*Malus domestica* Borkh.) bitkisinde stres toleransı, özellikle su ilişkilerinin düzenlenmesi, oksidatif stresin kontrolü ve metabolik esnekliğin artırılması üzerinden şekillenmektedir (Abdurasulov et al., 2026; dos Santos et al., 2022).

Stres toleransının başarısı, tek bir mekanizmaya değil, morfolojik, fizyolojik, biyokimyasal ve moleküler süreçlerin koordineli çalışmasına bağlıdır. Bu nedenle elma bitkisinde stres yanıtları, bütüncül ve sistem biyolojisi yaklaşımıyla değerlendirilmelidir. Adaptasyon, bitkinin stres koşulları altında yaşamını sürdürebilmesini sağlayan dinamik bir süreç olup kısa süreli aklımasyon yanıtları ile uzun süreli genetik adaptasyonu kapsamaktadır. Elma bitkisinde bu süreçler, morfolojik değişimlerden moleküler düzenlemelere kadar geniş bir yelpazede gerçekleşmektedir. Stres koşullarında yaprak yüzey alanının küçülmesi, stomatal yoğunluk ve dağılımındaki değişimler ile kütikula kalınlaşması gibi morfolojik adaptasyonlar, su kaybını azaltmaya yönelik önemli stratejiler arasında yer almaktadır. Özellikle epikutiküler mum tabakasının artışı, transpirasyon hızını düşürerek su kullanım etkinliğini artırır. Bunun yanında kök sisteminde meydana gelen değişimler, özellikle daha derin ve lateral kök gelişimi, bitkinin su ve mineral alım kapasitesini artırarak stres toleransını güçlendirmektedir (Sun et al., 2022; Umair Ali, 2025). Kökler, çevresel stres sinyallerini algılayan ilk organlar olarak hormonal, kalsiyum (Ca^{2+}) ve reaktif oksijen türleri (ROS) Aracılığıyla karmaşık sinyal ağlarını aktive etmekte ve bu sayede bitkinin adaptasyon sürecini başlatmaktadır (Wang & Xu, 2026).

Fizyolojik düzeyde stomatal düzenleme, bitkinin kısa vadeli stres yanıtında kritik bir rol oynamaktadır. Stres koşullarında stomaların kapanması su kaybını azaltırken, aynı zamanda CO_2 alımını sınırlandırarak fotosentez kapasitesini düşürmektedir. Bu nedenle stres toleransı yüksek genotipler, su kaybını minimize ederken karbon asimilasyonunu sürdürebilecek optimal dengeyi kurabilme yeteneğine sahiptir. Bu fizyolojik denge, bitkinin hem hayatta kalmasını hem de üretkenliğini sürdürebilmesi açısından kritik öneme sahiptir.

Şekil 3. Stres sonucu stomaların kapanması

(Elma yapraklarında stres koşullarında stomatal kapanma mekanizması ve mikroskopik görünümü.) *Frontiers in Plant Science* (2025) içinde yer alan Abdurasulov ve ark. Çalışmasından uyarlanmıştır. <https://doi.org/10.3389/fpls.2025.1727605>

Yukarıdaki şekilde kamelya türünde kuraklık stresinin yaprak stoma morfolojisi üzerindeki etkileri (2000×). T1, T2, T3, T4 ve kontrol sırasıyla 4. gün, 8. gün, 12. gün, 16. Gün ve doğal koşullar (kontrol) temsil etmektedir (Şekil 3). Bu şekil bize kuraklık stresinin altında stomaların zaman içerisinde kapanığını göstermektedir.

Moleküler düzeyde ise stres sinyallerinin algılanmasıyla birlikte kalsiyum iyonları (Ca^{2+}), ROS ve abscizik asit (ABA) başta olmak üzere çeşitli hormonlar aracılığıyla kompleks sinyal iletim ağları aktive edilmektedir. Bu sinyaller, DREB, NAC, MYB, bZIP ve WRKY gibi transkripsiyon faktörlerini tetikleyerek stres yanıt genlerinin ekspresyonunu düzenlemektedir (Li et al., 2023). Bu düzenleyici ağlar, bitkinin stres koşullarına karşı hızlı ve spesifik yanıtlar geliştirmesine olanak tanımakta ve adaptasyon sürecinin moleküler temelini oluşturmaktadır.

Osmotik düzenleme, özellikle kuraklık ve tuzluluk stresinde bitkinin hayatta kalmasını sağlayan temel mekanizmalardan biridir. Bu süreçte bitkiler hücre içi su potansiyelini korumak amacıyla prolin, glisin, betain, sorbitol ve trehaloz gibi düşük molekül ağırlıklı bileşikler biriktirmektedir. Bu osmotik protektanlar yalnızca osmotik dengeyi sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda protein stabilizasyonu, enzim aktivitesinin korunması ve hücre zarının

bütünlüğünün sürdürülmesinde de önemli rol oynamaktadır. Elma bitkisinde sorbitol, karbon taşınımı ile birlikte stres koşullarında osmotik düzenlemede merkezi bir metabolit olarak öne çıkmaktadır (Šircelj et al., 2007). Ayrıca stres koşullarında sakkaroz, glukoz ve fruktoz gibi çözünür şekerlerin birikimi artmakta ve bu durum hem enerji metabolizmasını desteklemekte hem de ROS detoksifikasyonuna dolaylı katkı sağlamaktadır. Su taşınımının düzenlenmesinde görev alan akuaporin proteinleri de stres toleransında önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle *PIP* ve *TIP* gen ailelerinin ekspresyonundaki değişimler, hücre zarından su geçişini kontrol ederek bitkinin su dengesini korumasına yardımcı olmaktadır (Wójcik et al., 2022). Bu düzenleme, su stresine karşı hızlı adaptasyon sağlanmasında kritik bir mekanizma olarak kabul edilmektedir.

Stres koşullarında ortaya çıkan oksidatif stres ile antioksidan savunma sistemi arasındaki denge, bitkinin hayatta kalmasında belirleyici bir faktördür. Elma bitkisinde antioksidan savunma sistemi, enzimatik ve non-enzimatik bileşenlerin koordineli çalışması ile yürütülmektedir. Süperoksit dismutaz (SOD), katalaz (CAT) ve peroksidaz (POD) gibi enzimler, ROS'un detoksifikasyonunda birbirini tamamlayan bir sistem oluşturmaktadır. SOD tarafından üretilen hidrojen peroksit (H_2O_2), CAT ve POD enzimleri tarafından parçalanarak hücrede zararlı birikimi engellenmektedir. Bunun yanı sıra askorbik asit–glutasyon döngüsü (AsA-GSH cycle), ileri düzey antioksidan savunma mekanizmalarından biri olarak hücrel redoks dengesinin korunmasında merkezi rol oynamaktadır (dos Santos et al., 2022). Nonenzimatik antioksidanlar arasında yer alan fenolik bileşikler, flavonoidler ve antosiyaninler, serbest radikalleri doğrudan nötralize ederek oksidatif hasarı azaltmaktadır. Elma meyvesinde bu bileşiklerin birikimi, stres toleransı ile doğrudan ilişkilidir ve aynı zamanda meyvenin besinsel ve fonksiyonel değerini artırmaktadır

(Swati Verma et al., 2024). Bu durum, stres koşullarının yalnızca bitki fizyolojisini değil, aynı zamanda ürün kalitesini de şekillendirdiğini göstermektedir.

Son yıllarda yapılan çalışmalar, elma bitkisinde stres toleransının yalnızca fizyolojik düzeyde değil, aynı zamanda genetik ve biyoteknolojik düzeyde de ele alınması gerektiğini ortaya koymuştur. Farklı genotipler arasında gözlenen tolerans farklılıkları, antioksidan enzim aktiviteleri, osmotik düzenleme kapasitesi ve gen ekspresyon profilleri ile ilişkilendirilmektedir. Fotosistem II etkinliğini gösteren Fv/Fm oranı gibi klorofil floresans parametreleri, stres şiddetinin belirlenmesinde yaygın olarak kullanılan güvenilir göstergeler arasında yer almaktadır. Ayrıca çok kriterli değerlendirme yöntemleri, farklı fizyolojik ve biyokimyasal parametrelerin entegre edilmesine olanak tanıyarak üstün genotiplerin belirlenmesine katkı sağlamaktadır. Biyoteknolojik yaklaşımlar ise stres toleransının artırılmasında yeni olanaklar sunmaktadır. CRISPR/Cas9 gibi gen düzenleme teknikleri ve markör destekli seleksiyon yöntemleri, stres toleransına katkı sağlayan genleri hedefleyerek daha dayanıklı elma çeşitlerinin geliştirilmesine imkân tanımaktadır (Jia et al., 2026; Wang & Xu, 2026). Bununla birlikte, biyotik ve abiyotik streslere karşı geliştirilen biyolojik temelli uygulamaların sürdürülebilir tarım sistemlerinde önemli bir rol oynadığı ve çevre dostu üretim yaklaşımlarını desteklediği vurgulanmaktadır (Yildiz et al., 2025).

Tarimsal Uygulamalar ve Çözüm Önerileri

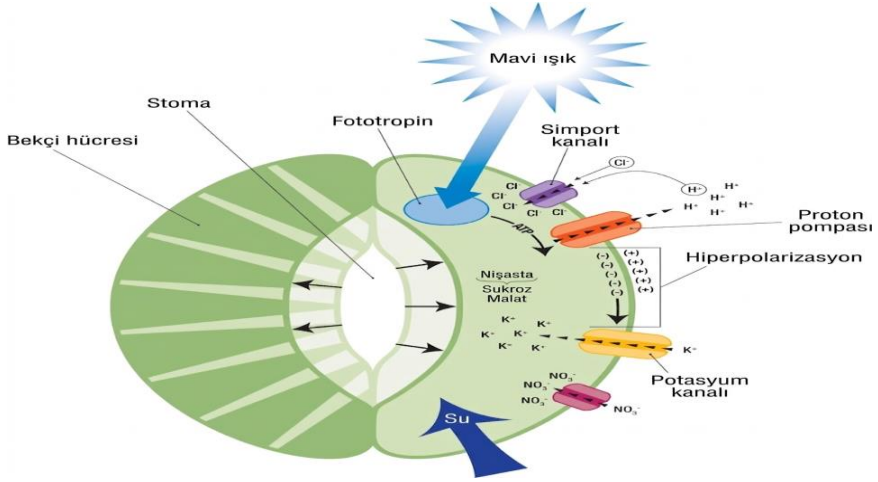
Elma yetiştiriciliğinde iklim değişikliğine bağlı olarak artan stres koşulları, geleneksel üretim yöntemlerinin modern tarımsal uygulamalar ve biyoteknolojik yaklaşımlarla desteklenmesini zorunlu kılmaktadır (Abdurasulov et al., 2026; Umair Ali, 2025). Stresin olumsuz etkilerini azaltmak ve verim kayıplarını en aza indirmek amacıyla geliştirilen yönetim stratejileri: suyun etkin

kullanımı, bitki besleme optimizasyonu ve koruyucu bileşiklerin dışsal uygulamalarını kapsamaktadır (dos Santos et al., 2022; Swati Verma et al., 2024). Bu stratejilerin entegre bir şekilde uygulanması, özellikle kuraklık, tuzluluk ve sıcaklık stresinin yoğun olarak hissedildiği üretim alanlarında sürdürülebilirliği artırmaktadır.

Su kaynaklarının küresel ölçekte azalması, elma bahçelerinde daha rasyonel ve hassas sulama programlarının geliştirilmesini zorunlu hale getirmiştir (Şircelj et al., 2007). Geleneksel sulama yaklaşımlarının ötesinde, sulama zamanlamasının yalnızca toprak nemine değil, aynı zamanda bitkinin fizyolojik durumunu yansıtan parametrelere göre belirlenmesi önerilmektedir. Bu kapsamda, yaprak su potansiyeli ve ksantofil döngüsü bileşenlerinden biri olan zeaksantin birikimi gibi biyokimyasal göstergeler, bitkinin stres düzeyinin belirlenmesinde önemli birer indikatör olarak değerlendirilmektedir (Şircelj et al., 2005; Şircelj et al., 2007). Modern sulama teknikleri arasında yer alan damla sulama sistemleri, su kullanım etkinliğini (WUE) artırarak bitkinin su stresine karşı daha dirençli hale gelmesini sağlamaktadır (Avdiu et al., 2023; Hezema et al., 2021). Ayrıca kısıtlı sulama (deficit irrigation) stratejileri ile bitkinin vejetatif büyümesi kontrollü şekilde sınırlandırılarak su tasarrufu sağlanabilmekte ve stres toleransı artırılabilir (Mihaljević et al., 2021).

Stres koşulları altında bitkilerin besin elementi alımı önemli ölçüde bozulduğundan, gübreleme stratejilerinin doğru planlanması bitkinin fizyolojik direncinin artırılmasında kritik bir rol oynamaktadır (dos Santos et al., 2022; Umair Ali, 2025). Özellikle potasyumun stomatal düzenleme ve osmotik denge üzerindeki etkisi nedeniyle kuraklık ve yüksek sıcaklık stresine karşı koruyucu bir element olarak öne çıkmaktadır.

Şekil 4. Potasyumun (K) stomaların açılıp kapanması ve su dengesi üzerindeki rolü

((Potasyumun (K) stomaların açılıp kapanması ve su dengesi üzerindeki hayati kontrolü:)) Şekil, Raven Biology (12. bs., s. 770), P. H. Raven, G. B. Johnson, K. A. Mason, J. B. Losos ve T. Duncan, 2020, McGraw-Hill. Telif hakkı 2020, McGraw-Hill Education tarafından alınmıştır.)

Stomaların açılması, bekçi hücrelerinde meydana gelen bir dizi biyokimyasal ve elektriksel değişimle tetiklenir. Süreç, mavi ışığın fototropin reseptörleri tarafından algılanmasıyla başlar ve bu durum plazma zarındaki proton pompalarını (H^+ -ATPase) aktive eder. Pompa aktivitesiyle hücre dışına H^+ iyonlarının atılması, zar potansiyelinde hiperpolarizasyona neden olur ve voltaja duyarlı potasyum kanallarını açarak K^+ iyonlarının hücre içine akışını sağlar. (Şekil 4.)

Hücre içinde artan potasyum konsantrasyonu, malat, sukroz ve nişasta hidroliziyle oluşan diğer ozmolitlerle birleşerek hücrenin ozmotik potansiyelini düşürür. Bu durum, su (H_2O) moleküllerinin osmoz yoluyla bekçi hücrelerine girmesine ve turgor basıncının artmasına neden olmaktadır. Artan basınç etkisiyle bekçi hücreleri şişerek dışa doğru kavislenir ve stoma açıklığı oluşur. Metinde belirtildiği üzere, kuraklık ve sıcaklık stresi altındaki elma

ağaçlarında potasyum uygulamaları, bu hassas stomatal kontrolü optimize ederek su kullanım etkinliğini (WUE) artırmakta ve bitkinin fizyolojik direncini güçlendirmektedir.

Yapraktan potasyum nitrat (KNO_3) uygulamalarının elma anaçlarında stres toleransını artırdığı ve stres sonrası toparlanmayı hızlandırdığı bildirilmektedir (Umair Ali, 2025). Bununla birlikte, azot kullanım etkinliği kuraklık koşullarında azaldığından, azotun formu ve uygulama zamanının optimize edilmesi bitki büyümesi ve verim açısından büyük önem taşımaktadır (Umair Ali, 2025). Son yıllarda biyostimülantların kullanımı, elma yetiştiriciliğinde stres toleransını artırmaya yönelik önemli bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır (Swati Verma et al., 2024). Arbusküler mikorizal funguslar (AMF), kök sisteminin gelişimini teşvik ederek su ve besin elementi alımını artırmakta, aynı zamanda hormon sinyal yollarını aktive ederek bitkinin stres koşullarına adaptasyonunu kolaylaştırmaktadır (Abdurasulov et al., 2026; Huang et al., 2020). Bunun yanında, bitki gelişim düzenleyicileri (PGR) olarak bilinen glisin betain, salisilik asit ve brassinosteroidler gibi bileşiklerin dışsal uygulamaları, klorofil içeriğini koruyarak fotosentez kapasitesini artırmakta ve lipid peroksidasyonunu azaltarak hücresel hasarı sınırlamaktadır (dos Santos et al., 2022; Farooq et al., 2010; Xie et al., 2021). Ayrıca gamma-aminobütirik asit (GABA) uygulamalarının stomatal hareketleri düzenleyerek su kullanım etkinliğini artırdığı ve uzun süreli kuraklık stresine karşı bitki direncini güçlendirdiği bildirilmektedir (Swati Verma et al., 2024). Oksidatif stresin azaltılmasına yönelik dışsal antioksidan uygulamaları da elma bitkisinde stres toleransını artıran etkili yöntemler arasında yer almaktadır (Subaya Manzoor et al., 2024). Özellikle güçlü bir antioksidan olan dopaminin dışsal uygulanması, reaktif oksijen türlerinin (ROS) temizlenmesini sağlayarak fotosentetik aktivitenin korunmasına ve tuz stresine karşı direncin artırılmasına katkı sağlamaktadır (Ahammed & Li, 2023; Wang et

al., 2020). Bunun yanı sıra, tohum veya fide aşamasında uygulanan kimyasal “priming” tekniklerinin bitkilerin ilerleyen dönemlerde karşılaşacakları stres koşullarına karşı daha hızlı ve etkili bir savunma yanıtı geliştirmesini sağladığı belirtilmektedir. Bu süreçte süperoksit dismutaz (SOD), katalaz (CAT) ve peroksidaz (POD) gibi antioksidan enzimlerin aktivitesinde artış gözlenmekte ve bu durum bitkinin stres toleransını önemli ölçüde artırmaktadır (dos Santos et al., 2022; Subaya Manzoor et al., 2024).

Sonuç

Elma (*Malus domestica* Borkh.) bitkisinde stres faktörlerinin etkileri, yalnızca büyüme ve verim parametreleri ile sınırlı kalmayıp, aynı zamanda fizyolojik süreçler, biyokimyasal dengeler ve fitokimyasal bileşim üzerinde çok yönlü ve bütüncül değişimlere yol açmaktadır. Kuraklık, tuzluluk, sıcaklık dalgalanmaları ve biyotik etmenler gibi stres faktörleri, fotosentetik aktivitenin baskılanması, su ilişkilerinin bozulması ve reaktif oksijen türlerinin (ROS) aşırı üretimi ile karakterize edilen oksidatif stresin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu durum, hücresel düzeyde lipid peroksidasyonu, protein denatürasyonu ve metabolik dengesizlikler gibi olumsuz sonuçlar doğurmaktadır (dos Santos et al., 2022; Wang et al., 2018).

Bununla birlikte, elma bitkisi stres koşullarına karşı gelişmiş savunma mekanizmaları ile yanıt vermekte ve bu süreçte antioksidan sistemler ile sekonder metabolit üretimi kritik bir rol oynamaktadır. Özellikle fenolik bileşikler, flavonoidler ve antosiyaninler gibi fitokimyasal bileşimlerin artışı, hem oksidatif hasarın sınırlandırılmasına katkı sağlamakta hem de bitkinin stres toleransını artıran önemli bir adaptasyon mekanizması olarak öne çıkmaktadır (Verma et al., 2024; Subaya Manzoor et al., 2024). Bu bağlamda, stres koşullarına bağlı olarak fenolik bileşiklerde meydana gelen artış, yalnızca bir savunma yanıtı değil, aynı zamanda bitkinin

Çevresel koşullara uyum kapasitesinin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

Stres faktörlerinin fitokimyasal bileşim üzerindeki etkileri, elma meyvesinin besinsel ve fonksiyonel kalitesi açısından da önemli sonuçlar doğurmaktadır. Artan antioksidan kapasite, insan sağlığı açısından faydalı bileşiklerin birikimini desteklerken, bazı durumlarda aşırı stres koşulları meyve kalitesinde düşüşe ve ticari değer kayıplarına neden olabilmektedir. Bu durum, stresin çift yönlü etkisini ortaya koymakta; yani stres bir yandan kaliteyi artıran fitokimyasal birikimi teşvik ederken, diğer yandan verim ve fiziksel kalite parametrelerini sınırlayabilmektedir.

Günümüzde küresel iklim değişikliğinin etkisiyle artan stres koşulları, elma yetiştiriciliğinde sürdürülebilir üretim stratejilerinin geliştirilmesini zorunlu hale getirmektedir. Bu doğrultuda, stres tolerans mekanizmalarının fizyolojik, biyokimyasal ve moleküler düzeyde daha iyi anlaşılması, uygun ana ve çeşit seçimi, modern yetiştirme teknikleri ve biyoteknolojik yaklaşımların entegrasyonu açısından büyük önem taşımaktadır. Özellikle gen düzenleme teknolojileri ve stres sinyal ağlarının çözümlenmesi, iklim değişikliğine dayanıklı ve yüksek kaliteye sahip elma çeşitlerinin geliştirilmesine olanak sağlayacaktır (Jia et al., 2026; Wang & Xu, 2026).

Sonuç olarak, elma bitkisinde stres faktörlerinin etkileri çok boyutlu bir yapı sergilemekte olup, bu etkilerin yalnızca fizyolojik düzeyde değil, aynı zamanda fitokimyasal ve fonksiyonel kalite açısından da değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamlı yaklaşım, hem bitki stres fizyolojisinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacak hem de yüksek verim ve kaliteyi birlikte hedefleyen sürdürülebilir üretim sistemlerinin geliştirilmesine bilimsel bir temel oluşturacaktır.

Kaynakça

- Abdurasulov, A., et al. (2025). [Effects of drought stress on physiological-biochemical characteristics and anatomical structure of *Camellia reticulata* and *C. sasanqua* seedlings: a comprehensive evaluation]. *Frontiers in Plant Science*, 16. <https://doi.org/10.3389/fpls.2025.1727605>
- Abdurasulov, F., Rajametov, S., Botirov, A., Abdurasulov, S., & Shavkiev, J. (2026). Complex Analysis of Physiological, Biochemical and Molecular Mechanisms of Drought Adaptation in Apple (*Malus domestica* Borkh.): A Review. *Agricultural Reviews*, 1-8. doi: [10.18805/ag.RF-409](https://doi.org/10.18805/ag.RF-409).
- Aras, S., & Eşitken, A. (2019). Responses of Apple Plants to Salinity Stress. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi*, 29(2), 228-232. <https://dergipark.org.tr/en/pub/yyutbd/article/494677>
- Ashraf, M. A., Nawaz, S., Bilal, U., Abubakar, M., Anam, S., Azam, M., ... & Ateeq, M. (2026). Photoperiod and temperature: Key abiotic drivers of horticultural crop physiology in a changing climate. *Biologia*, 81, 50. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11756-025-02073-5>
- Avidiu, V., Hodolli, G., Dragusha, B., & Bunjaku, K. (2023). The Impact of Abiotic and Biotic Factors on the Productivity of the Apple Cultivars (*Malus domestica*). *Pol. J. Environ. Stud.*, 32(4), 1-7. doi: [10.15244/pjoes/163503](https://doi.org/10.15244/pjoes/163503).
- Balan, B., Marra, F. P., Caruso, T., & Martinelli, F. (2018). Transcriptomic responses to biotic stresses in *Malus x domestica*: a meta-analysis study. *Scientific Reports*, 8, 1970. doi: [10.1038/s41598-018-20415-z](https://doi.org/10.1038/s41598-018-20415-z).
- Boudad, H., Haddioui, A., Adiba, A., El Fazazi, K., Mentag, R., Ouardi, L., ... & Charafi, J. (2026). Morpho-physiological and biochemical features in different apple (*Malus domestica*) cultivars under contrasted environments. *Plant Biosystems*, 160, 84. doi: [10.1007/s44473-026-00106-8](https://doi.org/10.1007/s44473-026-00106-8).
- Chayani Dilrukshi, E. A., Sato, S., Nakachi, M., Lekamge, L. S., Oiwa, K., Ito, K., & Nomura, S. (2024). Alleviation of physiological stress response by apple aroma. *Australian Journal of Psychology*, 76(1), 2401022. doi: [10.1080/00049530.2024.2401022](https://doi.org/10.1080/00049530.2024.2401022).
- Cosmulescu, S. (2026). Climate Change and Abiotic Stress in Fruit Trees: Mechanisms and Adaptive Responses. *Plants*, 15, 363. <https://www.mdpi.com/2073-4395/16/6/665>
- dos Santos, T. B., Ribas, A. F., de Souza, S. G. H., Budzinski, I. G. F., & Domingues, D. S. (2022). Physiological Responses to Drought, Salinity, and Heat Stress in Plants: A Review. *Stresses*, 2, 113–135. doi: [10.3390/stresses2010009](https://doi.org/10.3390/stresses2010009).
- FAO. (2026). FAOSTAT statistical database. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Rome, Italy. Erişim adresi: <https://www.fao.org/faostat/>

Google Gemini. (2026). Bitkilerde abiyotik ve biyotik stres faktörleri şeması [Yapay zeka tarafından üretilen görsel]. <https://gemini.google.com> adresinden erişildi. (Düzenleme Tarihi: 1 Mayıs 2026).

Heide, O. M., Rivero, R., & Sønsteby, A. (2020). Temperature control of shoot growth and floral initiation in apple (*Malus × domestica* Borkh.). *CABI Agric Biosci*, 1, 8. doi: [10.1186/s43170-020-00007-6](https://doi.org/10.1186/s43170-020-00007-6).

Hezema, Y. S., Shukla, M. R., Ayyanath, M. M., Sherif, S. M., & Saxena, P. K. (2021). Physiological and Molecular Responses of Six Apple Rootstocks to Osmotic Stress. *Int. J. Mol. Sci.*, 22, 8263. doi: [10.3390/ijms22158263](https://doi.org/10.3390/ijms22158263).

Horticultural Science and Technology (Akademik makale/Web sayfası): HST. (t.y.). [Makale başlığı buraya eklenebilir.] Horticultural Science and Technology. <https://www.hst-j.org/articles/xml/5O4G/>

Jia, Y., Li, J., Wei, M., Li, C., Qin, J., An, M., ... & Li, Q. (2026). Regulatory insights underlying apple-to-cold stress. *Horticulture Research*, uhag080. [https://academic.oup.com/hr/advance-](https://academic.oup.com/hr/advance-article/doi/10.1093/hr/uhag080/8504081?guestAccessKey=)
[article/doi/10.1093/hr/uhag080/8504081?guestAccessKey=](https://academic.oup.com/hr/advance-article/doi/10.1093/hr/uhag080/8504081?guestAccessKey=)

Li, R., Ge, H., Dai, Y., Yuan, L., Liu, X., Sun, Q., & Wang, X. (2019). Genome-wide analysis of homeobox gene family in apple (*Malus domestica* Borkh.) and their response to abiotic stress. *Journal of Genetics*, 98, 13. doi: [10.1007/s12041-018-1049-y](https://doi.org/10.1007/s12041-018-1049-y).

Li, X., Li, M., Zhou, B., Yang, Y., Wei, Q., & Zhang, J. (2019). Transcriptome analysis provides insights into the stress-response crosstalk in apple (*Malus × domestica*) subjected to drought, cold, and high salinity. *Scientific Reports*, 9, 9034. doi: [10.1038/s41598-019-45543-y](https://doi.org/10.1038/s41598-019-45543-y).

Li, X., Ma, Z., Song, Y., Shen, W., Yue, Q., Khan, A., ... & Guan, Q. (2023). Insights into the molecular mechanisms underlying responses of apple trees to abiotic stresses. *Horticulture Research*, 10, uhad144. doi: [10.1093/hr/uhad144](https://doi.org/10.1093/hr/uhad144).

Lian, X., Zhao, X., Zhao, Q., Wang, G., Li, Y., & Hao, Y. (2021). MdDREB2A in apple is involved in the regulation of multiple abiotic stress responses. *Horticultural Plant Journal*, 7(3), 197–208. doi: [10.1016/j.hpj.2021.03.006](https://doi.org/10.1016/j.hpj.2021.03.006).

Mihaljević, I., Viljevac Vuletić, M., Šimić, D., Tomaš, V., Horvat, D., Josipović, M., ... & Vuković, D. (2021). Comparative Study of Drought Stress Effects on Traditional and Modern Apple Cultivars. *Plants*, 10, 561. doi: [10.3390/plants10030561](https://doi.org/10.3390/plants10030561).

Lenko, N. I., Kiseleva, G. K., Ulyanovskaya, E. V., Yablonskaya, E. K., & Karavayeva, A. V. (2019). Physio-biochemical criteria for apple tree tolerance to summer abiotic stresses. *Agricultural Biology*, 54(1), 158-168. doi: [10.15389/agrobiology.2019.1.158eng](https://doi.org/10.15389/agrobiology.2019.1.158eng).

Lenko, N. I., Kiseleva, G. K., Ulyanovskaya, E. V., Yablonskaya, E. K., & Karavayeva, A. V. (2018). Physiological-biochemical criteria of the apple-tree

resistance to the summer period abiotic stresses. *EurAsian Journal of BioSciences*, 12, 55-61.

Raven, P. H., Johnson, G. B., Mason, K. A., Losos, J. B., & Duncan, T. (2020). *Biology* (12. bs.). McGraw-Hill Education.

Shinde, D., & Pareek, S. (2026). Beyond neurotransmission: dopamine as an emerging biotic and abiotic stress regulator in plants. *Stress Biology*, 6, 24. <https://link.springer.com/article/10.1007/s44154-026-00291-8>

Subaya Manzoor, S. U. N., Rather, T. R., Verma, M. K., Alrobaish, S. A., Raja, W. H., ... & Mansoor, S. (2024). Comparative biochemical and physiological responses to the virus-induced mosaic disease in apple (*Malus domestica*). *Journal of Plant Diseases and Protection*, 131, 1945–1958. doi: [10.1007/s41348-024-00974-2](https://doi.org/10.1007/s41348-024-00974-2).

Sun, P., Tahir, M. M., Lu, X., Liu, Z., Zhang, X., ... & Yang, W. (2022). Comparison of leaf morphological, anatomical, and photosynthetic responses to drought stress among eight apple rootstocks. *Fruit Research*, 2, 20. doi: [10.48130/FruRes-2022-0020](https://doi.org/10.48130/FruRes-2022-0020).

Swati Verma, N. D., Mishra, V., Kumar, S., Sharma, R., Sharma, S., ... & Thakur, A. K. (2024). Functional Genomics of Salt and Drought Stress Tolerance in the Temperate Crop Apple (*Malus domestica*). *Journal of Plant Growth Regulation*, 43, 3941–3957. doi: [10.1007/s00344-024-11363-2](https://doi.org/10.1007/s00344-024-11363-2).

Šircelj, H., Tausz, M., Grill, D., & Batič, F. (2007). Detecting different levels of drought stress in apple trees (*Malus domestica* Borkh.) with selected biochemical and physiological parameters. *Scientia Horticulturae*, 113, 362–369. doi: [10.1016/j.scienta.2007.04.012](https://doi.org/10.1016/j.scienta.2007.04.012).

UC Davis Postharvest Center (Web sayfası): UC Davis Postharvest Center. (t.y.). Apple: Sunburn. University of California, Davis. <https://postharvest.ucdavis.edu/disorders/apple-sunburn>

Umair Ali. (2025). Dwarf Apple Rootstock Stress Responses: A Key to Climate-Resilient Apple Cultivation amidst Abiotic and Biotic Challenges. *Turkish Journal of Agriculture - Food Science and Technology*, 13(s1), 2553-2560. doi: [10.24925/turjaf.v13is1.2553-2560.8122](https://doi.org/10.24925/turjaf.v13is1.2553-2560.8122).

Wang, Z., Li, G., Sun, H., Ma, L., Guo, Y., Zhao, Z., ... & Mei, L. (2018). Effects of drought stress on photosynthesis and photosynthetic electron transport chain in young apple tree leaves. *Biology Open*, 7, bio035279. doi: [10.1242/bio.035279](https://doi.org/10.1242/bio.035279).

Wang, L., & Xu, X. (2026). Root-Specific Signal Modules Mediating Abiotic Stress Tolerance in Fruit Crops. *Plants*, 15, 363. <https://www.mdpi.com/2223-7747/15/3/363>

Washington State University. (2018, Haziran). Photo-oxidative sunburn in a bin of harvested Honeycrisp [Fotoğraf]. Tree Fruit. <https://s3-us-west-2.amazonaws.com/treefruit.wsu.edu/wp-content/uploads/2018/06/Photo-oxidative-sunburn-in-a-bin-of-harvested-Honeycrisp.jpg>

Wójcik, D., Marat, M., Marasek-Ciołakowska, A., Klamkowski, K., Buler, Z., Podwyszyńska, M., ... & Filipczak, J. (2022). Apple Autotetraploids—Phenotypic Characterisation and Response to Drought Stress. *Agronomy*, 12, 161. doi: [10.3390/agronomy12010161](https://doi.org/10.3390/agronomy12010161).

